

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 59/2024

Maaseudun toimialojen työvoiman saatavuus ja tulevaisuuden tarpeet vuoteen 2040

Hilkka Vihinen, Marja K. Kallioniemi, Kirsi Korhonen,
Lauri Niskanen ja Olli Voutilainen

Maaseudun toimialojen työvoiman saatavuus ja tulevaisuuden tarpeet vuoteen 2040

**Hilkka Vihinen, Marja K. Kallioniemi, Kirsi Korhonen,
Lauri Niskanen ja Olli Voutilainen**

Viittausohje:

Vihinen, H., Kallioniemi, M.K., Korhonen, K., Niskanen, L. & Voutilainen, O. 2024. Maaseudun toimialojen työvoiman saatavuus ja tulevaisuuden tarpeet vuoteen 2040. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 59/2024. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 110 s.

Hilkka Vihinen ORCID ID, <https://orcid.org/0000-0002-8300-0721>

ISBN 978-952-380-939-0 (Verkkójulkaisu)

ISSN 2342-7639 (Verkkójulkaisu)

URN <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-939-0>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittajat: Hilkka Vihinen, Marja K. Kallioniemi, Kirsi Korhonen, Lauri Niskanen ja Olli Voutilainen

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2024

Julkaisuvuosi: 2024

Kannen kuva: Karin Lindroos

Tiivistelmä

Hilkka Vihinen¹, Marja K. Kallioniemi², Kirsi Korhonen³, Lauri Niskanen¹ ja Olli Voutilainen¹

¹ Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki

² Luonnonvarakeskus (Luke), Jokioinen

³ Luonnonvarakeskus (Luke), Oulu

Tavoitteena on selvittää, millainen on maaseudun työvoimatilanne nykyisin, kuinka paljon työvoimaa tarvitaan, onko sitä saatavilla, millaisia koulutusväyliä maaseudulla on tarjolla ja vastaako työvoiman osaaminen tarpeita. Tarkastelu ulottuu vuoteen 2040. Kokonaiskuva ja tulkinta perustuvat laajaan tilastotiedon hyödyntämiseen, aihetta koskevaan tuoreeseen tutkimukseen ja kirjallisuuteen, sekä alue-, työllisyys-, elinkeino- ja maaseutupolitiikkaa tukeviin politiikkadokumentteihin valtakunnallisella ja aluetasolla. Lopussa esitetään kootun aineiston pohjalta tiivistetyt johtopäätökset sekä politiikkasuosituksia. Eri aluetyypeillä on erilaiset työvoimaprofiilit, joihin politiikan pitäisi pystyä vastaamaan.

Maaseudun työllisyyden erityispiirteitä ovat pienten ja keskisuurten yritysten, paikallisten perheyriyten ja itsensä työllistäjien luomat työllisyysvaikutukset. Palkkatyötä on vähemmän tarjolla, ja toimipaikat ovat pienempiä kuin kaupungeissa. Palkkatyön vähäisyydestä, pienten yritysten suhteellisen suuresta määrästä ja yrittäjien ikääntymisestä johtuen maaseudun työvoimapula ilmenee myös yrittäjäpulana. Tilanne työllisyydessä vaihtelee talouden suhdanteen mukaan, mutta maaseututyypeistä kaupungin läheisellä maaseudulla työllisyysaste on pääsääntöisesti keskimääräistä parempi, kun taas harvaan asutulla maaseudulla keskimääräistä heikompi. Eniten työllistäviä toimialoja maaseudulla ovat terveys- ja sosiaalipalvelut, teollisuus, maa-, metsä- ja kalatalous, tukku- ja vähittäiskauppa, koulutus sekä rakentaminen. Pula osaavasta työvoimasta yhdistää käytännöllisesti katsoen kaikkia alueita ja toimialoja.

On huomattava, että teollisuustyöpaikkoja on enemmän maaseudulla kuin kaupungeissa, ja monet vientialojen tuotantoketjut nojaavat maaseudulla tehtyyn alihankintaan. Luonnonvaralalla uusia mahdollisuuksia maaseudun työllisyyteen luovat EU:n ja kansalliset omavaraisuuden haasteet sekä vihreä siirtymä, kun fossiilitaloudesta siirrytään bio- ja kiertotalouteen sekä uusiutuvaan energiaan. Myös paikkariippumaton tietotalous ja etätö luovat mahdollisuuksia. Ulkomainen työvoima ja kausityövoima ovat yleistyneet. Alueellisesti matkailu ja kaivostointa ovat kasvavia toimialoja.

Työvoimapula-aloja ovat etenkin sosiaali- ja terveysala, mutta myös opetus, metalli- ja konepajateollisuus sekä prosessiteollisuus. Maaseudun digi-infra kaipaa investointeja. Toisen asteen oppilaitoksia on vähennetty viime vuosina. Se on ongelma maaseudun nuorille ja mahdollisille ammatinvaihtajille, mutta myös yrityksille: yhteyttä tuleviin osaajiin ei enää synny harjoittelun tai työssäoppimisen kautta. Etäopetus, oppisopimuskoulutus ja yhteistyö oppilaitosten välillä ovat keinoja kompensoida tilannetta. Tulevaisuuden osaamistarpeet liittyvät kestävyteen ja huoltovarmuuteen, digitaalisiin taitoihin sekä liiketoiminnan ja riskienhallinnan osaamiseen. Automatisaatio, työurien pidentäminen ja työperäinen maahanmuutto ovat mahdollisia keinoja, joilla voidaan ratkoa maaseudun työvoimatarpeeseen liittyviä haasteita.

Politiikkasuositukset painottuvat yrittäjyyden, yritysten laajentamisen ja omistajanvaihdosten tukemiseen sekä toimiviin tietoliikenneyhteyksiin. Tärkeitä maaseudun aloja ovat metalli-,

metsä- ja koneenrakennusala. Osaamisen ylläpitäminen ja parantaminen sekä maahanmuuttajataustaisten työllisten työolot ja -hyvinvointi kaipaavat erityistä huomiota, maaseutuun räätälöityjä toimia ja nykytilanteen kohentamista. Vihreä siirtymä edellyttää, että tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta kattaa myös maaseudulla tehtävän työn ja tuotannon, sillä suuri osa kansallisesti merkittävien arvoketjujen alihankinnasta tapahtuu maaseudulla.

Asiasanat: työvoima, työllisyys, maaseutu, yritykset, osaaminen, maaseutupolitiikka, elinkeinopolitiikka, TKI-toiminta, ulkomainen työvoima, tulevaisuus

Sammandrag

Hilkka Vihinen¹, Marja K. Kallioniemi², Kirsi Korhonen³, Lauri Niskanen¹ och Olli Voutilainen¹

¹ Naturresursinstitutet (Luke), Helsingfors

² Naturresursinstitutet (Luke), Jockis kommun

³ Naturresursinstitutet (Luke), Uleåborg

Syftet är att ta reda på hur den aktuella arbetskraftssituationen ser ut på landsbygden, hur mycket arbetskraft som behövs, om den finns tillgänglig, vilka utbildningsvägar som finns på landsbygden och om arbetskraftens kompetens motsvarar behoven. Analysen sträcker sig fram till 2040. Den övergripande bilden och tolkningen baseras på omfattande statistiska uppgifter, ny forskning och litteratur i ämnet samt policydokument som stöder regional-, sysselsättnings-, ekonomi- och landsbygdpolitik på nationell och regional nivå. Slutligen sammanfattas slutsatser och policyrekommendationer utgående från det insamlade materialet. Regioner har olika profiler och behov av arbetskraft, vilket politiken bör kunna reagera på.

Sysselsättningen på landsbygden kännetecknas av arbetstillfällen som skapas av små och medelstora företag, lokala familjeföretag och egenföretagare. Det finns färre jobb och företagen är mindre än i stadsområden. Bristen på arbetstillfällen, det relativt stora antalet småföretag och de åldrande företagarna leder också till en brist på företagare på landsbygden. Sysselsättningsläget varierar beroende på konjunkturcykeln, men bland landsbygdstyperna ligger sysselsättningsgraden i allmänhet över genomsnittet i stadsnära landsbygdsområden, medan den ligger under genomsnittet i glesbefolkade landsbygdsområden. De mest sysselsättande sektorerna på landsbygden är vård och omsorg, industri, jordbruk, skogsbruk och fiske, parti- och detaljhandel, utbildning och byggverksamhet. Kompetensbristen är gemensam för i stort sett alla regioner och sektorer.

Det bör noteras att det finns fler jobb inom industrin på landsbygden än i städerna, och att många leverantörskedjor för export är beroende av underleverantörer på landsbygden. Inom naturresurssektorn skapas nya möjligheter för sysselsättning på landsbygden av EU:s och medlemsstaternas utmaningar med självförsörjning och den gröna omställningen från fossil ekonomi till bio- och cirkulär ekonomi och förnybar energi. Den platsberoende kunskapsökningen och distansarbete skapar också möjligheter. Utländsk och säsongsbetonad arbetskraft har blivit vanligare. Regionalt är turism och gruvdrift växande branscher.

Bristen på arbetskraft är särskilt akut inom social- och hälsovårdssektorn, men även inom utbildning, metall-, verkstads- och processindustrin. Landsbygdens digitala infrastruktur behöver investeringar. Antalet institutioner som erbjuder andra stadiets utbildning har minskat under de senaste åren. Detta är ett problem för ungdomar och potentiella karriärbytare på landsbygden, men också för företagen: de har inte längre kontakt med framtida talanger genom praktikplatser eller läroavtalsutbildningar. Distansutbildning, läroavtalsutbildningar och samarbete mellan olika utbildningsinstitutioner är sätt att kompensera för detta. Framtida kompetensbehov handlar om hållbarhet och försörjningstrygghet, digital kompetens, affärskunskap och riskhantering. Automatisering, längre karriärer och arbetskraftsinvandring är möjliga sätt att hantera utmaningarna med arbetskraftsbehovet på landsbygden.

De politiska rekommendationerna fokuserar på att stödja entreprenörskap, företagsexpansion och ägarbyten samt effektiv datakommunikation. Viktiga sektorer på landsbygden är metall-, -skogs, och maskinverkstadsindustrin. För att upprätthålla och förbättra kompetensen samt arbetsvillkoren och välbefinnandet för nyinflyttade arbetstagare krävs särskild uppmärksamhet, skräddarsydda åtgärder för landsbygdsområden och förbättring av den nuvarande situationen. Den gröna omställningen kräver att forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamheten även omfattar arbete och produktion på landsbygden, eftersom en stor del av underleverantörsverksamheten i nationellt viktiga värdekedjor sker på landsbygden.

Ämnesord: arbetskraft, sysselsättning, landsbygd, företag, kunskap, landsbygdspolitik, näringspolitik, FUI-verksamhet, utländsk arbetskraft, framtid

Abstract

Hilkka Vihinen¹, Marja K. Kallioniemi², Kirsi Korhonen³, Lauri Niskanen¹ and Olli Voutilainen¹

¹ Natural Resources Institute Finland (Luke), Helsinki

² Natural Resources Institute Finland (Luke), Jokioinen

³ Natural Resources Institute Finland (Luke), Oulu

The aim is to find out what the current labour situation is like in rural areas, how much labour is needed, whether it is available, what training pathways are available in rural areas and whether the skills of the workforce match the needs. The analysis extends to 2040. The overall picture and interpretation are based on extensive statistical data, recent research and literature on the subject, and policy documents supporting regional, employment, economic and rural policies at national and regional level. Finally, conclusions and policy recommendations are summarised based on the material collected. Different types of regions have different labour force profiles, to which policy should be able to respond.

Rural employment is characterised by the employment effects created by small and medium-sized enterprises, local family businesses and self-employed workers. There are fewer paid jobs and smaller establishments than in urban areas. The scarcity of paid employment, the relatively large number of small firms and the ageing of entrepreneurs also translate into a shortage of entrepreneurs in rural areas. The employment situation varies according to the economic cycle, but among different types of rural areas, employment rates are generally above average in rural areas close to urban areas, while in sparsely populated rural areas they are below average. The most employing sectors in rural areas are health and social work, industry, agriculture, forestry and fishing, wholesale and retail trade, education and construction. Skills shortages are common in virtually all regions and sectors.

It should be noted that there are more manufacturing jobs in rural areas than in urban areas, and many export supply chains rely on subcontracting in rural areas. In the natural resources sector, new opportunities for rural employment are created by the challenges of EU and national self-sufficiency as well as the green transition from the fossil economy to the bio- and circular economy and renewable energy. The location-independent knowledge economy and teleworking also create opportunities. Foreign and seasonal labour has become more common. Regionally, tourism and mining are growing industries.

Labour shortages are particularly acute in the social and health sectors, but also in education, metal and engineering and process industries. Rural digital infrastructure needs investment. Secondary education institutions have been reduced in recent years. This is a problem for young people and potential career changers in rural areas, but also for businesses: they are no longer connected to future talent through traineeships or apprenticeships. Distance learning, apprenticeships and cooperation between educational institutions are ways of compensating for this. Future skills needs relate to sustainability and security of supply, digital skills, business and risk management skills. Automation, longer careers, and labour migration are possible ways to address the challenges of rural labour needs.

The policy recommendations focus on supporting entrepreneurship, business expansion and change of ownership, as well as effective communication links. Important rural sectors are metal, metal-working, metal- and engineering industries. Maintaining and improving skills

and the working conditions and well-being of migrant workers require particular attention, tailor-made measures for rural areas and improvement of the current situation. The green transition requires that research, development and innovation activities also include work and production in rural areas, as a large part of the subcontracting of nationally important value chains takes place in rural areas.

Keywords: labour, employment, rural areas, enterprises, knowledge, rural policy, business policy, RDI activities, foreign labour, labour force, future

Sisällys

1	Johdanto	11
1.1	Raportin sisältö	13
1.2	Maaseudun työmarkkinoiden erityispiirteitä	13
2	Aineisto ja menetelmät	16
3	Työvoiman tarjonta	19
3.1	Väestökehitys ja -ennuste kaupunki-maaseutu- alueluokittain	19
3.2	Keskeiset toimialat ja niiden työvoima.....	23
3.3	Työpaikat työnantajasektoreittain.....	27
3.4	Työvoimatilanne ja -näkömät.....	29
3.5	Työvoiman kohtaanto	32
3.6	Maaseudun työperusteinen maahanmuutto	34
3.7	Monipaikkaisuus ja etätyö.....	37
4	Työvoiman tarve	41
4.1	Pienet yritykset, yrittäjyys, itsensä työllistäminen ja muuttuvat alat maaseudun erityispiirteitä ..41	
4.2	Alueilla tunnistetut maaseudun työvoimatarpeet ja kehitysnäkömät.....	50
4.2.1	Helsinki-Uusimaa	50
4.2.2	Etelä-Suomi	51
4.2.3	Länsi-Suomi.....	55
4.2.4	Pohjois- ja Itä-Suomi	59
4.2.5	Työvoimapula kaikkialla maaseudulla sekä vanhoilla toimialoilla, että vihreän siirtymän tehtävissä.....	63
4.3	Työvoimapulan ratkaisuehdotuksia ja rekrytointinäköymiä eri sektoreilla	65
5	Osaaminen	67
5.1	Koulutustason kehitys, koulutusjärjestelmä ja koulutuksen saatavuus	67
5.2	Tutkimus, kehittäminen ja innovaatiotoiminta.....	74
5.3	Tunnistetut osaamistarpeet EU-osarahoitteisessa maaseudun kehittämissuohjelmassa	76
5.4	Osaamistarpeet: palveluosaaminen, digitaalisuus ja kestävyysosaaminen.....	78
6	Yhteenveto ja tulevaisuus	82
6.1	Kansallinen iso kuva: vähenevä työvoima, työperusteinen maahanmuutto, automatisaatio ja työelämän murros	82
6.2	Maaseututyypin työvoima-, toimiala- ja yritysprofiilit	84
6.3	Tulevaisuus: vihreä siirtymä ja maaseudun työvoima.....	90
6.4	Työvoima ja monipaikkainen maaseutu	93

6.5	Politiikkasuositukset	94
6.5.1	Työllisyys.....	94
6.5.2	Koulutus.....	95
6.5.3	Kotoutuminen	96
	Viitteet.....	97
	Liitteet	108

1 Johdanto

Tässä raportissa selvitetään, millainen on maaseudun työvoimatilanne nykyisin, missä ja millä aloilla työvoimaa tarvitaan, onko sitä saatavilla ja vastaako työvoiman osaaminen tarpeita. Tarkastelu ulottuu vuoteen 2040. Maaseudun toimialojen työvoiman saatavuuteen ja tulevaisuuden tarpeisiin vaikuttavat sekä väestökehitys että muutokset toimialarakenteessa, yrityksissä ja työn tekemisen tavassa yleisemmin. Maaseudulla on myös omat erityispiirteensä, kuten pienten ja keskisuurten yritysten hallitsevuus ja niiden osuus työvoimasta, itsensä työllistäjien suuri määrä sekä etätö ja monipaikkaisuus. Johdannossa esittelemme työvoimakehityksen ajankohtaiset kehityspiirteet ja maaseutuerityiset lähtökohdat. Seuraavissa luvuissa paneudumme maaseudun työvoimatarjontaan, työvoimatarpeisiin ja osaamiseen. Osaamisessa tarkastelemme erilaisten koulutusväylien saatavuutta, koulutustasoa ja sen muutoksia sekä osaamistarpeita maaseutualueilla.

Vuoteen 2040 asti väestökehitystä leimaa todennäköisesti vähenevä ja vanheneva väestö koko maassa. Sen ohessa vastakkaiseen suuntaan vaikuttavat maahanmuutto ja vieraskielisen työvoiman määrän lisääntyminen. Maaseudun kannalta on haastavaa, että tähän asti maahanmuutto on Suomessa keskittynyt kansainvälisesti vertaillen poikkeuksellisen voimakkaasti pääkaupunkiseudulle (Hanell ym. 2023, 34–35). Myös alun perin muualle maahan saapuneet ovat siirtyneet Suomessa merkittävässä määrin pääkaupunkiseudulle. Pelkästään vuosina 2015–2021 vieraskielisiä muutti pääkaupunkiseudun ulkopuolelta Helsinkiin noin 9 400 henkilöä enemmän kuin mitä heitä muutti Helsingistä pois (Saukkonen 2023). Maaseudulla usein vieraskielisten tekemän kausityön haasteeksi ovat nousseet työllistämisen rikkeet, joita yritetään vähentää (ks. esim. Pelli 2024).

Suomen toimialarakenne on muiden kehittyneiden maiden tavoin palveluvaltaistunut viime vuosikymmenten aikana. Tulevaisuuteen katsottaessa puhutaan myös siirtymästä tietotalouteen, jossa tieto ja osaaminen ovat keskeisiä menestystekijöitä fyysisten tuotannon tekijöiden sijaan. Tietotalous perustuu korkean osaamisen ammatteihin, tietoon ja korkeaan teknologiaan sekä kykyyn hyödyntää soveltavaa tutkimusta. Sen yhtenä keskeisenä ajurina on digitalisaatio.

Toimialarakenteen muutos vaihtelee maaseututyypeittäin. Esimerkiksi maatalous on pitänyt ydinmaaseutua alkutuotantovaltaisempana kuin pendelöintiin ja etätöön soveltuvaa kaupungin läheistä maaseutua, missä lypsykarja on vaihtunut ratsuhevosiin. Osassa harvaan asuttua maaseutua matkailu on laajentunut puolestaan isoksi palvelutoimialaksi samalla, kun maa- ja metsätalouden merkitys on supistunut. Luonnonresurssien sijainnin ansiosta maaseutuerityisiä aloja ovat alkutuotanto ja biotalouteen kytkeytyvät toimialat sekä esimerkiksi kasvintuotanto. Myös jalostusalan yritykset sijaitsevat suurelta osin kaava-alueiden ulkopuolella. Teollisuus, konepajat ja niiden alihankinta ovat pinta-alaa vaativia toimintoja, joille maanvuokralla ja -hinnalla on merkitystä. Sen sijaan tietotalous – joka ei ole toimiala vaan toimialoja laadullisesti muuttava tekijä – voi olla hyvinkin paikkariippumatonta. Se saattaa siirtää työtä kaupungeista maaseudulle, mutta yhtä hyvin myös maamme rajojen ulkopuolelle. Tietotalouden toteutumiseen maaseudulla liittyy epävarmuutta, johon voidaan myös vaikuttaa erityisesti varmistamalla nopeat ja luotettavat tietoliikenneyhteydet.

Työelämän murros on ollut nopeaa kaikilla toimialoilla erityisesti automatisaation vuoksi, mikä on jo korvannut suuren määrän teollisen tuotannon työpaikoista. Tulevaisuudessa

saneeraamisen kohteina tulevat olemaan myös palvelut ja logistiikka. Tekoäly korvaa jo koodaajat yksinkertaisemmissa tehtävissä, joissa vielä hetki sitten ennakoitiin suurta osaaapulaa. Uusien alojen koulutuksen tulee pystyä reagoimaan muutokseen ketterästi. Automaation etenemisvauhtia on vaikea ennustaa eri toimialoilla, mutta yhteistä on, että se korvaa alemman koulutustason työtä. Valmistavassa teollisuudessa on mahdollista, että 3D-tulostaminen siirtää jo kertaalleen halvemman työvoiman maihin siirrettyä tuotantoa takaisin Suomen kaltaisiin maihin, mikäli tuotteiden suunnittelu ja tärkeimmät markkina-alueet pysyvät täällä. Tämä asetelma kuvaa hyvin, miten työelämän nopeisiin ja vaikeasti ennakoitaviin muutoksiin sisältyy samaan aikaan myös eri suuntiin vaikuttavia voimia.

Tähän asti väestön ja työpaikkojen suhdetta on totuttu tulkitsemaan niin, että väestö siirtyy työpaikkojen perässä. Tällöin työvoiman kohtaannon ongelmia on pyritty purkamaan helpotamalla liikkuvuuden ja maassamuuton esteitä. Erityisesti tietotyön lisääntyminen keikauttaa asetelmaa kuitenkin uuteen asentoon: työtä onkin tuotava sinne, missä ihmiset viihtyvät, sillä etätyö mahdollistaa paikkariippumatonta työtä. Poliittikkatoimin voidaan vaikuttaa siihen, missä määrin ihmisten on mahdollista muuttaa maaseudun asumisvetovoimaisille alueille, ja tuoda näin työpaikkoja mukanaan.

Kaikista Suomen liikeyritysten toimipaikoista yli 90 prosenttia on alle kymmenen henkeä työllistäviä mikroyrityksiä, ja niistäkin ylivoimainen enemmistö työllistää alle viisi henkeä. Maaseudulla yritys rakenne on kaupunkeja pienyritysvaltaisempaa (ks. Luku 4.1, Taulukko 12) ja yrittäjien osuus työllisistä suhteessa suurempi kuin kaupungeissa (ks. Luku 4.1, Taulukko 11).

Työelämän murros näkyy myös yritys rakenteessa. Yksinyrittäjyys on Suomen Yrittäjien (2022) mukaan 2000-luvun merkittävin muutostrendi työelämässä. Kiinteiden työsuhteiden muuttaminen alihankinnaksi kilpailupaineista ja kysynnän vaihteluista johtuen on yksi nykytyöelämän piirteistä, joka ylläpitää ja jopa lisää yksinyrittämistä ja mikroyritysten määrää. Vuosituhannen vaihteen jälkeen yksinyrittäjien määrä on kasvanut parissa vuosikymmenessä yli 60 000:lla. Vastaavalla ajanjaksolla työnantajayrittäjien määrä on pysytellyt samalla, noin 90 000:n tasolla. Vuonna 2020 yksinyrittäjien määrä oli 190 000 työllistä, ja kasvu on ollut vakaata muutamaa lyhytaikaista laskua lukuun ottamatta (Suomen Yrittäjät 2022). OECD:n tekemän vertailun (OECD 2024) mukaan yksinyrittäjien osuus työllisyydestä on Suomessa Pohjoismaiden korkein: vuonna 2022 yksinyrittäjien osuus työllisistä oli Suomessa 13,9 prosenttia, Ruotsissa 10,5 prosenttia, Tanskassa 8,6 prosenttia ja vuonna 2021 Norjassa 4,7 prosenttia.

Etlan tuoreen tutkimuksen mukaan suomalaisyritykset siirtyvät yleisemmin pienempään kuin suurempaan kokoluokkaan (ETLA 2023). Tulevaisuuden työvoimatilannetta hahmotettaessa on siksi kiinnitettävä huomiota yksinyrittäjiin ja mikroyrityksiin, sillä on mahdollista, että yhä harvempi työtä tekevä on tulevaisuudessa palkansaaja. Yritysten painottuminen hyvin pieniin kokoluokkiin on ongelmallista sekä työllisyyden että kansantalouden kehityksen kannalta. Maaseututyyppeiden välillä on eroja yrityskokoa koskevissa näkymissä. Elinkeinoelämän keskusliitto on kiinnittänyt huomiota kasvuyritysten suhteellisen suureen osuuteen kaupungin läheisellä maaseudulla (Huovinen 2023). Muun muassa kansainvälisissä vienti- ja alihankintaverkostoissa toimivat pk-yritykset ja pitkän linjan työllistävät perheytykset ovat alkaneet muodostaa näille alueille yrittäjävetoisten, 50–499 henkilöä työllistävien yritysten keskittymiä. Taustalla on usein vahvasti kotiseutuunsa ja sen kehittämiseen sitoutuneita perheyrittäjiä, joiden menestys luo taloudellista aktiviteettia alueelle yleisemminkin.

Kriittinen tekijä elinkeinonharjoittamisessa on soveltuvan, erityisesti osaavan ja uutta oppivan työvoiman saanti sekä se, miten sujuvasti työvoiman kysyntä ja tarjonta kohtaavat. Kyse on siis sekä määrästä että työvoiman osaamisesta ja sen saattamisesta vastaamaan toimialojen muuttuvia tarpeita koulutuksen avulla. Työvoiman kysyntään vaikuttavat toimialarakenne ja sen kehitys, tarjontaan taas väestökehitys muun muassa ikärakenteen ja siten työikäisen määrän näkökulmasta, työperusteisen maahanmuuton ja ulkomaisen kausityövoiman määrä sekä osaamiseen liittyvät tekijät kuten koulutustaso ja eri alojen koulutettujen määrä, heidän sijaintinsa sekä näissä tapahtunut kehitys. Tulevaisuutta ennakoitaessa on kartoitettava sekä jo tapahtunut kehitys (ns. trendi) että mahdolliset muutokset tähänastiseen kehityskulkuun.

1.1 Raportin sisältö

Raportti on luonteeltaan olemassa olevaa tietoa kokoava ja sitä maaseutunäkökulmasta tulkitseva. Hyödynnämme valtakunnallisesta väestökehityksestä ja työvoimasta tällä hetkellä käytettävissä olevaa tuoretta, kattavaa tilasto- ja tutkimustietoa. Tarkennamme niiden antamaa kuvaa työvoimatarpeen, -tarjonnan ja osaamisen näkökulmasta aluetyypeittäin jakamalla kunnat kaupunki-, kaupungin läheisen, ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kuntiin. Jäsennyksemme perustuu aluetyypologian mukaiseen jakoon, ei kuntien hallinnollisiin nimikkeisiin.

Taustoittavan johdannon jälkeen raportti etenee aineistojen ja menetelmien esittelystä väestökehityksen, yritysten, toimialojen ja työvoiman liikkuvuuden analyysiin. Työvoiman tarjonnan nykytilan ja tulevaisuuden tarkastelun jälkeen siirrymme työvoiman kysyntään: miten alueet näkevät elinkeinollisen kehityksensä, ja mitä osaamistarpeita niistä seuraa. Tässä yhteydessä käsittelemme myös maaseudun työperusteista maahanmuuttoa sekä etätyötä ja paik-kariippumattomuutta. Osaamistarpeiden tarkastelun jälkeen seuraavat johtopäätökset.

1.2 Maaseudun työmarkkinoiden erityispiirteitä

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää Suomen maaseutualueiden työvoiman saata-vuutta ja tulevaisuuden tarpeita vuoteen 2040. Ymmärrämme maaseudun toimialoilla kaikkia niitä toimialoja, joita maaseudulla on tai voi tulevaisuudessa olla.

Tarkastelemme soveltuvasti erikseen yksityistä ja julkista sektoria. On kuitenkin otettava huomioon, että Suomen talouden tuottavuuden kasvun kannalta juuri yksityinen sektori on avain- asemassa, sillä julkisen sektorin tuottavuuden kasvu joudutaan olettamaan nolaksi (Niinivuo 2023). Niin kaikilla maaseututyypeillä kuin kaupungeissakin henkilöstömäärältään suurin toimiala on sosiaali- ja terveysala. Hyvinvointialueiden toiminta ja niiden strategiset palveluverk- kopäätökset vaikuttavat voimakkaasti maaseudun julkisten palvelujen työllisyystilanteeseen. Alueet tekevät parhaillaan päätöksiä jatkavista ja lopetettavista toimipisteistään. Kuvioita mo- nimutkaistavat hallituksen uudet leikkaukset, eikä tilanne ole tällä hetkellä selkiytynyt. Toden- näköisesti keskittäminen (keskus)kaupunkeihin siirtää työvoiman tarvetta maantieteellisesti. Mittakaava ja vauhti, jolla muutos kullakin alueella tapahtuu, on jäsentymättä. Muulla kunta- sektorilla maaseudulla on pulaa opettajista, kaavoittajista ja varhaiskasvattajista, ja julkisyhtei- söissä kuten seurakunnissa kaikkien työntekijäryhmien ammattilaisista (Kirkon maaseutulin- jaukset 2023, 11).

Maaseudun julkisen sektorin työpaikat ovat korostetusti kuntasektorilla. Tuoreen tutkimuksen mukaan valtiosektorin palkat ja palkkiot vuonna 2021 (6,36 mrd. euroa) kohdistuivat 42 prosenttisesti pääkaupunkiseudulle (yksinomaan Helsinkiin 35 %) ja 45 prosenttisesti maakuntakeskuksiin. Maaseudun osuus oli vain 13 prosenttia (Itä-Suomen yliopisto ym. 2023). Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos ja Tulli ovat edelleen merkittäviä työnantajia muutamissa maaseutukunnissa. Isoissa keskuksissa valtiosektorin työpaikkojen toimialajakauma on tasaisempi, ja niissä maksettavat valtiosektorin palkat ja palkkiot ovat huomattavasti korkeampia kuin maaseudulla (emt.).

Edellä kuvattujen yleisten työelämää muuttavien trendien lisäksi maaseudulla odotetaan syntyvän myös kokonaan uusia toimialoja erityisesti niin sanotun vihreän siirtymän ansiosta. Vihreällä siirtymällä tarkoitetaan talouden rakennemuutosta kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa. Keskeisenä ajurina on siirtymä fossiilitaloudesta bio- ja kiertotalouteen. Kun fossiilitalous on edesauttanut keskittynyttä yhteiskuntamallia, bio- ja kiertotalous suosii paikallisuutta ja hajautumista. Kun raaka-aineet ovat hajallaan, voidaan toimia järkevästi monissa eri mittakaavoissa. Hajautetuiksi ja paikallisiksi siirtyvät toiminnot muotoutuvat ja niitä hallitaan paikkaperustaisesti. Juuri maaseutu on tällaisen uuden kestävän yhteiskuntamallin perusta, sillä luonnonvarat sijaitsevat keskeisesti maaseudulla ja ne ovat fossiilitalouden korvaamisen ytimessä yhdessä kiertotalouden kanssa. (Kuhmonen ym. 2020) Vihreän siirtymän työvoimavaikutuksiin palaamme viimeisessä luvussa.

On kuitenkin syytä pitää mielessä, että maaseudulle kohdistuvista myönteisistä työpaikkavaiikutuksista ei ole takeita, mikäli vihreä siirtymä tarkoittaa uusia työpaikkoja lähinnä erityisasiantuntijoille, liikenne- ja maankäytön suunnittelijoille ja insinööreille, eli useimmiten kaupunkiin sijoittuviin korkean koulutuksen ammatteihin. Vaikutus riippuu tavasta, jolla vihreä siirtymä toteutuu. Siirtymä tuuli- ja aurinkovoimaan tarkoittaa uudenlaista työn kysyntää maaseudulla ainakin niiden rakentamisvaiheessa, ja vähäisemmässä määrin myös käyttöaikaisessa huollossa. Onkin olennaista, että juuri paikalliset toimijat pääsisivät kiinni näihin urakoihin ja tehtäviin. Vihreän siirtymän innovaatioiden tulee kattaa erilaiset arvoketjut myös maaseudulle ulottuvissa osissa, kuten teollisuuden alihankinnassa ja nostaa tuotannon lisäarvoa myös siellä.

Ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden huomioivassa kestävyys siirtymässä työvoiman kysyntäpotentiaali liittyy laajasti ottaen kestävästi hoidettuun rakennettuun ympäristöön, luonto- ja kulttuuriympäristöihin, luonnonvarojen käytön paikallisen lisäarvon nostamiseen, luonnosta saatavan hyvinvoinnin edistämiseen, ja paikalliseen kestäväan ruokajärjestelmän sekä kestävän matkailun edistämiseen. Nämä ovat keskeisiä tavoitteita, mutta ne edellyttävät toteutuakseen tietoisia panostuksia maaseudulla, jonka ei tule päätyä vain muiden alueiden vihreän siirtymän resurssivarastoksi. Työllisyysasteen ja osaamistason nostaminen myös maaseudulla vahvistaa itsessään kestävää kasvua. (Kattilakoski ym. 2021)

Seuraavan, vahvasti maaseutuakin koskettavan tietotalouden "nousuaallon" arvioidaan etenevän vihreän siirtymän ja vastuullisuuden rinnalla. Muutos tulee koskemaan kaikkia arvoketjun osia ja niissä tehtävää työtä. Tietointensiivinen talous maaseudulla voi olla sekä maaseutueroitista tietotaloutta että tietotaloutta maaseudulla. Tietotalous ilmenee maaseudun työmarkkinoilla ensinnäkin paikasta riippumattomana tietotyönä (esim. tutkimus, konsultointi, ohjelmistotyö, digitaalisen tiedon vienti hoitotyöhön). Etätyö mahdollistuu tietoliikenneyhteyksien parantuessa ja lieventää maaseudun talouden sijaintihaittaa. Toiseksi, on syntynyt erilaisia sovelluksia maaseudun perinteisillä toimialoilla ja elinkeinoissa, jotka ovat jo osa globaaleja

arvoketjuja (digitaaliset, kerättyyn tai syntyvään tietoon perustuvat sovellukset, joissa data on kauppatavaraa esim. maa-, puutarha- ja metsätaloudessa). Kolmanneksi, tietotalous aikaansaa uusia maaseutuspesifejä sovelluksia (esim. hiljaisuuden, luonnonäänien, kylmyyden, pimeyden tai maaseudun maiseman ja kulttuurin hyödyntäminen digitaalisin keinoin, maaseudulle räätälöidyt palvelut esim. terveydenhuollossa ja koulutuksessa). Lisäksi tietotalous mahdollistaa maaseudulla innovaatioita, jolloin uusilla, digitalisaatioon perustuvilla kytkennöillä ja esimerkiksi jakamisalustoilla syntyy uudenlaista (paikallis-)taloutta ja yrittäjyyttä mahdollistaamaan kestävyysmurrosta. Maaseudun tietotalouden vaikutus työvoiman kysyntään on vaikeasti arvioitavissa, sillä siihen liittyvien työpaikkojen ei tarvitse välttämättä sijaita tulevaisuudessa maaseudulla. Tietotalous edellyttää aktiivista otetta maaseudun toimijoilta, jotta siitä syntyvä lisäarvo ja työpaikat asettuisivat näille alueille. (Vihinen ym. 2023)

Monipaikkaisuus ja paikkariippumattomuus mahdollistavat maaseudulla asumisen aiempaa paremmin, mutta maaseudun vetovoima tässä mielessä on vahvasti riippuvainen tietoliikenne- ja muun infran toiminnasta. Ihmiset ovat tulevaisuudessa liikkuvampia eri paikkakuntien välillä ja vaihtavat asuinpaikkaa helpommin eri elämänvaiheissa. Tämä vaikeuttaa ennusteiden tekemistä, mutta avaa myös aiempaa enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa väijäämättömiksi ajateltuihin kehityskulkuihin. Monipaikkaisuuteen palaamme luvussa 3.7.

2 Aineisto ja menetelmät

Selvityksessä hyödynnetään niin määrällisiä kuin laadullisia menetelmiä, sekä useiden aiempien ja käynnissä olevien, työvoiman kysyntään ja tarjontaan kytkeytyvien hankkeiden tuottamaa tietoa. Lisäksi esimerkiksi maakunnat ovat vastikään päivittäneet tulevaisuuskuviaan, joissa ennakoitaan myös työvoimatarpeita.

Spatiaalis-tilastollisella analyysillä yhdistetään tilastotietoa paikkatietoon. Sen avulla tarkastelomme maaseutualueiden aiempaa kehitystä, nykytilannetta sekä tulevaisuutta. Aineistoina on hyödynnetty työllisyyttä, yrityksiä, elinkeino- ja väestörakennetta sekä koulutusta ja osaamista kuvaavia tilastoja. Tavoitteena on saada kokoava, tarkempi kuva nimenomaan maaseudun työvoiman kehityksestä suhteessa työvoiman tarpeeseen keskittyen analyyseissa maaseutualueiden näkökulmaan ja kaupunki-maaseutu-aluetyyppeihin. Raportin liitteessä 2 on täydentävänä tietona esitetty Tilastokeskuksen Työssäkäyntitilastossa käytettyjä määritelmiä.

Analyyseissa on käytetty paikkatietopohjaisesta kaupunki-maaseutu-alueuokitukselta kuntatasolle yleistettyä jakoa. Useisiin kriteereihin pohjautuva kaupunki-maaseutu-luokitus kuvaa ensisijaisesti alueiden välisiä eroja aluerakenteen tasolla. Paikkatietopohjainen luokitus jakaa alueet pääosin 250 neliömetrin kokoiisiin tilastoruutuihin. Syntyvät alueuokat ovat harvaan asuttu maaseutu, ydinmaaseutu, kaupungin läheinen maaseutu, maaseudun paikalliskeskukset, kaupungin kehysalue, ulompi kaupunkialue ja sisempi kaupunkialue. (Suomen ympäristökeskus 2022)

Tämä luokitus on yksityiskohtainen, mutta useimpia tilastotietoja ei pysty viemään tälle tarkkuusasteelle. Lisäksi maaseudun paikalliskeskusten nostaminen erikseen niitä ympäröivästä alueesta on keinotekoisia ja ongelmallista maaseudun toiminnallisuuden näkökulmasta. Tämän raportin tavoitteiden kannalta kuntatasolle yleistetty luokitus on toimivampi.

Kuntatasolle yleistetyn luokituksen kuntatyyppit ovat kaupungit, kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. Paikkatietopohjaisesta alueruututason luokitukselta poiketen kaupungin kehysalue ja maaseudun paikalliskeskukset eivät ole omina luokkina kuntatasolla. Kaupunkikunnat määrittyvät kuntien sisäisten alueuokkien väestöjakauman perusteella. Luokitus eri maaseutukuntatyyppisiin määrittyy puolestaan sillä, mitkä ovat eri maaseutualueuokkien maa-ala- ja väestöosuudet kunnassa. (Helminen ym. 2020)

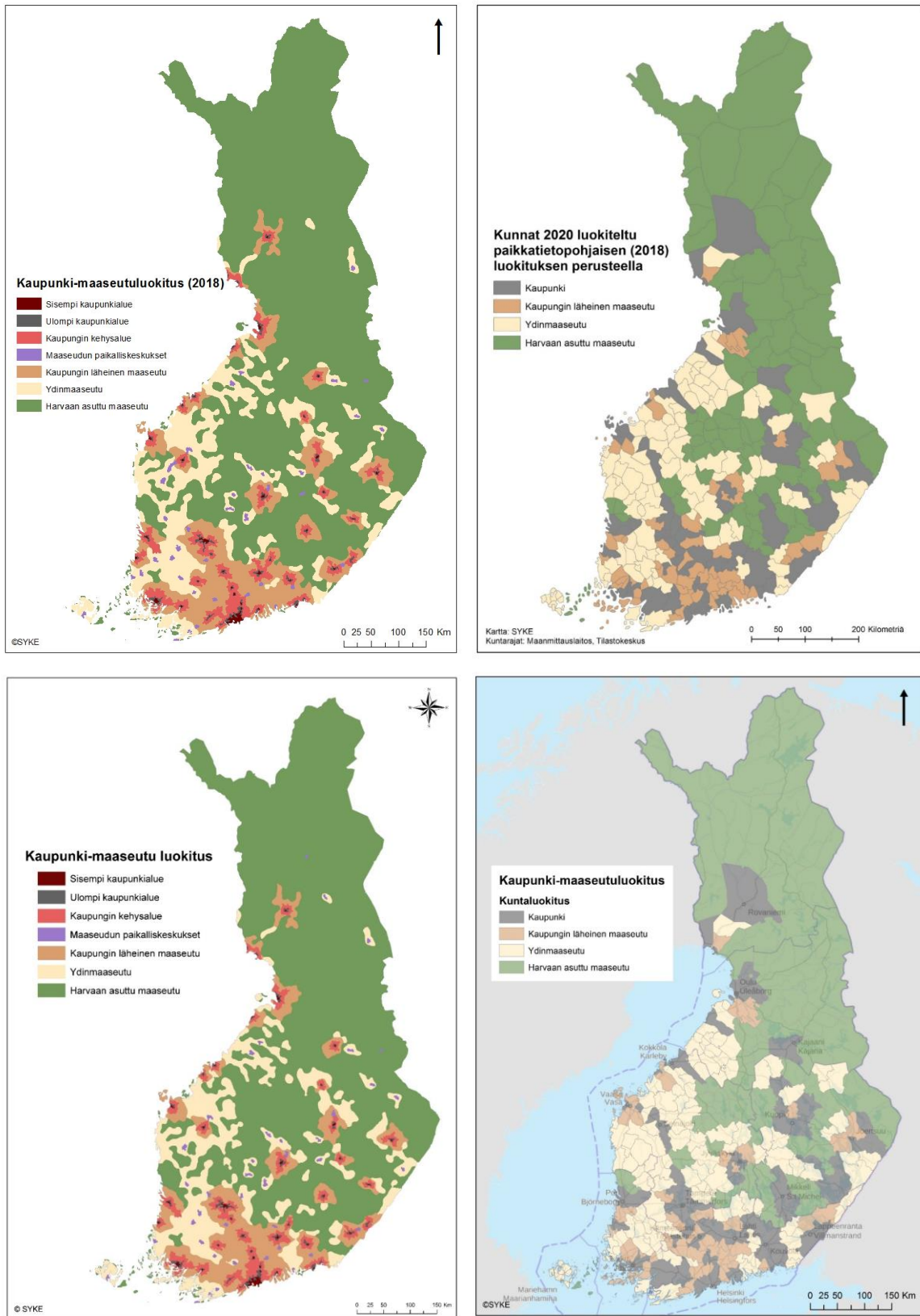
Kuntatasoinen luokittelu on yleistys, jonka heikkoutena on, että se kadottaa osan kuntien sisäisestä vaihtelusta. Sillä on merkitystä etenkin pinta-alaltaan isoissa, erityyppisiä alueita kattavissa kunnissa.

Kun hyödynnämme Tilastokeskuksen Maaseutuindikaattorit-tietokantaa, käytämme siinä raportin kirjoitushetkellä käytössä olevaa, vuoden 2010 kaupunki-maaseutu-alueuokitusta (Helminen ym. 2014; Kaupunki-maaseutu-luokitus 2022) ja 1.1.2024 mukaista kuntajakoa. Muuta kuntatason tilastoaineistoa hyödynnettäessä käytetään vuoden 2018 tilanteeseen päivitettyä kuntaluokitusta (Helminen ym. 2020; Suomen ympäristökeskus 2022) ja 1.1.2024 mukaista kuntajakoa. Kuvasta 1 (alimmat kaksi karttaa) käy ilmi vuoden 2010 tilannetta edustavat jako (Helminen ym. 2014; Suomen ympäristökeskus 2022) sekä vuoden 2018 tilanteeseen päivitettyt kartat (ylimmät kaksi karttaa) paikkatietopohjaisesta ja tämän pohjalta kuntatasolle yleistetystä kaupunki-maaseutu-alueuokitukselta. Luokitusmenetelmät ja -kriteerit ovat pysyneet suurelta osin samoina. Erot vanhemman ja uudemman alueuokituksen välillä

johtuvatkin pääsääntöisesti luokitusajankohtien välillä tapahtuneesta kehityksestä alueilla. (Helminen ym. 2020)

Kuntatasolle yleistetyssä luokituksessa on suurin muutos, että uudemmassa luokituksessa 1.1.2024 kuntajakotilanteen mukaisesti ydinmaaseudun kuntia on 11 vähemmän kuin vanhemmassa luokituksessa. Kaikkien muiden kuntatyyppien lukumäärät ovat vastaavasti kasvaneet, kaupungin läheisen maaseudun kuntien viidellä, harvaan asutun maaseudun kuntien neljällä ja kaupunkikuntien kahdella kunnalla.

Määrällisen, tilastoihin perustuvan analyysin lisäksi olemme käyttäneet laadullista aineistoa. Sillä tavoitetaan sellaista tietoa, joita tilastoista ei saa tai joita tilastot eivät tunnista. Laadullista analyysia tarvitaan myös tukemaan määrällisten tulosten tulkintaa. Dokumenttianalyysissä hyödynnettiin teemoittelua, eli dokumenttiaineistosta poimittiin tutkimusongelman kannalta keskeisiä aiheita ja niitä koskevaa argumentaatiota. Tarkastelun keskiössä olivat maakuntien ajankohtaiset työvoimatarpeet, maaseudun kehitysnäkymät ja tulevat osaamistarpeet sekä työperusteinen maahanmuutto. Osaamistarpeita arvioitiin erityisesti maaseutualueiden kehittämistavoitteiden näkökulmasta, mutta myös yleisemmällä tasolla. Lisäksi tarkasteltiin esille nousseisiin kehittämis- ja osaamistarpeisiin vastaavia koulutusnäkyviä. Dokumenttianalyysissä on hyödynnetty muun muassa TEMin *Alueelliset kehitysnäkymät* -julkaisuja, maakuntien omia materiaaleja (mm. maakuntien liittojen verkkosivut, maakuntaohjelmat), alueellisia maaseudun kehittämisohjelmia sekä Osaamisen ennakointifoorumin materiaaleja. Alueellisten maaseudun kehittämisohjelmien keskeisimpien painopisteiden pohjalta tehtiin sanahakuja muihin dokumentteihin. Lisäksi olemme hyödyntäneet laajasti alan kirjallisuutta ja viimeaikaisia tutkimuksia.

Kuva 1. Paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutu-alueuokitus ja siitä kuntatasolle yleistetty luokitus. Kaksi ylintä karttaa kuvaavat vuoden 2018 tilannetta ja kaksi alinta tilannetta vuonna 2010. (Suomen ympäristökeskus 2022)

3 Työvoiman tarjonta

3.1 Väestökehitys ja -ennuste kaupunki-maaseutu- alueluokittain

Työvoima on ensi sijassa peräisin kulloisestakin väestöstä. Ratkaisevaa on väestön määrä ja ikärakenne. Vakituisten väestön määrän kehitys on viime vuosikymmeninä eriytynyt maaseututyyppeiden välillä (Taulukot 1–2). Kuntatyypeittäin tarkasteltuna väkiluku on laskenut selvästi harvaan asutun ja ydinmaaseudun kunnissa, kun se on taas lisääntynyt kaupunkikunniksi luokiteltujen alueiden ohella kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, joissa myös väestön keski-ikä on alhaisempi. Vastaavanlainen eriytyminen on nähtävissä tarkasteltaessa kehitystä aluetasoltaan tarkemmalla paikkatietopohjaisella luokituksella (ks. esim. Voutilainen 2019).

Alla olevissa taulukoissa esitetään väkiluvun ja väestöosuuden kehitys käyttämillämme vanhemmalla ja tuoreemmalla kaupunki-maaseutu-kuntaluokituksella (ks. Luku 2). Aineistolähteissämme käytetään molempia.

Taulukko 1. Väkiluku ja väestön osuus koko maan väestöstä sekä kuntien lukumäärä vuonna 1988 ja 2022 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin, vuoden 2010 tilannetta kuvaava luokittelu (Helminen ym. 2014). 1.1.2024 tilanteen mukainen kuntajako. 31.12. mukainen tilanne. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kuntatyyppi (kuntien lkm.)	Väkiluku vuonna 2022 (vuonna 1988)	Osuus koko maan väkiluvusta vuonna 2022 (vuonna 1988)
Harvaan asuttu maaseutu (79)	277 722 (408 221)	5,0 % (8,2 %)
Ydinmaaseutu (120)	739 916 (916 756)	13,3 % (18,5 %)
Kaupungin läheinen maaseutu (55)	544 450 (448 412)	9,8 % (9,1 %)
Kaupunki (55)	4 001 882 (3 180 970)	71,9 % (64,2 %)
KOKO MAA (309)	5 563 970 (4 954 359)	100 % (100 %)

Taulukko 2. Väkiluku ja väestön osuus koko maan väestöstä sekä kuntien lukumäärä vuonna 1988 ja 2022 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin, vuoden 2018 tilannetta kuvaava luokittelu (Helminen ym. 2020). 1.1.2024 tilanteen mukainen kuntajako. 31.12. mukainen tilanne. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit; kuntatason aineisto luokiteltu itse kyseisen kuntaluokituksen mukaiseksi)

Kuntatyyppi (kuntien lkm.)	Väkiluku vuonna 2022 (vuonna 1988)	Osuus koko maan väkiluvusta vuonna 2022 (vuonna 1988)
Harvaan asuttu maaseutu (83)	299 003 (439 895)	5,4 % (8,9 %)
Ydinmaaseutu (109)	676 954 (839 462)	12,2 % (16,9 %)
Kaupungin läheinen maaseutu (60)	547 169 (468 749)	9,8 % (9,5 %)
Kaupunki (57)	4 040 844 (3 206 253)	72,6 % (64,7 %)
KOKO MAA (309)	5 563 970 (4 954 359)	100 % (100 %)

Väestö vähenee, kun ihmisiä kuolee enemmän kuin syntyy elävänä. Tähän niin sanottuun luonnolliseen väestönkasvuun eli syntyvyyden ja kuolleisuuden erotukseen perustuva väestö vähenee Suomessa kokonaisuudessaan. Kokonaishedelmällisyyslukumme¹ on jo 1970-luvulta lähtien ollut alle uusiutumistason (2,1 lasta naista kohden), ja 2010-luvulta lähtien se on ollut ennätyksellisen pieni (esim. vuonna 2021 vain 1,35). Alhainen syntyvyys yhdistettynä lukumääräisesti suuriin vanheneviin ikäluokkiin tarkoittaa vähenevää väestöä koko maassa, ja ainoa sitä lyhyellä aikavälillä muuttava tekijä on nettomaahanmuutto. (Keski-Petäjä 2022)

Syntyvyys on kylläkin ollut maaseudulla selvästi kaupunkialueita korkeampi, mutta sen valtakunnallinen merkitys on pienentynyt, sillä maaseudulla asuvan perheikäisen väestön osuus koko maan perheikäisestä väestöstä on laskenut tasaisesti viime vuosikymmeninä. 2010-luvulla syntyvyys on laskenut kutakuinkin yhtä voimakkaasti niin kaupunki- kuin maaseutualueilla. (Tilastokeskus 2020)

Tilastokeskuksen käyttämä väestöennustemenetelmä on niin sanottu demografinen komponenttimalli, jossa väestön tuleva määrä ja rakenne lasketaan ikäryhmittäisten syntyvyys-, kuolleisuus- ja muuttokerrointen avulla. Kertoimet on laskettu viime vuosien väestötilastojen perusteella. Kuten viralliset väestötilastot yleensä, väestöennuste huomioi vain vakituisen väestön. Ennuste perustuu syntyvyyden, kuolleisuuden ja muuttoliikkeen kehitykseen eikä ota huomioon mahdollisten poliittisten, taloudellisten tai sosiaalisten päätösten vaikutuksia. Suurin epävarmuustekijä Tilastokeskuksen väestöennusteessa on nettomaahanmuutto, jonka voidaan olettaa vaihtelevan paljonkin vuodesta toiseen. Myös poliittiset päätökset voivat vaikuttaa nettomaahanmuuton määrään (lue lisää Tilastokeskuksen väestöennusteesta: Tilastokeskus, Väestöennuste 2021). Tilastokeskuksen ennusteen lisäksi omia koko maata koskevia ennusteitaan väestökehityksestä on laatinut ainakin MDI (MDI 2023).

Omaa tarkasteluamme varten yhdistimme Tilastokeskuksen väestöennusteet vuosille 2021–2040 paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-alueuokituksen kuntatasolle yleistettyyn luokitukseen. Selvitimme 25–64-vuotiaiden työikäisten ennustettua määrää kunnittain kaupunki-maaseutu-luokituksella. Tilastokeskuksen vuonna 2021 laatiman väestöennusteen (Taulukko 3) mukaan työikäisen väestön määrä tulee kaikilla maaseutukuntatyypeillä vähenemään, mutta kaupunkikunnissa kasvamaan vuoteen 2040 asti. Kaupungeissa työikäisen väestön määrän kasvu johtuu ennusteen olettamasta muuttovoitosta, jonka mukaan koko Suomi saa muuttovoittoa ulkomailta 20 000 henkilöä vuonna 2021 ja sen jälkeen 15 000 henkilöä vuosittain. Ennusteen mukaan tämä muuttovoitto kohdentuu kaupunkeihin.

Työikäisten (25–64-vuotiaiden) osuus tulee Tilastokeskuksen Väestöennusteessa pieneneväksi kaikissa maaseutukuntatyypeissä erityisesti vuoteen 2030 asti, ja senkin jälkeen hieman aina vuoteen 2040 asti. Työikäisillä on tästä syystä yhä suurempi määrä työiän ulkopuolisia "hoidettavia". Kaupunkikunnissa 25–64-vuotiaiden määrä kasvaa. Maaseutukunnissa työikäisten määrän väheneminen on huomattavaa kuluvalla vuosikymmenellä. Erityisesti harvaan asutun maaseudun kunnissa 25–64-vuotiaiden määrä vähenee ennusteen mukaan nopeasti – vuodesta 2021 vuoteen 2030 vähenemä on noin 26 000 ja vuoteen 2040 mennessä noin 33 000 työikäistä. Samoin ydinmaaseudun kunnissa vuodesta 2021 vuoteen 2030 vähenemä

¹ Kokonaishedelmällisyysluku kertoo, kuinka monta lasta nainen synnyttäisi elämänsä aikana, jos syntyvyys pysyisi laskentavuoden tasolla.

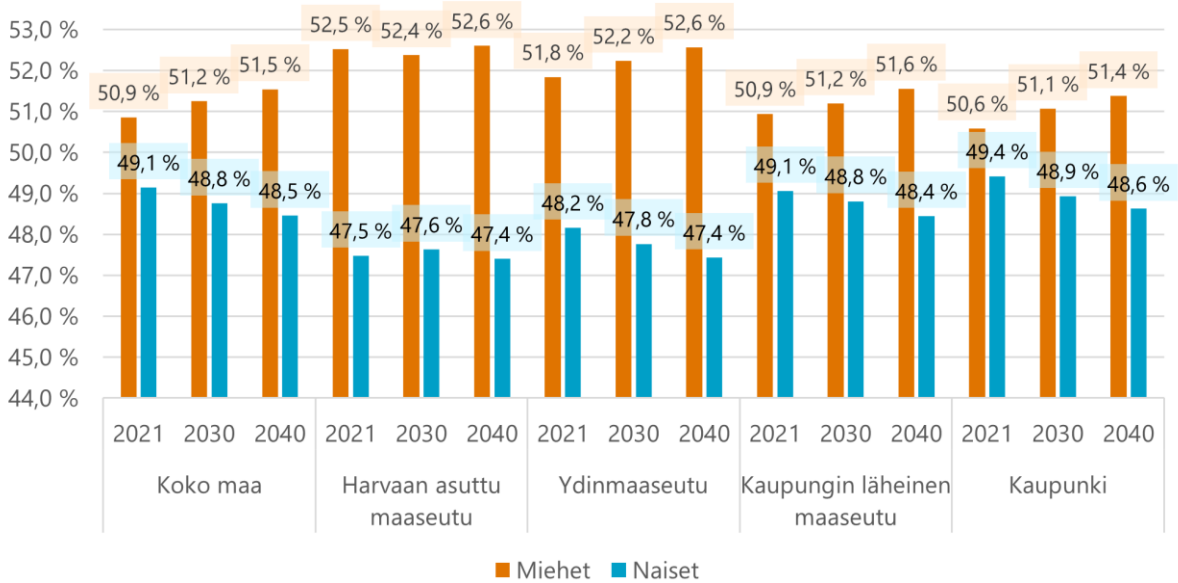
on noin 43 000 ja vuoteen 2040 mennessä noin 60 000 työkäistä. Työkäisten määrä vähenee myös kaupungin läheisen maaseudun kunnissa (vuodesta 2021 vuoteen 2030 noin 13 000 ja vuoteen 2040 mennessä noin 16 000 työkäistä). Vuonna 2040 maaseudulla on ennusteen mukaan siis reilut sata tuhatta 25–64-vuotiasta työkäistä vähemmän kuin vuonna 2021, kaupunkikunnissa heitä olisi vastaavasti runsaat sata tuhatta enemmän kuin 2021 (Taulukko 3). Kokonaisuudessaan työkäisen väestön väheneminen olisi maassamme vuosien 2021–2040 välisenä aikana kuitenkin hitaampaa kuin vuosien 2010–2020 aikana.

Taulukko 3. Työkäisten 25–64-vuotiaiden väestökehitysennuste vuoteen 2030 ja 2040 sukupuolittain kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Väestöennuste 2021)

Kuntatyyppi	25–64-vuotiaat (ennuste)			25–64-vuotiaat (ennuste) Miehet			25–64-vuotiaat (ennuste) Naiset		
	2021	2030	2040	2021	2030	2040	2021	2030	2040
Harvaan asuttu maaseutu	136 580	110 144	103 207	71 733	57 686	54 287	64 847	52 458	48 920
Ydinmaaseutu	313 912	270 417	253 733	162 732	141 250	133 379	151 180	129 167	120 354
Kaupungin läheinen maaseutu	270 199	257 462	254 113	137 639	131 806	131 012	132 560	125 656	123 101
Kaupunki	2 085 447	2 114 123	2 190 822	1 054 957	1 079 624	1 125 541	1 030 490	1 034 499	1 065 281
KOKO MAA	2 806 138	2 752 146	2 801 875	1 427 061	1 410 366	1 444 219	1 379 077	1 341 780	1 357 656

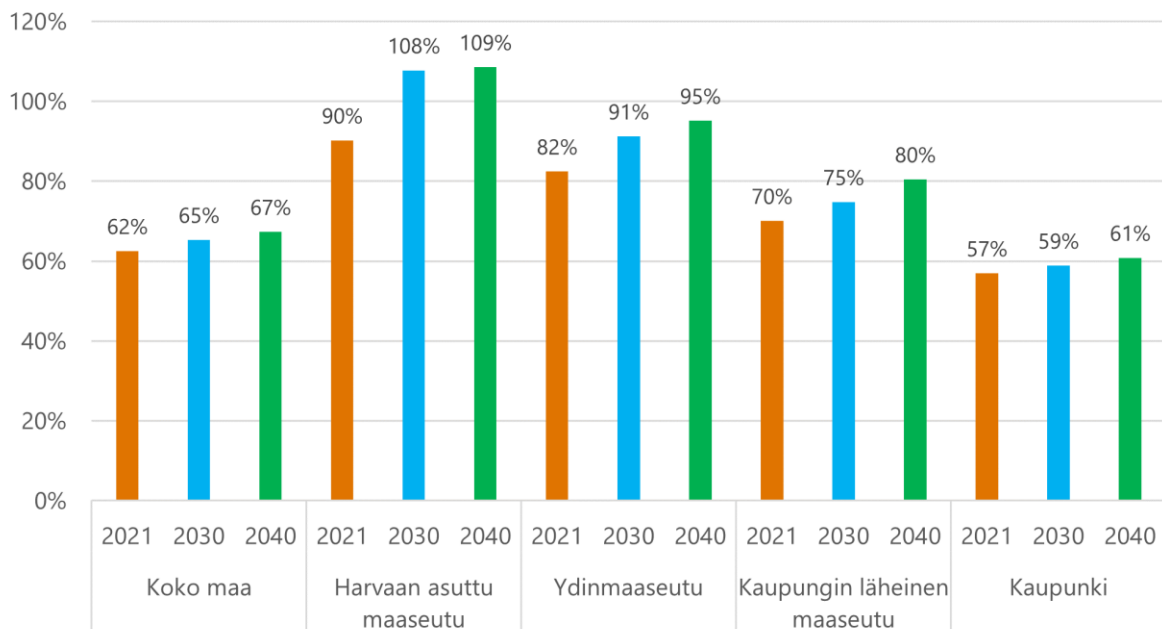
Suurin osa työkäisestä väestöstä olisi Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan edelleen miehiä kaikissa maaseututyypeissä. Vaikka koko väestössä naisia on enemmän kuin miehiä, työkäisissä heitä on miehiä vähemmän. Eroa selittää naisten huomattavasti suurempi osuus työiän ylittäneessä väestössä. Työkäisen väestön, eli 25–64-vuotiaiden määrä vähenee ennusteen mukaan kaikilla maaseututyypeillä niin naisissa kuin miehissäkin, mutta erityisesti harvaan asutun ja ydinmaaseudun kunnissa. Näillä aluetyypeillä on vinoutunein työkäisten (25–64-vuotiaiden) sukupuolijakauma siten, että miehiä on naisia enemmän, eikä ennuste oleta siihen muutosta lähivuosikymmeninä (Kuva 2).

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 59/2024

Kuva 2. 25–64-vuotiaiden miesten ja naisten väestöosuudet sukupuolen mukaan vuonna 2021 ja ennusteet vuosille 2030 ja 2040 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Väestöennuste 2021)

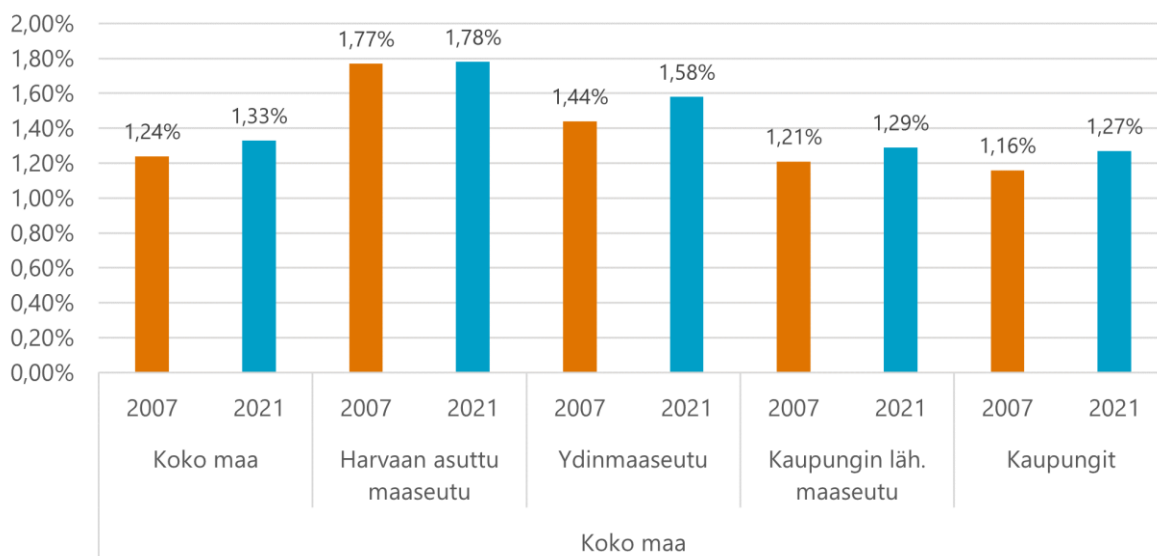
Alle 15- ja yli 64-vuotiaiden määrän suhde työikäisiin 15–64-vuotiaisiin (väestöllinen huoltosuhde) on selvästi suurin harvaan asutun maaseudun kunnissa, toisena ovat ydinmaaseudun kunnat. Kaupungin läheisen maaseudun kuntien väestöllinen huoltosuhde on lähempänä kaupunkikuntia. 15–64-vuotiaiden osuuden ennustetaan pienenevän kaikissa kuntatyypeissä vuoteen 2030 ja vuoteen 2040 mennessä. Kuntatyyppien järjestys säilyy ennallaan (Kuva 3).

Kuva 3. Väestöllinen huoltosuhde vuonna 2021 ja ennuste vuoteen 2030 ja 2040 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Väestöennuste 2021)

Taloudellinen huoltosuhde mittaa työvoiman ulkopuolella olevien (0–14-vuotiaat, opiskelijat, varusmiehet, eläkeläiset ja muut, mm. kotitaloustyötä tekevät) ja työttömien

yhteislukumäärän suhdetta työllisten lukumäärään. Mitä pienempi arvo, sitä enemmän on työllisiä suhteessa työvoiman ulkopuolella oleviin ja työttömiin. Taloudellinen huoltosuhte on selvästi korkein harvaan asutulla maaseudulla, eli siellä on selkeästi vähiten työllisiä suhteessa työvoiman ulkopuolella oleviin ja työttömiin. Kaupunkikunnissa taloudellisen huoltosuhteen arvo on selvästi pienin, ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa muita maaseutukuntatyyppisiä selvästi alhaisempi. Vuonna 2021 harvaan asutun maaseudun kunnissa taloudellisen huoltosuhteen arvo oli 1,78, eli kymmenen työllistä huolehti 17,8 muuhun väestöön kuuluvan toimeentulosta. Kaupunkikunnissa arvo oli 1,27 (Kuva 4). Kuntatyyppien välisiä eroja taloudellisessa huoltosuhteessa selittävät ikärakenteen ja työttömien osuuden erot kunnissa. Harvaan asutun maaseudun kunnissa työkäisiä on vähiten suhteessa alueen väestöön ja työttömyysaste korkein.

Kuva 4. Taloudellinen huoltosuhte vuonna 2007 ja 2021 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Työntekijöiden ja yrittäjien iällä on merkitystä alueiden kehitysnäkymien kannalta. Maaseutukunnissa 55–74-vuotiaiden osuus yrittäjistä ja palkansaajista on suurempi kuin kaupunkikunnissa. Kaikkein ikääntyneimmät yrittäjät ja palkansaajat toimivat harvaan asutun maaseudun kunnissa. Vastaavasti saman ikäryhmän osuus on pienin kaupungin läheisen maaseudun kunnissa. Kyseistä ikäluokkaa on kaikissa kuntatyypeissä selvästi enemmän yrittäjissä kuin palkansaajissa, ja heidän osuutensa ovat kasvaneet vuodesta 2007 ja 2022 kaikissa maaseutukuntatyypeissä: selkeästi eniten harvaan asutun maaseudun kunnissa ja tämän jälkeen eniten ydinmaaseudun kunnissa. Vuonna 2007 erot 55–74-vuotiaiden osuuksissa maaseutu- ja kaupunkikuntien ja kaikkiaan kuntatyyppien välillä olivat merkittävästi pienemmät kuin vuonna 2022. (Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b)

3.2 Keskeiset toimialat ja niiden työvoima

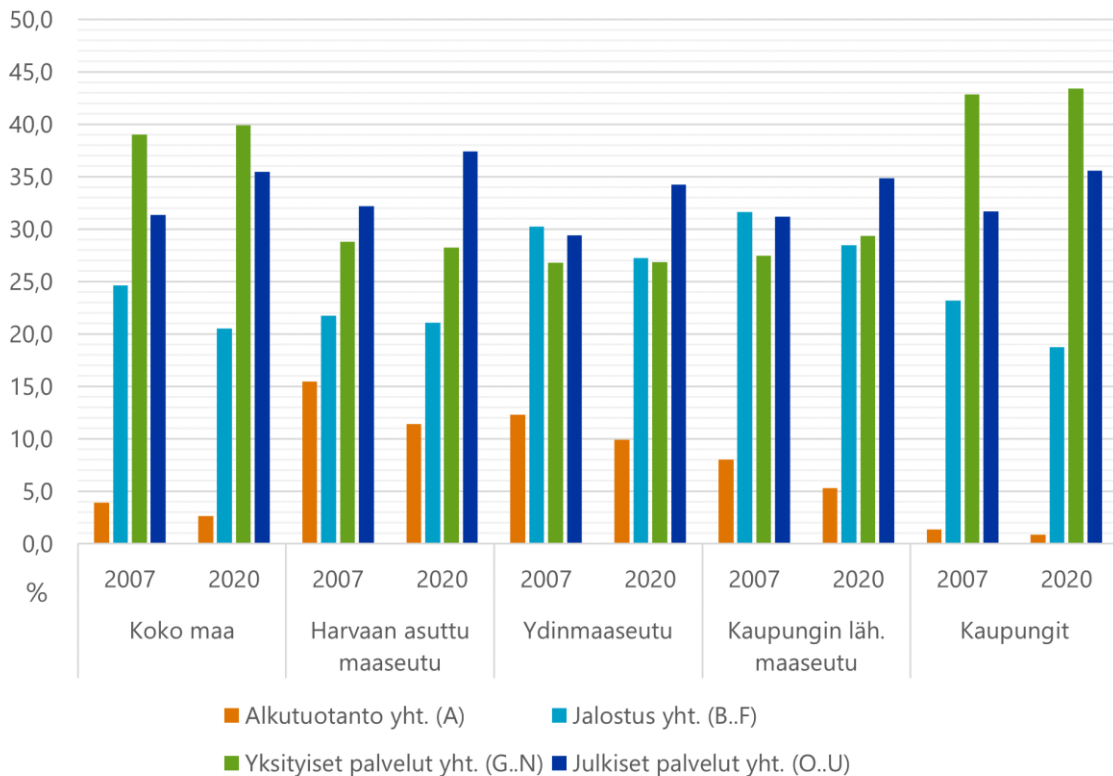
Taloudellinen kasvu liitetään monipuoliseen toimialarakenteeseen sekä runsaaseen ja heterogeeniseen yrityskantaan, sillä tiedon vaihtaminen erilaisten yritysten välillä synnyttää talouskasvua luovia innovaatioita. Lisäksi monipuolinen ja hajautunut toimialarakenne suojaa paremmin talouden ulkoisilta häiriöiltä. Alueet, joiden toimialarakenne on hyvin erikoistunut ja joiden menestyminen on riippuvainen muutaman avainyrityksen toiminnasta, ovat

haavoittuvampia. Toimialarakenteen monipuolisuus saa myös aikaan osaamisen ja innovaatioiden leviämiseen liittyviä positiivisia ulkovaikutuksia. (Uudenmaan liitto 2023)

Koko maan tavoin myös maaseudun elinkeinorakenne on palveluvaltaistunut. Vaikka alkutuotannon osuus työpaikoista on vähentynyt koko maassa, monin paikoin maaseudulla sen osuus on edelleen merkittävä. Koko maassa alkutuotannon osuus työpaikoista oli vuonna 2007 3,9 prosenttia, vuonna 2020 osuus oli 2,7 prosenttia (Kuva 5). Kun harvaan asutun maaseudun kunnissa alkutuotannon osuus työpaikoista vuonna 2007 oli 15,5 prosenttia, vuoteen 2020 mennessä se oli laskenut 11,4 prosenttiin. Ydinmaaseudun kunnissa alkutuotannon osuus työpaikoista oli 10 prosenttia vuonna 2020 ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa noin puolet tästä eli reilut 5 prosenttia.

Jalostuksen työpaikkaosuus on selkeästi merkittävin ydinmaaseudun ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, joissa kummankin osuus vuonna 2020 oli vajaat 30 prosenttia. Koko maassa jalostuksen osuus työpaikoista vuonna 2020 oli noin viidennes (Kuva 5).

Yksityisten palveluiden osuus työpaikoista on selvästi suurin kaupunkikunnissa (43 % vuonna 2020). Maaseututyypin kunnissa osuudet ovat selkeästi alhaisemmat (27–29 %). Julkisten palveluiden työpaikkaosuus on reilu kolmasosa kaikissa kuntatyypeissä. Kaupungeissa, erityisesti Helsingissä, korostuvat valtiosektorin työpaikat, jotka ovat vähentyneet voimakkaasti kaikilla maaseudun kuntatyypeillä (Itä-Suomen yliopisto ym. 2023). Kaikissa kuntatyypeissä koko palvelusektorin eli julkisten ja yksityisten palveluiden yhteenlaskettu osuus kaikista alueen työpaikoista on selkeästi suurin vaihdellen vuonna 2020 ydinmaaseudun 61 prosentista kaupunkikuntien 79 prosenttiin (Kuva 5).

Kuva 5. Toimialan osuus alueen työpaikoista vuonna 2007 ja 2020 kaupunki-maaseutu-kuntatyyteittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Eniten työllistävät toimialat maaseudulla ovat terveys- ja sosiaalipalvelut, teollisuus, maa-, metsä-, ja kalatalous, tukku- ja vähittäiskauppa, koulutus sekä rakentaminen. Nämä toimialat ovat huomattavia työllistäjiä kaikilla aluetyypeillä. Verrattuna kaupunkeihin, maaseudulla työllistytään enemmän maa-, metsä-, ja kalatalouden, kaivostoiminnan ja louhinnan sekä harvaan asutulla maaseudulla majoitus- ja ravitsemustoiminnan toimialoilla. Verrattuna vuoteen 2007 ovat vuonna 2020 suurimpien toimialojen osuudet työpaikoista laskeneet maaseudulla lukuun ottamatta terveys- ja sosiaalipalveluita. Kaupunkeihin verrattuna enemmän työllistävien toimialojen osuudet ovat laskeneet maaseudulla verrattuna 2007. Poikkeus on kaivostoiminta, jonka osuus on kolminkertaistunut harvaan asutulla maaseudulla (Taulukko 4).

Taulukko 4. Toimialojen osuudet työpaikoista vuonna 2007 ja 2020 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

		Toimialan osuus työpaikoista, %						
		A maa, metsä ja kala	B kaivos	C teollisuus	D sähkö lämp	E vesi jätehuolto	F rakentaminen	G kauppa
Koko maa	2007	3,9	0,2	16,8	0,5	0,4	6,7	12,0
	2020	2,7	0,3	12,2	0,5	0,5	7,0	11,0
Harvaan asuttu maaseutu	2007	15,5	1,0	13,6	0,4	0,5	6,3	8,9
	2020	11,4	2,9	10,8	0,4	0,6	6,4	8,7
Ydinmaaseutu	2007	12,3	0,4	22,4	0,6	0,4	6,5	9,2
	2020	9,9	0,5	18,9	0,6	0,6	6,7	9,0
Kaupungin läh. maaseutu	2007	8,1	0,5	20,0	0,9	0,5	9,8	8,7
	2020	5,3	0,5	15,5	0,9	0,6	10,9	9,3
Kaupungit	2007	1,4	0,1	15,7	0,5	0,4	6,5	13,0
	2020	0,9	0,1	11,0	0,5	0,5	6,8	11,6
		H kulj. Varast.	I MaRa	J inf. viestintä	K rah. Vak.	L kiinteistö	M am. t&k	N hallinto
Koko maa	2007	6,3	3,2	3,7	1,9	0,9	5,4	5,7
	2020	5,0	3,1	4,5	1,9	1,0	6,2	7,2
Harvaan asuttu maaseutu	2007	6,0	4,4	0,6	1,1	0,7	2,7	4,4
	2020	5,1	4,3	0,5	0,5	0,8	2,4	5,9
Ydinmaaseutu	2007	6,4	2,5	0,9	1,3	0,6	2,6	3,3
	2020	5,1	2,8	0,9	1,0	0,6	2,7	4,7
Kaupungin läh. maaseutu	2007	6,0	2,8	0,6	1,1	0,6	3,5	4,3
	2020	5,9	2,8	0,7	0,6	0,6	3,5	6,0
Kaupungit	2007	6,3	3,3	4,6	2,2	1,0	6,2	6,3
	2020	5,0	3,1	5,6	2,3	1,1	7,1	7,7
		O Julk.hallinto maanp.	P koulutus	Q sote	R taide, viihde, virk.	S muut palvelut	T Kotita. Työnantajat.	U Kv. Organis.
Koko maa	2007	5,3	6,9	14,8	1,6	2,8	0,0	0,0
	2020	5,2	7,2	18,2	1,8	2,7	0,4	0,0
Harvaan asuttu maaseutu	2007	5,6	6,4	15,7	1,5	3,1	0,0	.
	2020	5,6	6,0	20,5	1,7	2,8	0,6	.
Ydinmaaseutu	2007	4,4	6,7	14,8	0,9	2,6	0,0	.
	2020	4,3	6,9	19,0	1,0	2,5	0,6	0,0
Kaupungin läh. maaseutu	2007	3,7	7,2	16,6	1,0	2,8	0,0	.
	2020	3,3	7,8	19,4	1,2	2,5	0,6	.
Kaupungit	2007	5,6	6,9	14,6	1,8	2,8	0,0	0,0
	2020	5,5	7,3	17,9	1,9	2,7	0,4	0,0

A Maatalous, metsätalous ja kalatalous B Kaivostoiminta ja louhinta C Teollisuus D Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäädytysliiketoiminta E Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito F Rakentaminen G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus H Kuljetus ja varastointi I Majoitus- ja ravitsemustoiminta J Informaatio ja viestintä K Rahoitus- ja vakuutustoiminta L Kiinteistöalan toiminta M Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta N Hallinto- ja tukipalvelutoiminta O Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus P Koulutus Q Terveys- ja sosiaalipalvelut R Taiteet, viihde ja virkistys S Muu palvelutoiminta T Kotitalouksien toiminta työnantajina; kotitalouksien eriyttämätön toiminta tavaroiden ja palvelujen tuottamiseksi omaan käyttöön U Kansainvälisten organisaatioiden ja toimielinten toiminta

Hyvinvointialueille kaavailtu palvelujen keskittäminen tulee vaikuttamaan rajusti etenkin harvaan asutun ja ydinmaaseudun työllisyyteen. Arviomme mukaan jopa 20 prosenttia työllisistä (harvaan asuttu maaseutu) (Taulukko 4) joko menettää työpaikkansa tai työpaikka siirtyy toiselle alueelle toimipisteiden sulkemisen vuoksi. Muutosten määrä ja nopeus on dramaattinen.

Maaseutukuntatyypeittäin harvaan asutulla maaseudulla majoitus- ja ravitsemusalan työpaikkojen osuus oli vuonna 2020 maan keskiarvoa korkeampi (4,3/3,1), samoin kaivosalalla (2,9/0,3), mutta alkutuotannon työpaikkaosuus oli silti suhteessa merkittävin (11,4/2,7). Ydinmaaseudulla korostuu alkutuotannon lisäksi teollisuuden osuus työpaikoista, joka oli 18,9 prosenttia vuonna 2020, kun koko maan vastaava osuus oli 12,2 prosenttia. Merkittävää on, että ydinmaaseudulla teollisuuden osuus työpaikoista on huomattavasti suurempi kuin alkutuotannon (9,9 %). Kaupungin läheisellä maaseudulla sote-alan jälkeen eniten työllistävä toimiala on teollisuus, jonka osuus vuonna 2020 oli 15,5 prosenttia. Tälle alueelle keskittyy myös suhteellisesti eniten rakentamisen työpaikkoja, joiden osuus on kasvanut 9,8 prosentista 10,9 prosenttiin vuodesta 2007 vuoteen 2020. Myös kuljetuksen ja varastoinnin työpaikat ovat hienoisesti keskittymässä kaupungin läheiselle maaseudulle, kun niiden osuus on pienentynyt kaupungeissa (Taulukko 4).

Työvoiman saatavuus tulee entistä kriittisemmäksi aloilla ja alueilla, joilla suuri osa työntekijöistä on eläköitymässä lähiaikoina. Suuriin eläköityvien määrään on varauduttava kaikilla maaseudun toimialoilla. Tärkeää on huomata, että työvoimaa poistuu eläköitymisen vuoksi hyvin paljon myös maaseudun yrittäjien keskuudesta.

Lukuun ottamatta kaivostoimintaa ja louhintaa, 55–74-vuotiaiden eli iäkkäimpien työllisten (palkansaajat ja yrittäjät yhteensä) osuus on suurin harvaan asutulla maaseudun kunnissa, seuraavaksi suurin ydinmaaseudulla, seuraavana kaupungin läheisellä maaseudulla ja vähiten pian eläköityviä on kaupungiksi luokitelluissa kunnissa. Poikkeuksen tekee maa-, metsä- ja kalatalous, jonka työlliset ovat iäkkäämpiä kaupungin läheisellä maaseudulla kuin ydinmaaseudulla. Kaikki toimialat huomioiden 55–74-vuotiaiden työllisten osuus kaikista työllisistä vuonna 2022 oli harvaan asutun maaseudun kunnissa noin 33 prosenttia, ydinmaaseudun kunnissa 28, kaupungin läheisen maaseudun kunnissa 25 ja kaupunkikunnissa 20 prosenttia koko maan osuuden ollessa 22 prosenttia (Taulukko 5).

Koko maan tasolla 55–74-vuotiaiden työllisten osuudet ovat selkeästi keskimääräistä suurempia kiinteistöalan toiminnassa sekä maataloudessa, metsätaloudessa ja kalataloudessa, kummallakin toimialalla reilu kolmannes. Voidaan siis arvioida, että näiltä toimialoilta tullaan lähivuosina eläköitymään enemmän kuin kaikilta toimialoilta keskimäärin. Harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa on useita toimialoja, joilla 55–74-vuotiaiden työllisten osuus on samaa tasoa tai jopa korkeampi kuin maataloudessa, metsätaloudessa ja kalataloudessa.

55–74-vuotiaiden työllisten osuudessa on huomattavaa toimialoittaista vaihtelua informaatio ja viestintä -toimialan 14 prosentista ja majoitus- ja ravitsemistoiminnan 16 prosentista kiinteistöalan toiminnan 35 prosenttiin ja maatalouden, metsätalouden ja kalatalouden 34 prosenttiin vuonna 2022 koko maan tasolla. Lisäksi toimialojen sisällä 55–74-vuotiaiden työllisten osuudella on huomattavaa vaihtelua kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. Esimerkiksi majoitus- ja ravitsemistoiminnassa kyseisen ikäryhmän työllisten osuus on harvaan asutun maaseudun kunnissa 29 prosenttia (koko maassa 16 %) ja informaatio ja viestintä -toimialalla 24 % (koko maassa 14 %). Kiinteistöalan toimialalla harvaan asutun maaseudun kunnissa 55–74-

vuotiaiden työllisten osuus on lähes puolet (48 %), kun osuus on noin kolmannes (34 %) kaupunkikunnissa. Maatalouden, metsätalouden ja kalatalouden toimialalla kyseisen ikäryhmän työllisten osuudet ovat kuntatyyppien välillä varsin lähellä toisiaan. Yleisesti toimialoilla, joilla on koko maan tasolla keskimääräistä korkeampi 55–74-vuotiaiden työllisten osuus, on samainen osuus kuntatyypeittäinkin ikäryhmän keskimääräistä osuutta korkeampi – ja sama päinvastoin (Taulukko 5).

Taulukko 5. 55–74-vuotiaiden työllisten (palkansaajat ja yrittäjät yhteensä) osuus kaupunki- maaseutu-kuntatyypeittäin ja suurimpien toimialojen mukaan vuonna 2022. Rivissä KAIKKI TOIMIALAT YHTEENSÄ on mukana myös taulukosta puuttuvia, tämän ikäryhmän kannalta vähämerkityksisiä toimialoja. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b)

	Harvaan asuttu maaseutu	Ydin- maaseutu	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunki	Koko maa
A Maatalous, metsätalous ja kalatalous	36,8 %	33,7 %	35,2 %	32,8 %	34,2 %
B Kaivostoiminta ja louhinta	18,1 %	21,9 %	20,0 %	19,2 %	19,4 %
C Teollisuus	26,9 %	23,2 %	22,9 %	20,5 %	21,5 %
D Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	32,4 %	29,0 %	24,3 %	21,0 %	22,5 %
E Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	35,5 %	29,3 %	22,8 %	21,7 %	23,6 %
F Rakentaminen	28,8 %	21,5 %	20,4 %	18,4 %	19,5 %
G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	24,4 %	22,3 %	20,0 %	16,6 %	17,8 %
H Kuljetus ja varastointi	34,6 %	29,5 %	26,7 %	22,9 %	24,6 %
I Majoitus- ja ravitsemistoiminta	29,2 %	25,7 %	22,1 %	13,8 %	16,3 %
J Informaatio ja viestintä	24,0 %	20,9 %	19,2 %	13,1 %	13,9 %
K Rahoitus- ja vakuutustoiminta	37,4 %	31,3 %	27,2 %	19,6 %	21,1 %
L Kiinteistöalan toiminta	47,8 %	42,4 %	34,8 %	33,7 %	35,0 %
M Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	32,1 %	29,4 %	24,1 %	18,9 %	20,2 %
N Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	32,4 %	29,0 %	24,3 %	17,1 %	19,2 %
O Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	39,3 %	36,1 %	29,2 %	25,7 %	27,6 %
P Koulutus	36,8 %	31,8 %	28,6 %	24,1 %	25,7 %
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	36,0 %	30,1 %	25,5 %	23,4 %	25,0 %
R Taiteet, viihde ja virkistys	31,9 %	26,8 %	26,5 %	19,5 %	20,9 %
S Muu palvelutoiminta	41,0 %	37,2 %	30,5 %	25,7 %	28,1 %
T Kotitalouksien toiminta työnantajina; kotitalouksien eriyttämätön toiminta tavaroiden ja palvelujen tuottamiseksi omaan käyttöön	51,7 %	44,7 %	37,0 %	29,2 %	33,7 %
KAIKKI TOIMIALAT YHTEENSÄ	32,8 %	28,0 %	24,6 %	20,4 %	22,2 %

3.3 Työpaikat työnantajasektoreittain

Toimialoittaisen työvoimatilanteen kehityksen lisäksi on syytä tarkastella myös sitä, miten ilmiö koskettaa eri työnantajasektoreita maaseudulla. Yksityinen sektori on kokonaisuudessaan selvästi merkittävin työllistäjä kaikissa kuntatyypeissä ja kaikkein merkittävin kaupunkikunnissa. Sen suuruus vaihteli vuonna 2020 harvaan asutun maaseudun 47 prosentista

kaupunkien 60,5 prosenttiin. Kuntasektori on selvästi toiseksi merkittävin työllistäjä. Sen osuus on korkeampi maaseutu- kuin kaupunkikunnissa. Ryhmään ”Muut” kuuluvat yrittäjät ja työntantajasektoriltaan tuntemattomat palkansaajat. Sen osuus työpaikoista on maaseudulla selvästi suurempi kuin kaupunkikunnissa (Taulukko 6).

Kunnat ovat merkittäviä työnantajia erityisesti naisille. Ydinmaaseudun ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa naisten työpaikkojen kuntasektorin osuudet ovat lähellä yksityisen sektorin tasoa, kun taas harvaan asutun maaseudun kunnissa kuntasektorin osuus on naisilla yksityistä sektoria selvästi suurempi. Kaupunkikunnissa yksityisen sektorin osuus naisten työpaikoista on selvästi kuntasektoria suurempi. Yksityinen työntantajasektori on miesten ylivoimaisesti tärkein työnantaja kaikissa kuntatyypeissä, mutta kaupunkikunnissa vielä tärkeämpi kuin maaseudulla. Muut-työntantajasektorin osuus on miehillä noin tuplasti suurempi kuin naisilla (Taulukko 6).

Taulukko 6. Työpaikkaosuudet alueen työpaikoista työntantajasektoreittain* ja sukupuolittain vuonna 2020 ja 2007 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

TYÖNANTAJASEKTORIN OSUUS TYÖPAIKOISTA v. 2020, % (v. 2007, %)						
Molemmat sukupuolet	Valtio	Kunta	Valtio-enemmistöinen Oy	Yksityinen	Muut	Yhteensä
Harvaan asuttu maaseutu	2,9 (4,2)	30,1 (27,1)	2,0 (1,5)	47,0 (46,4)	18,0 (20,8)	100 (100)
Ydinmaaseutu	1,8 (2,7)	26,8 (23,6)	1,2 (1,9)	52,8 (52,9)	17,4 (18,9)	100 (100)
Kaupungin läheinen maaseutu	1,6 (2,7)	26,6 (23,7)	1,0 (1,5)	53,5 (53,7)	17,4 (18,4)	100 (100)
Kaupunki	6,7 (7,2)	22,1 (20,1)	2,1 (3,2)	60,5 (62,0)	8,6 (7,5)	100 (100)
KOKO MAA	5,6 (6,2)	23,2 (21,1)	1,9 (2,8)	58,6 (59,5)	10,6 (10,4)	100 (100)
Miehet	Valtio	Kunta	Valtio-enemmistöinen Oy	Yksityinen	Muut	Yhteensä
Harvaan asuttu maaseutu	3,3 (5,2)	13,4 (12,2)	3,0 (1,7)	55,5 (54,2)	24,8 (26,7)	100 (100)
Ydinmaaseutu	2,2 (2,9)	10,6 (9,4)	1,6 (2,3)	61,7 (61,5)	23,9 (23,8)	100 (100)
Kaupungin läheinen maaseutu	2,0 (3,2)	9,4 (7,6)	1,2 (1,6)	64,1 (63,8)	23,3 (23,9)	100 (100)
Kaupunki	6,1 (6,9)	10,1 (9,2)	2,6 (4,0)	69,9 (70,4)	11,2 (9,5)	100 (100)
KOKO MAA	5,2 (6,0)	10,2 (9,3)	2,4 (3,5)	68,0 (67,9)	14,1 (13,3)	100 (100)
Naiset	Valtio	Kunta	Valtio-enemmistöinen Oy	Yksityinen	Muut	Yhteensä
Harvaan asuttu maaseutu	2,5 (3,2)	47,2 (43,3)	1,0 (1,3)	38,3 (37,9)	11,0 (14,3)	100 (100)
Ydinmaaseutu	1,4 (2,4)	43,8 (39,7)	0,8 (1,4)	43,4 (43,2)	10,5 (13,3)	100 (100)
Kaupungin läheinen maaseutu	1,1 (2,2)	45,2 (41,6)	0,8 (1,4)	41,9 (42,5)	11,0 (12,2)	100 (100)
Kaupunki	7,3 (7,5)	33,8 (31,2)	1,5 (2,3)	51,3 (53,5)	6,1 (5,4)	100 (100)
KOKO MAA	6,1 (6,3)	36,2 (33,5)	1,3 (2,1)	49,3 (50,8)	7,1 (7,3)	100 (100)

* Työntantajasektoriluokitus kuvaa työpaikan omistajuutta ja yritysmuotoa. Tieto työntantajasektorista perustuu Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin tietoihin yritysten omistajatyypistä ja oikeudellisesta muodosta. (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Valtio: palkansaajat, työnantajan omistajatyyppejä on valtio ja oikeudellinen muoto ei ole osakeyhtiö

Kunta: palkansaajat, työnantajan omistajatyyppejä on kunta tai Ahvenanmaan maakunta

Valtioenemmistöinen oy: palkansaajat, työnantajan omistajatyyppejä on valtio ja oikeudellinen muoto on osakeyhtiö

Yksityinen: palkansaajat, työnantajan omistajatyyppejä on yksityinen kotimainen tai ulkomaalaisomisteinen

Muut: yrittäjät ja työntantajasektoriltaan tuntemattomat palkansaajat. Luokka muut ei sisällä esim. järjestöjen palkansaajia, paitsi jos järjestön sektori on tuntematon. Sektoriltaan tuntemattomien palkansaajien määrä muut-luokassa on noin 4 000 ja loput ovat yrittäjiä. Tilastokeskuksen yritysrekisterin tietojen mukaan esim. sektorilla ”S.15 Kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt” toimivien yksiköiden omistajatyyppejä on lähes poikkeuksetta yksityinen kotimainen. (Tilastokeskus, sähköpostikeskustelu)

3.4 Työvoimatilanne ja -näkömät

Työttömyydestä puhuttaessa oletuksena on usein, että maaseudulla on työttömiä, jotka pitäisi paremman alueellisen kohtaannon saavuttamiseksi saada liikkumaan kaupunkiin. Todellisuudessa maan alhaisin työttömyysprosentti oli molempina tarkasteluvuosina (2007 ja 2021) kaupungin läheisellä maaseudulla, ja työttömät ovat valtaosin keskittyneet kaupunkiin. Prosentuaalisesti enemmän heitä on ainoastaan harvaan asutulla maaseudulla. Kuten seuraavassa luvussa käy tarkemmin ilmi, maaseudulla on työntekijäpula. Oleellinen selitys viittaa väestörakenteeseen: kaupunkiin keskittyy maahanmuutto, ja siellä on myös maaseudulta muun muassa opiskelemaan siirtynyttä nuorta väestöä. Työtöntä väestöä muuttaa kaupunkiin eri syistä, mutta kaikille ei heti löydy työtä, ja kyse on suurelta osin väestöstä, jonka työmarkkina-asema on vielä vaihteleva.

Vaikka työllisyys on herkkä taloudellisille suhdannevaihteluille, työllisyys- ja työttömyysasteet sekä työvoimaosuus ovat kehittyneet hyvinkin samansuuntaisesti aluetyyppittäin. Oleellinen ero on, että harvaan asutulla maaseudulla työttömyysaste on vuodesta toiseen korkeampi, työllisyysaste matalampi ja työvoimaosuus matalampi muihin aluetyyppisiin ja maan keskiarvoon verrattuna. Ero on kuitenkin supistunut, kun harvaan asutun maaseudun iäkkäät pitkäikäistyöttömät ovat eläköityneet, ja toisaalta etenkin nuorempia työttömiä on muuttanut kaupunkiin. Kaupungin läheisen maaseudun työttömyysaste on maan keskiarvoa alhaisempi ja työllisyysaste korkeampi, työvoimaosuus taas muita maaseututyyppisiä korkeampi (Taulukko 7).

Taulukko 7. Työttömyysaste, työllisyysaste ja työvoimaosuus vuonna 2007 ja 2021 kaupunki- maaseutu-kuntatyyppittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

		Työttömyysaste* %	Työllisyysaste** %	Työvoimaosuus*** %
Koko maa	2007	8,5	66,8	64,8
	2021	10,2	68,5	64,3
Harvaan asuttu maaseutu	2007	13,4	57,9	56,3
	2021	11,2	66,4	56,5
Ydinmaaseutu	2007	8,5	65,1	61,3
	2021	9,1	69,1	59,8
Kaupungin läheinen maaseutu	2007	6,4	70,2	66,9
	2021	7,6	72,6	65,7
Kaupunki	2007	8,4	67,4	66,0
	2021	10,7	68,0	65,4

*Työttömyysasteella tarkoitetaan työttömän työvoiman prosenttiosuutta koko työvoimasta. Työttömyysaste lasketaan 15–74-vuotiaiden työttömien prosenttiosuutena saman ikäisestä väestöstä. Työlliseen työvoimaan luetaan kaikki 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä. Työllisiksi määritellään palkansaajat ja yrittäjät. Työttömiksi määritellään 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka olivat työttömiä työnhakijoita vuoden viimeisenä työpäivänä.

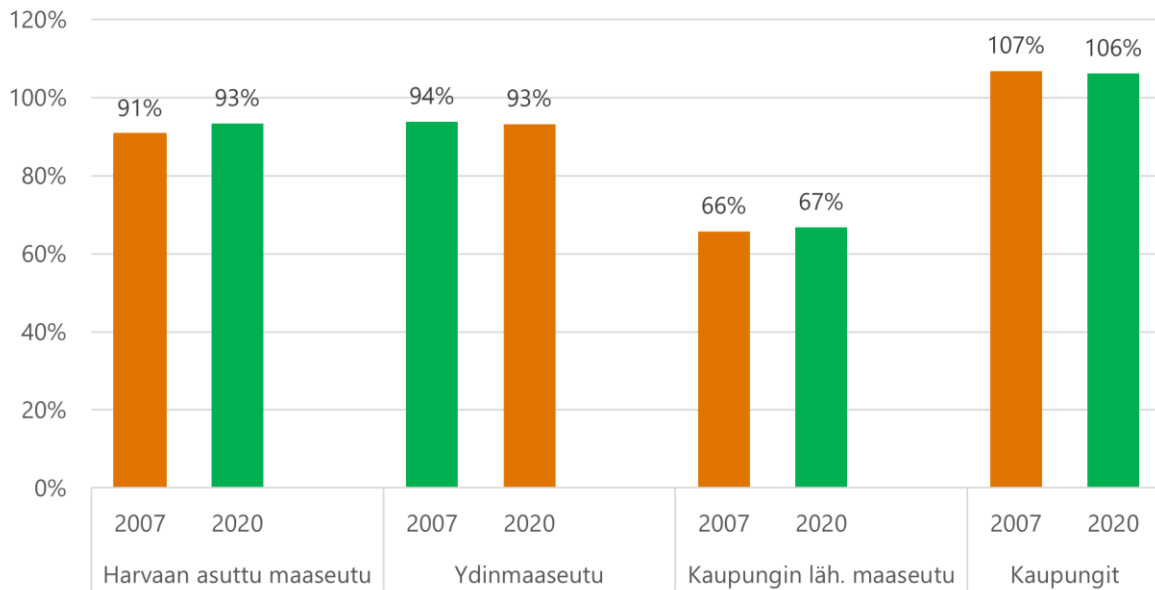
**Työllisyysasteella tarkoitetaan työllisten prosenttiosuutta saman ikäisestä väestöstä. Tässä käytetty virallinen työllisyysaste lasketaan 15–64-vuotiaiden työllisten prosenttiosuutena saman ikäisestä väestöstä.

*** Työvoimaosuus kuvaa työvoimaan kuuluvien osuutta työikäisestä eli 15–74-vuotiaasta väestöstä. (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Työpaikkaomavaraisuus kuvaa alueella työssäkävien (työpaikat) ja alueella asuvan työllisen työvoiman määrän välistä suhdetta. Kun työpaikkaomavaraisuus on yli 100 prosenttia, alueen työpaikkojen lukumäärä on suurempi kuin alueella asuvan työllisen työvoiman lukumäärä.

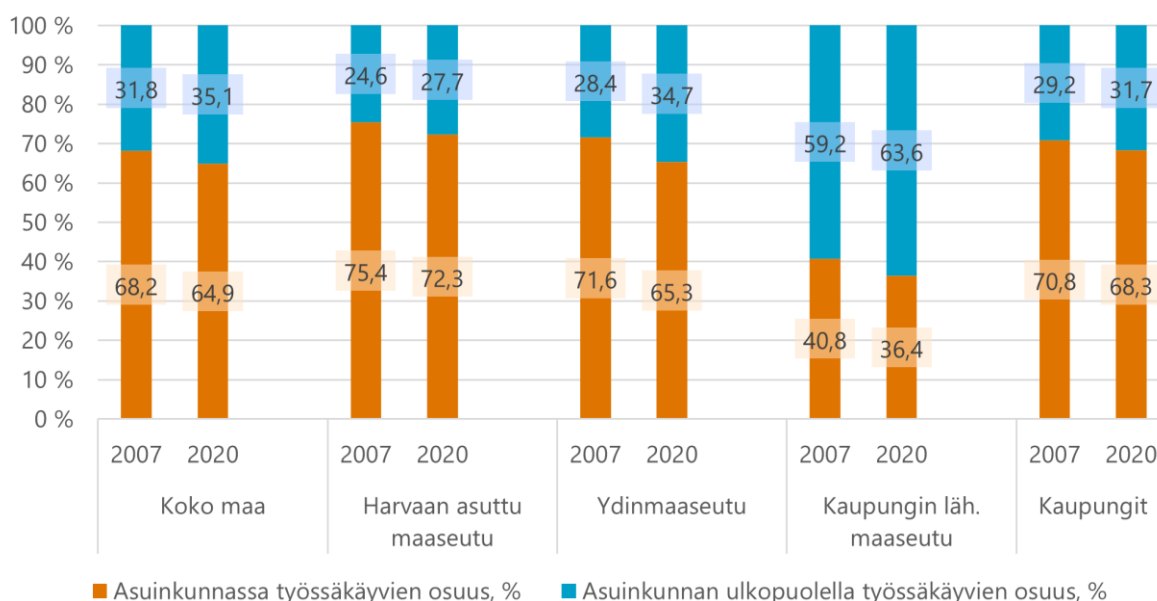
Vastaavasti työpaikkaomavaraisuuden ollessa alle 100 prosenttia alueen työllisten määrää ylittää työpaikkojen lukumäärän.

Kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin tarkasteltuna ainoastaan kaupunkikunnat ovat työpaikkaomavaraisia omavaraisuusasteen ollessa selvästi yli 100, kun taas kaupungin läheisen maaseudun kuntien työpaikkaomavaraisuus on huomattavan alhainen muihin kuntatyypeihin verrattuna. Samoin ydinmaaseudun kunnissa ja harvaan asutun maaseudun kunnissa arvo on selkeästi alle 100 (Kuva 6).

Kuva 6. Työpaikkaomavaraisuusaste vuonna 2007 ja 2020 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kaikista tarkastelluista aluetyypeistä harvaan asutulla maaseudulla ollaan eniten riippuvaisia alueen omista työpaikoista. Asuinkunnassaan työssäkävien osuus on näet korkein (72 % vuonna 2020) harvaan asutun maaseudun kunnissa, ydinmaaseudun kunnissa 65 prosenttia ja kaupunkikunnissa 68 prosenttia (Kuva 7). Se on selvästi alhaisin kaupungin läheisen maaseudun kunnissa: vuonna 2020 vain reilu kolmasosa (36 %) siellä asuvista työskenteli vakituisessa asuinkunnassaan, eli enemmistö työskenteli asuinkuntansa ulkopuolella. Kaupungin läheisen maaseudun alhainen asuinkunnassaan työssäkävien osuus kertoo tämäntyyppisten seutujen työssäkäyntialueen dynamiikasta: kaupungin läheinen maaseutu valikoituu asumiseen, kun taas työpaikat keskittyvät kaupunkialueelle. Pääkaupunkiseutu on tässä poikkeus siinä mielessä, että siellä kaupunkikunnista käydään myös paljon töissä toisessa seudun kaupunkikunnassa, eli oman kunnan ulkopuolella työssäkäynnissä ei aina ole kyse maaseutu-kaupunki-dynamiikasta.

Kuva 7. Asuinkunnassa ja asuinkunnan ulkopuolella työssäkäyvien työllisten osuus vuonna 2007 ja 2020 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Työpaikkaomavaraisuuden lisäksi on myös syytä tarkastella nettopendelöintiä, eli työllisten virtaa alueelta sisään ja ulos. Se on positiivinen, jos alueelle tulevien työllisten määrä on suurempi kuin alueelta ulospäin pendelöivien määrä. Tässä yhteydessä asuinalueella ja alueella tarkoitetaan kuntaa. (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kaupunkikunnissa nettopendelöinti on selvästi positiivinen, kun taas muissa kuntatyypeissä se on negatiivinen ja erityisen negatiivinen kaupungin läheisen maaseudun kunnissa. Tiivistäen kaupunkikunnat ovat alueita, joissa muualtakin käydään töissä, kun taas maaseutukunnista ja erityisen voimakkaasti kaupungin läheisen maaseudun kunnista käydään enemmän muualla töissä.

Nettopendelöinti on vähentynyt koko maan tasolla vuodesta 2007 vuoteen 2020. Suhteessa eniten se on vähentynyt harvaan asutulla maaseudulla, jossa työssäkäyvien määrä on muutenkin vähentynyt. Yleisesti ottaen muutosta voivat selittää kuntaliitokset. Joissakin tapauksissa työssäkäynti on voinut henkilön kohdalla olla pendelöintiä kunnasta toiseen vuonna 2007, mutta sama työmatka ei enää täytäköön pendelöinnin kriteeriä, jos työpaikan ja kodin välillä ollut kuntaraja on poistunut. Tämä ei kuitenkaan ole selitys meidän tarkastelussamme, sillä käytämme tarkastellulla ajanjaksolla samaa kuntajakoa. Etätyön lisääntyminen on vähentänyt nettopendelöintiä (Taulukko 8).

Taulukko 8. Nettopendelöinti vuonna 2007 ja 2020 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kuntatyyppi	Nettopendelöinti 2007, henkilöä	Nettopendelöinti 2020, henkilöä
Harvaan asuttu maaseutu	-11 265	-6 580
Ydinmaaseutu	-21 253	-19 226
Kaupungin läheinen maaseutu	-81 412	-76 449
Kaupungit	113 930	102 255

3.5 Työvoiman kohtaanto

Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma tarkoittaa tilannetta, jossa työttömät työnhakijat ja avoimet työpaikat eivät kohtaa. Työttömien työnhakijoiden ja avoimien työpaikkojen kohtaamattomuus työmarkkinoilla voidaan jakaa ensinnäkin työmarkkinoiden välisiin kohtaanto-ongelmiin ja työmarkkinoiden sisäisiin kohtaanto-ongelmiin. Työmarkkinoiden väliset kohtaanto-ongelmat syntyvät, mikäli työnhakijat eivät liiku työmarkkinoiden välillä silloin, kun liikkuvuus työmarkkinoiden välillä edistäisi heidän työllistymistään. Tämä on tilanne, kun joillain työmarkkinoilla on pulaa työvoimasta, ja samalla joillain työmarkkinoilla työttömiä suhteessa avoimiin työpaikkoihin on paljon. Nämä työmarkkinoiden väliset kohtaanto-ongelmat voivat muodostua alueellisista tai ammatillisista syistä. Työmarkkinoiden sisäiset kohtaanto-ongelmat puolestaan syntyvät, kun työntekijä ei työllisty avoimeen työpaikkaan, vaikka kohtaaminen ei edellyttäisi siirtymistä työmarkkinalta toiselle. Sisäiset kohtaanto-ongelmat voivat johtua esimerkiksi etsintäkitkasta tai työllistymisen kannattamattomuudesta (katso sisäisestä kohtaanto-ongelmasta tarkemmin: Pehkonen ym. 2018). (Alasalmi 2022)

Alueellisen ja ammatillisen kohtaannon erottelu ei ole kuitenkaan suoraviivaista, sillä alueelliselta näytävä kohtaamattomuus voi olla myös ammatillista. Näin on esimerkiksi silloin, kun työttömät eivät muuta työn perässä, koska muuallakaan ei ole heidän taidoilleen sopivia avoimia työpaikkoja. Tällöin ongelma on vapaan työvoiman ammattirakenteessa. Toisaalta ammatillinen liikkuvuus voi ratkaista alueellista kohtaamattomuutta. Erityisesti korkeakoulutettu työvoima puolestaan liikkuu hyvin (kaupunki)alueiden välillä. (Alasalmi ym. 2020)

Työvoimatiekartat-hankkeen loppuraportin (Larja & Peltonen 2023) mukaan suurimmassa osassa ammateista työvoimapula on pääasiassa valtakunnallista. Näin on esimerkiksi lähihoidtajien kohdalla: heistä on pulaa käytännöllisesti katsoen kaikilla alueilla. Keskeisimmistä työvoimapula-ammateista ainoastaan konepaja- ja metallituotteiden kokoonpanijoiden, sovel-lusarkkitehtien, postinkantajien ja tarjoilijoiden osalta alueellinen liikkuvuus on merkittävä ongelma. Tarjoilijoista on pulaa erityisesti Lapissa, kun taas Uudellamaalla heistä on voimakasta ylitarjontaa. Elintarviketeollisuuden prosessityöntekijöistä on tällä hetkellä pulaa Etelä-Pohjanmaalla ja Satakunnassa, mutta heitä on työttömänä Pohjois-Pohjanmaalla. Kokoonpanijoita kysytään Pohjois-Pohjanmaalla, kun heistä on ylitarjontaa Päijät-Hämeessä. Osassa ammateista voidaan osoittaa, että työvoimaa pitäisi valtakunnan tasolla olla riittävästi, mutta alueellisesti vapaa työvoima ei riitä kysyntään, kun työvoima ei liiku alueelta toiselle. Näistä ammateista keskeisimmät ovat toimisto- ja laitossiivoajat, avustavat keittiötyöntekijät, myyjät, ravintolatyöntekijät, sovellusohjelmoijat, muut terveydenhuoltoalan työntekijät (esim. välinehuoltajat), matkaoppaat ja kahvilamyymyjät. Sovellusohjelmoijia lukuun ottamatta näissä ammateissa on ylitarjontaa Uudellamaalla, ja pulaa erityisesti Pirkanmaalla (siivoajat), Lapissa (siivoajat, ravintola-ala, matkaoppaat) ja Etelä-Pohjanmaalla (myyjät, keittiötyöntekijät, siivoajat). (Emt.)

Siivous- ja keittiötyön tapauksessa työvoiman alueellinen kohtaanto-ongelma nivoutuu ulkomaalaistaustaisen työvoiman keskittymiseen ensi sijassa pääkaupunkiseudulle, ja heidän heikkoon liikkuvuuteensa sieltä (takaisin) muualle maahan, sillä heidän osuutensa näissä ammateissa toimivista on merkittävä.

Kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin tarkasteltuna maaseutukuntien työvoiman kohtaannossa ja sen kehityksessä on suuria eroja. Kaupungin läheisen maaseudun kunnissa sekä työttömyys että vakanssiaste (avoimet työpaikat / (avoimet työpaikat + työlliset)) ovat suhteellisen matalia, kun taas harvaan asutun maaseudun kunnissa kohtaanto on heikompaa. Vaikka harvaan asutun maaseudun kunnissa on kohtaanto-ongelmaa, se ei juuri vaikuta koko maan tason työmarkkinoiden kohtaantoon, sillä sekä työttömien että avointen työpaikkojen absoluuttiset määrät ovat pieniä. Tulokset viittaavat siihen, että työvoiman liikkuvuus maaseudulta kaupunkiin voi vähentää kohtaanto-ongelmaa kaupungeissa vain hyvin rajallisesti. Erityisesti tämä on tilanne silloin, kun osaavasta työvoimasta on pulaa kaikilla alueilla. (Alasalmi ym. 2020)

Työvoiman kohtaanto-ongelma polarisoi myös alueiden sisäistä kehitystä. Maakuntien suurimmat kaupungit tarjoavat työpaikkoja monipuolisesti useilla toimialoilla, jolloin myös niiden väestörakenne ja -kehitys ovat suhteessa suotuisampia. Näiden työssäkäyntialueiden ulkopuolella toimialarakenne yksipuolistuu ja työpaikkatarjonta keskittyy yleensä vain muutamille toimialoille. Tämä heikentää työikäisen väestön valintamahdollisuuksia, mikäli oma koulutus ja osaaminen eivät kohtaa alueen suppeaa työpaikkatarjontaa. Kangasharjun (2022, 18) mukaan työmarkkinat ovat Suomessa huomattavan keskittyneet, mikä vähentää työntekijöiden valinnanmahdollisuuksia ilman toiselle paikkakunnalle muuttamista. Muihin maihin verrattuna Suomen työmarkkinoiden keskittyneisyys on suurta teollisuudessa ja maaseudulla, vähäisempää palveluissa ja kaupunkialueilla (emt.). Paitsi osa maaseutua, myös valtaosa maakuntien kakkos- ja kolmoskaupungeista on yhä hankalammassa asemassa työvoiman saatavuuden ja osaamisen suhteen.

Alueellisten työmarkkinoiden viimeaikainen kehitys viittaa siihen, että alueellinen kohtaanto olisi ensisijainen ongelma Suomen työmarkkinoilla. Tätä ajatusta tukee se, että työmarkkinoiden kohtaanto on heikentynyt eniten alueilla, joille työvoiman liikkuvuus suuntautuu (Alasalmi ym. 2020)

Alasalmi (2022) toteaa työmarkkinoiden kohtaannon kokonaisuudessaan heikentyneen, mutta alueellisen ja ammatillisen kohtaannon osuuden kohtaanto-ongelmiin pienentyneen 2000-luvulla. Siten syitä kohtaannon heikentymiseen tulisi etsiä ensisijaisesti muualta kuin alueellisesta ja ammatillisesta kohtaannosta ja ratkaisuja muualta kuin liikkuvuudesta (emt.). Tämä viittaa esimerkiksi etsintäkitkaan tai työllistymisen kannattamattomuuteen.

Sekä vuonna 2017 että vuonna 2023 kuukausittaisista osuuksista lasketulla vuosikeskiarvolla tarkasteltuna avoimia työpaikkoja sekä suhteessa työttömiin työnhakijoihin että suhteessa kaikkiin työnhakijoihin oli kuntatyypeistä vähiten ja maan keskiarvoa vähemmän kaupungin läheisen maaseudun kunnissa. On kuitenkin huomionarvoista, että maaseututyyppeiden kunnista kaupungin läheinen maaseutu on vähiten riippuvainen kunnan omista työpaikoista parempien kunnan ulkopuolisten työssäkäyntimahdollisuuksien vuoksi (Taulukko 9).

Taulukko 9. Kaikkien työnhakijoiden, työttömien työnhakijoiden ja avoimien työpaikkojen lukumäärä vuonna 2017 ja 2023 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin, kuukausikohtaisten lukumäärien keskiarvolla mitattuna. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Työnvälitystilasto)

Kuntatyyppi	Työnhakijat, lkm. (avoimien työpaikkojen osuus työnhakijoista)		Työttömät työnhakijat, lkm. (avoimien työpaikkojen osuus työttömistä työnhakijoista)		Avoimet työpaikat, lkm.	
	2017	2023	2017	2023	2017	2023
Harvaan asuttu maaseutu	36 465 (5,3 %)	24 216 (13,9 %)	18 287 (10,6 %)	12 824 (26,3 %)	1 946	3 377
Ydinmaaseutu	68 866 (5,8 %)	49 463 (11,8 %)	31 334 (12,8 %)	24 406 (23,9 %)	4 019	5 824
Kaupungin läheinen maaseutu	46 698 (4,6 %)	34 557 (10,0 %)	22 617 (9,5 %)	18 748 (18,4 %)	2 141	3 444
Kaupunki	462 608 (7,4 %)	368 231 (13,9 %)	231 019 (14,8 %)	203 388 (25,2 %)	34 098	51 198
KOKO MAA	614 637 (6,9 %)	476 466 (13,4 %)	303 256 (13,9 %)	259 366 (24,6 %)	42 203	63 843

3.6 Maaseudun työperusteinen maahanmuutto

Kun maaseudullakin on työvoimapulaa, ratkaisua on haettu työperusteisesta maahanmuutosta. On arvioitu, että maa- ja puutarhatalouden työntekijöistä miltei puolet on ulkomaalaisia, jolloin tästä työntekijäryhmästä on tullut välttämätön osa maaseudun työllisiä. Korona-aika ja varsinkin Ukrainan sota ovat vaikeuttaneet ulkomaalaisen kausityövoiman saatavuutta maaseudulla. Arvion mukaan maaseudun työntekijöistä puuttui kolmannes. Toisaalta tilapäistä suojelua sodan takia hakeneet voivat tehdä töitä vapaasti Suomessa. (Niilola 2022)

EU:n jäsenmaissa työvoima voi liikkua vapaasti ja tehdä töitä toisessa jäsenmaassa enintään kolme kuukautta ilman työlupaa, kunhan työntekijällä on mukanaan voimassa oleva henkilökortti tai passi (Euroopan parlamentti 2024). Tilastokeskus jakaa tilapäisen ulkomaisen työvoiman neljään ryhmään:

- suomalaisiin yrityksiin suoraan palkatut henkilöt, jolloin työnantajayritys palkkaa ulkomaisen työntekijän itse,
- ulkomainen yritys lähettää työntekijän Suomeen, ja ryhmään kuuluvat myös ulkomaiset vuokratyöntekijät,
- ulkomaalaiset työntekijät tekevät töitä ammatinharjoittajana (eli yrittäjinä) ja
- kausityöntekijät esimerkiksi marjanpoiminnassa (Tilastokeskus 2024).

Käytäntö on osoittanut, että työtehtävistä huolehtivia yrityksiä ja yrittäjiä voidaan ketjuttaa, jolloin työtehtävän suorittaakseen saanut yrittäjä siirtää työn eteenpäin alihankintayritykselle. Ketju voi vielä jatkua tästä eteenpäin.

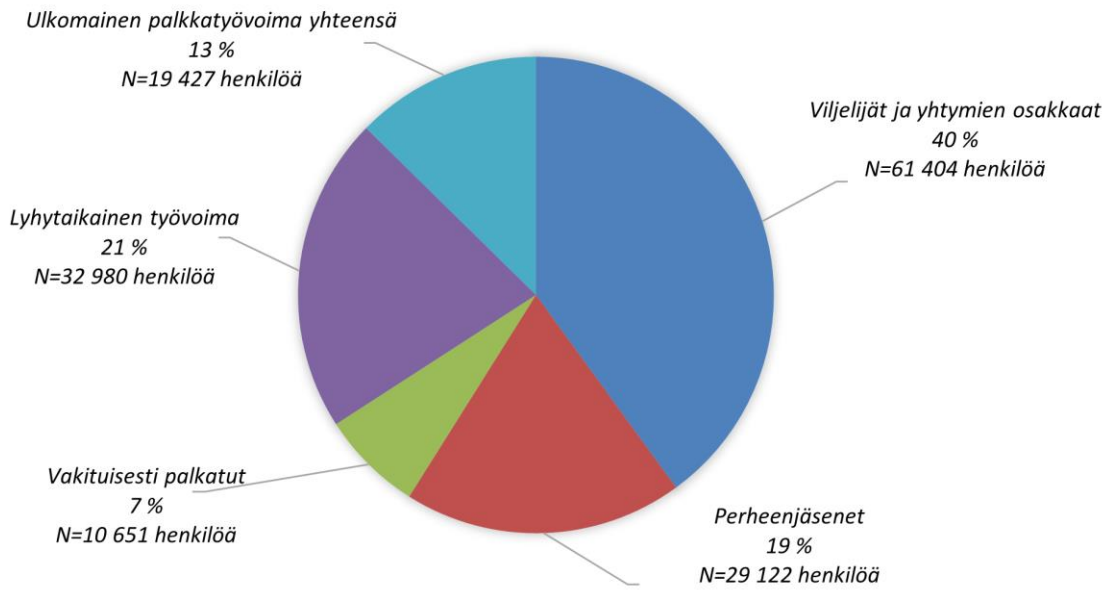
Tilastoinnin kannalta tilanne on haasteellinen, sillä ulkomailta saapuvaa kausityövoimaa koskevat tiedot ovat hajallaan eri rekistereissä ja rekisteröintivelvollisuudetkin vaihtelevat. Tilastokeskus arvioi, että tilapäisen työvoiman tilastotietojen puuttuminen vaikeuttaa kansalliseen ja kansainväliseen työvoimaan liittyvää päätöksentekoa, seurantaa ja suunnittelua (Tilastokeskus 2024).

Maahanmuuttovirasto tilastoi maatalouteen ja matkailuun kausittaisesti töihin saapuvia henkilöitä (Maahanmuuttovirasto 2023a). Vuodesta 2018 lähtien 3–6 kuukauden työjaksolle saapuvat ovat hakeneet viranomaisilta kausityöluvan. Vuonna 2022 kausityöluvia myönnettiin 1 011 (kielteisiä päätöksiä 154), ja suuri osa hakijoista saapui Ukrainasta (577 hakemusta), seuraavina maina olivat Thaimaa (162 hakemusta), Vietnam (116) ja Venäjä (115). Vuonna 2021 kausityöluvan sai 1 619 henkilöä, ja hakijan kotimaa oli yleisimmin Ukraina (1 509 hakemusta) (Maahanmuuttovirasto 2023a).

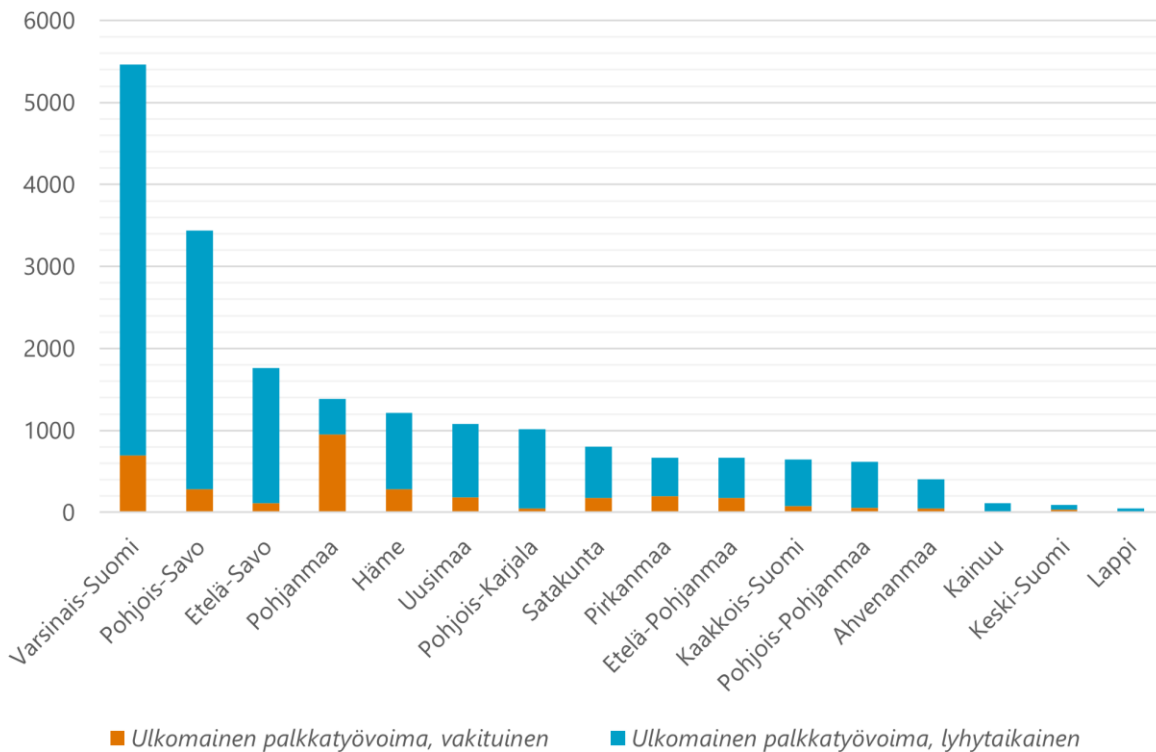
Jos hakija saapuu viisumivapaasta maasta alle kolmen kuukauden ajaksi töihin Suomeen, haetaan Maahanmuuttovirastolta kausityötodistus. Myönteisiä päätöksiä tehtiin vuonna 2022 yhteensä 5 933 kappaletta, ja hakijoista suurin osa (5 064 hakemusta) oli Ukrainasta. Suurin osa hakijoita oli naisia (4 046 hakemusta) (Maahanmuuttovirasto 2023b; 2023f). Vuonna 2021 myönteisiä kausityötodistus päätöksiä tehtiin 13 870 ja yleisimmin hakija oli lähtöisin Ukrainasta (13 605 hakijaa). Hakijoista suurin osa (8 381) oli naisia. Kausityöhakemusten määrä väheni vuoden 2022 aikana Ukrainan sodan takia, jolloin kausityötodistusta hakeneiden ukrainalaisten määrä laski ja korvautui osin tilapäisen suojelun hakemuksilla. Yli 47 000 ukrainalaista haki tilapäistä suojelua Suomesta vuonna 2022 (Maahanmuuttovirasto 2023f).

Luonnonvarakeskuksen rakennetutkimus 2020 (Luonnonvarakeskus 2023) kokosi tietoja kaikilta aktiivisilta tuotantoa harjoittavilta maa- ja puutarhatalousyrityksiltä Suomessa. Tutkimuksen verkkokyselyn ja puhelinhaastattelujen vastausaste oli 88 prosenttia. Työvoimatietoja tutkimuksessa kysyttiin noin joka viidenneltä (22 %) eli 12 800 yritykseltä. Otannan perusteella tulokset pystyttiin yleistämään koko maata koskeviksi tiedoiksi. Maa- ja puutarhatalousyrityksissä töitä tekevien henkilöiden jakautuminen eri ryhmiin on esitetty kuvassa 8. Ulkomaista palkkatyövoimaa työskenteli maa- ja puutarhatalousyrityksissä yhteensä runsaat 19 000 henkilöä, joista suurin osa (83 %) oli lyhytaikaista palkkatyövoimaa ja miltei joka viides (17 %) ulkomainen työntekijä työskenteli yrityksessä vakituisesti. Kaikista maa- ja puutarhatalousyrityksiin vakinaisesti tai tilapäisesti palkatuista henkilöistä suurin osa (72,5 %) oli miehiä, ja naisten osuus oli runsas neljännes (27,5 %). Vakituisesti tai lyhytaikaisesti palkattujen henkilöiden osuus oli 41 prosenttia kaikista maa- ja puutarhatalousyrityksissä töitä tekevästä henkilöstä. Kaikista maa- ja puutarhatalousyrityksiin palkatuista henkilöistä ulkomaisen palkkatyövoiman osuus oli vajaa kolmannes (31 %). (Luonnonvarakeskus 2023)

Eniten ulkomaista työvoimaa työllistävinä maakuntina vuonna 2020 erottuivat Varsinais-Suomi (n=5 464 henkilöä), Pohjois-Savo (n=3 440), Etelä-Savo (n=1 762) ja Pohjanmaa (n=1 385) (Kuva 9). Pohjanmaan alueella huomattava osa ulkomaisesta työvoimasta oli palkattu vakituisesti. Tuotantosuunnittain tarkasteltuna merkittävin ulkomaista työvoimaa työllistävä tuotantosuunta oli avomaan tuotanto (48 %) ja seuraavana sekamuotoinen tuotanto (25 %) eli minkään yksittäisen tuotteen taloudellinen tuotto ei ollut vähintään kaksi kolmannesta tilan kokonaistuotosta. Kolmanneksi merkittävin työllistävä tuotantosuunta oli kasvihuonetuotanto (13 %). Tilastotietoihin ei ole kirjautunut, kuinka paljon ulkomainen työvoima teki yrityksissä tehdystä vuosityömäärästä. (Luonnonvarakeskus 2023)

Kuva 8. Maa- ja puutarhatalousyritysten työvoiman (yhteensä 153 584 henkilöä) jakautuminen eri työllisten ryhmiin sekä eri ryhmien henkilömäärät. Ulkomainen palkkatyövoima sisältää vakituisesti ja lyhytaikaisesti työllistyneet henkilöt. Lähde: Luonnonvarakeskus 2023. Maa- ja puutarhatalouden työvoima.

Kuva 9. Maa- ja puutarhatalousyrityksissä vuonna 2020 työskennellyt lyhytaikainen ja vakituinen ulkomainen palkkatyövoima jaoteltuna maakunnan mukaan. Lähde: Luonnonvarakeskus 2023. Maa- ja puutarhatalouden työvoima.

Tilanteet maaseudun ulkomaisen työvoimatilanteen osalta vaihtelevat nopeasti, sillä vuoden 2023 aikana maaseudun työvoima-asioiden hoitamiseen tai työvoimapalveluihin erikoistuneet yritykset ovat saattaneet saada ulkomailta satoja työhakemuksia esimerkiksi Marokosta ja

Nepalista. Ilmiön taustalla on mahdollisesti ilmastonmuutoksen eteneminen, joka heikentää maanviljelyn edellytyksiä hakijan kotimaassa. Lisäksi Suomi tunnetaan työntekijöiden hyvästä kohtelusta (Viilo 2023a). Sotatila on muuttanut ukrainalaisten lähtömahdollisuuksia maaseudun kausityötehtäviin (Viilo 2023b).

Närpiön seudun kasvihuoneteollisuus ja kuntien kehittyminen pohjautuu työperäiseen maahanmuuttoon, jota on tuettu pitkäaikaisen yhteistyön, laajojen verkostojen ja aktiivisen kotouttamisen avulla. Seudun alueellista resilienssiä tarkasteltiin haastatteluaineiston (N=51) avulla (Raunio ym. 2023) paneutuen alueen kykyyn mukautua pitkäaikaiseen, kehitystä haittaavaan kuormitustekijään eli työvoimapulaan. Lisäksi hankkeessa selvitettiin, miten alueella selviydyttiin ilmenneestä häiriöstä. Maahanmuuttajien keskuudessa yleiset piirteet (mm. kielitaidon puute ja vähäinen koulutus) altistavat ja mahdollistavat haavoittuvuuden, joka tulisi ottaa huomioon kansallisen työperusteisen maahanmuuttopolitiikan perusteissa. Mahdolliset riskit tulisi tunnistaa ja niihin tulisi puuttua jo aikaisessa vaiheessa. Myös osaamisen kehittäminen edesauttaa sopeutumaan muutoksiin. Työperusteisen maahanmuuton dynaamisia kyvykkyyksiä ovat ennakointi, joustavuus ja luottamus yhdistettynä toimiviin, vastuullisiin työmarkkinoihin ja kahdensuuntaiseen kotouttamiseen (Raunio ym. 2023).

Alho ym. (2022) arvioivat, että tulevina vuosina ukrainalaiset ovat huomattavan iso maahanmuuttajaryhmä Suomessa. Monille heistä töiden tekeminen on keino sopeutua Suomeen. Vuonna 2022 Suomen väestöön kuului Tilastokeskuksen (2023) mukaan 8 441 ukrainalaista, jotka asuivat maassa vakituisesti. Tämän lisäksi ukrainalaisia saapuu Suomeen kausitöihin (ks. teksti yllä). Tilapäisen suojelun direktiivi mahdollistaa töiden tekemisen ilman työlupaa. Ukrainan kansalaiset ovat anoneet tilapäistä suojelua Suomesta 18.9.2023 mennessä yhteensä 62 440 hakemuksen avulla (Maahanmuuttovirasto 2023c). Turvapaikkahakemuksia ukrainalaiset ovat jättäneet sodan alun jälkeen 1 814 kappaletta (Maahanmuuttovirasto 2023d).

Suurin osa tilapäisen suojelun tai turvapaikkahakemuksen jättäneistä ukrainalaisista on naisia. Maatalouden kausitöiden takia ukrainalaiset sijoittuvat tasaisemmin eri puolille maata kuin muu maahanmuuttajaväestö Suomessa. Ukrainalaiset työllistyvät Suomessa pääsääntöisesti palkansaajina (Alho ym. 2022).

Käytännön haasteiksi ukrainalaisten työllistymisessä ovat osoittautuneet kielitaitojen puutteet puolin ja toisin, sosiaalisten verkostojen puuttuminen ja ukrainalaisten tutkintojen kelpoisuus Suomessa. Korkeasti koulutetut ukrainalaiset tarvitsisivat koulutustaan vastaavaa työtä. Toisaalta suomalaisten ystävällinen suhtautuminen, aiempi Suomessa asuminen ja englannin kielen taito ovat edesauttaneet sopeutumista (Alho ym. 2022). Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden työllisyydestä puuttuvat kattavat tilastotiedot (Alho 2021).

Pitkällä aikavälillä väestön vanheneminen ja työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma ylläpitävät ulkomaalaisen työvoiman kysyntää, minkä uskotaan näkyvän työperusteisten oleskelulupahakemusten määrän kasvuna. Hakemusmäärän kehitykseen vaikuttavat myös yritysten oma aktiivisuus ja poliittiset toimenpiteet. (Maahanmuuttovirasto 2023e)

3.7 Monipaikkaisuus ja etätyö

Etätyössä muuttuu sekä työskentelypaikan maantieteellinen sijainti että työskentelytapa, kun esimerkiksi kokoukset järjestetään virtuaalisesti. Etätyön yleistyminen on muuttanut päivittäisiä ihmisvirtoja ja niiden aiheuttamaa kysyntää tuoden samalla uudenlaisia mahdollisuuksia

alueiden kehittämiseen (pohjoismaisia tarkasteluja esim. Randall ym. 2022a; Randall ym. 2022b, muita kansainvälisiä tarkasteluja esim.: OECD 2021a; OECD 2021b). Koronapandemia lisäsi etätöiden määrää, joka oli ollut nousussa jo ennenkin. Suomessa etätöitä tekevien palkansaajien osuus oli jopa 41 prosenttia keväällä 2021 (Sutela & Pärnänen 2021). Työolobarometrin 2023 (Lyly-Yrjänäinen 2024) mukaan vuonna 2023 etätöitä teki päivittäin joka kymmenes palkansaaja. Etätöitä teki viikoittain lähes viidennes (19 %), kuukausittain kuusi prosenttia ja satunnaisesti 11 prosenttia. Koronapandemia sai aikaan voimakkaan kasvun etätöitä tekevien osuudessa, ja kaikkiaan osuus näyttää vakiintuneen pandemiaa edeltävää aikaa huomattavasti korkeammalle tasolle. Tosin vuosina 2022 ja 2023 etätöitä päivittäin tekevien osuus on laskenut ja toisaalta viikoittain etätöissä olevien osuus kasvanut. (Emt.)

Etätöiden positiivisina piirteinä listataan OECD:n raportissa (OECD 2021b) työn tuottavuus, työn ja muun elämän parempi tasapaino, työntekijöiden lisääntynyt hyvinvointi ja vihreän siirtymän edistyminen, kun työntekijöiden ei tarvitse työn takia kulkea työpaikalleen. Etätöiden pysyvämpi laajentaminen on ollut myötätulessa koronan laannuttuakin. Sanna Marinin hallitus teki 2022 periaatepäätöksen (Valtioneuvosto 2022) monipaikkaisen työn, opiskelun ja asumisen edistämiseksi. Siirtymä uuteen työnteon tapaan vaatii työntekijöiden digitaalisten taitojen parantamista, digitaalisten käytäntöjen lisäämistä myös työnantajaorganisaatioissa, toimivia internetyhteyksiä (laajakaista, 4G/5G mobiiliyhteyksiä) sekä työn ohjaamiseen ja hallintaan liittyvien menettelytapojen uudistumista. Lisäksi maaseutu- ja kaupunkialueiden välille tarvitaan toimivia julkisen liikenteen yhteyksiä, jotta etätöilliset voivat sujuvasti matkustaa lähitapaamiisiin työpaikalleen. Vaikka suurin osa etätöistä tehdään kaupunkien sisällä ja niiden välillä, on etätöitä lisännyt maaseudun monipaikkaista asumista (Rannanpää 2022, 31–35).

Työssäkäynnin maantieteellistä rakennetta, alueiden välistä työssäkäyntiä ja työperusteista monipaikkaisuutta selvittäneessä tutkimuksessa (Kotavaara ym., 2020) havaittiin, että suurin osa (89 %) suomalaisesta työvoimasta asuu lähellä työpaikkaa, jolloin työssäkäynti on yleisimmin luonteeltaan joko alueellista tai paikallista. Noin puolella (51 %) työllisistä työmatkan pituus oli enintään kuusi kilometriä, ja huomattava osa (81 %) työllisistä työskenteli enintään 20 kilometrin päässä asuinpaikastaan. Työperusteinen monipaikkaisuus havaittiin tällöin melko vähäiseksi ilmiöksi Suomessa. Pienten kuntien työssäkäyntivirrat suuntautuvat harvempiin kuntiin, jolloin nämä kunnat ovat riippuvaisempia oman paikallistaloutensa kehittymisestä. Tutkimuksen pohjalta ehdotetaan, että alueiden työllisyyteen liittyviä asioita kannattaisi käsitellä paikkaperustaisesti painottaen paikallistalouksien kehitysedellytyksiä (Kotavaara ym. 2020).

Suomessa etätöitä myös vapaa-ajan asunnoilta käsin – joista valtaosa sijaitsee maaseudulla – on lisääntynyt koronapandemian myötä, ja moni olisi halukas edelleen lisäämään etätöitä sieltä käsin. Mökkibarometrin 2021 kyselyn toteutushetkellä, maaliskuussa 2021 kyselyyn vastanneista työssäkävivistä neljäsosa teki etätöitä vapaa-ajan asunnolta käsin. Etätöitä vapaa-ajan asunnolta tehneiden osuus niistä työssäkävivistä, joille etätöitä oli mahdollista, oli 43 prosenttia, kun vastaava osuus Mökkibarometrissa 2016 (vuoden 2015 tilanne) oli seitsemän prosenttia. Lisäksi noin kaksi kolmasosaa oli halukkaita ja noin neljäsosa mahdollisesti halukkaita lisäämään etätöitä vapaa-ajan asunnolta käsin (Voutilainen ym. 2021). Digitalisaation mahdollistama monipaikkainen työ luo samalla kaupunkien ja maaseudun välille yhteyksiä, kun sama henkilö voi työskennellä niin kaupungissa kuin maaseudulla (Bürgin ym. 2022). Viimeisimmän, marraskuussa 2023 toteutetun Maaseutubarometrin mukaan monipaikkainen tai etäyrittäjyys maaseudulla kiinnostavat osaa suomalaisista: reilu viidesosa suomalaisista voisi harkita monipaikkaista tai etäyrittäjyyttä, jossa osa yritystoiminnasta sijoittuisi

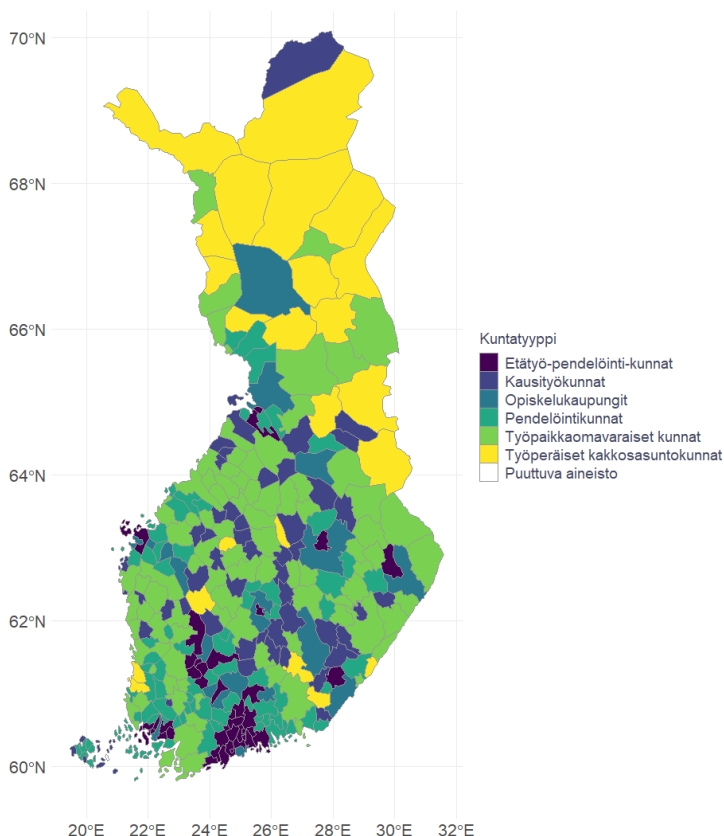
maaseudulle (Vihinen ym. Maaseutubarometri 2023 -raportti, tulossa). Edellisessä Maaseutubarometrissa vuonna 2020 tällaisesta yrittäjyydestä kiinnostuneita oli kolmasosa vastanneista. Yleisellä taloustilanteen heikkenemisellä voi olla osuutta muutokseen.

Samaisessa Maaseutubarometrissa kysyttiin tilastollisesti edustavalta otokselta suomalaisia, miten heidän monipaikkaisuutensa mahdollisesti ilmenee. Ensimmäistä kertaa nämä kysymykset olivat Maaseutubarometrissa vuonna 2011. Etätyö eri paikkakunnalla kuin missä vakituinen asunto sijaitsee, on lisääntynyt johdonmukaisesti näiden tulosten mukaan. Vastaajista vain osa on työikäisiä, ja etätyö toisella paikkakunnalla on Maaseutubarometrin vastaajien joukossa yleistynyt vuoden 2011 kuudesta prosentista kymmeneen prosenttiin vuoden 2023 barometrin kaikkien vastaajien keskuudessa (Vihinen ym. Maaseutubarometri 2023 -raportti, tulossa).

Yksi askel maaseudulla työskentelyn helpottamiseen oli Sanna Marinin hallituksen aikana annettu Valtioneuvoston periaatepäätös monipaikkaisen työn, opiskelun ja asumisen edistämiseksi (Valtioneuvosto 2022). Tehdyn linjauksen mukaan julkisessa hallinnossa on mahdollistettava työntekijän vapaata valintaa työn tekemisen paikaksi huomioiden työn sisältö ja työnantajan tarpeet. Hallinnonalojen yhteistyönä luvataan tukea monipaikkaista työtä. Vastaavia monipaikkaisen työn kehittämistoimenpiteitä suositellaan myös edistettävän muun kuin valtiolla tehtävän työn osalta (emt.).

Etä- ja paikkariippumattoman työn yleistyminen on syytä ottaa huomioon myös työllisyys- ja työvoimatilastoja tulkittaessa. Etätyötä tekeville työntekijöille paikka määräytyy käytännössä ainakin osaksi asuinpaikan mukaan. Tämä on syytä muistaa esimerkiksi silloin, kun tarkastellaan alueiden ominaispiirteitä elinkeinorakenteen näkökulmasta ja käytetään mittarina alueen työpaikkojen toimialajakaumaa. Työpaikka ja siihen kytkeytyvä toimiala rekisteröityvät edelleen tilastoissa sille alueelle, missä henkilön niin sanottu fyysinen työpaikka tai toimipiste sijaitsee, vaikka työtä tehtäisiin käytännössä jopa satojen tai tuhansien kilometrien päässä.

Lehtonen ym. (2023a) ovat luokitelleet Suomen kaikki kunnat työhön ja opiskeluun liittyviin monipaikkaisuuden kuntatyyppihin, jotka ovat etätyö-pendelöinti-kunnat (n=41), kausityökunnat (58), opiskelukaupungit (15), pendelöintikunnat (80), työpaikkaomavaraiset kunnat (92) ja työperäiset kakkosasuntokunnat (23). Monipaikkaisuuden kuntatyyppit muodostettiin ryhmittelyanalyysillä tunnistuen kunnista kuntatyyppejä, joihin kuuluvat kunnat muistuttavat valittujen ominaisuuksien suhteen toisiaan ja samalla eroavat mahdollisimman paljon muiden kuntatyyppien kunnista. Luokittelu kuvaa paitsi monipaikkaisuutta työntekijöiden ja opiskelijoiden näkökulmasta, myös ylipäätään työntekijöiden liittyviä monia aluekytkentäisiä ulottuvuuksia. Myös pendelöinti eli oman vakituisen asuinpaikan ulkopuolella työssäkäynti laskettiin tässä kuntatyyppittelyssä mukaan monipaikkaisuuteen. Työpaikkaomavarainen kuntatyyppi edustaa luokituksessa ryhmää, joka on työn ja opiskelijoiden näkökulmasta vähiten monipaikkainen. Työn monipaikkaisuus on merkitykseltään selvästi vapaa-ajan monipaikkaisuutta vähäisempi ilmiö, ja sen luokittelu on moniulotteisempi. Esimerkiksi opiskelukaupungeissa tehdään paljon myös etätyötä ja kausityötä. Siten tätä luokittelua, jossa kunta luokitellaan kuuluvaksi ainoastaan yhteen ryhmään, on pidettävä vain suuntaa antavana (Lehtonen ym. 2023a).

Kuva 10. Työhön ja opiskeluun liittyvät monipaikkaisuuden kuntatypit (Lehtonen ym. 2023a, 28).

Kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin tarkasteltuna harvaan asutun maaseudun kunnissa ja kaupunkikunnissa on osuudeltaan selvästi muita kuntatyyppisiä vähemmän pendelöintikuntia. Etätyö-pendelöinti-kuntien osuus kuntatyyppin kaikista kunnista on taas muita kuntatyyppisiä selvästi pienempi ydinmaaseudun kunnissa. Kaupunkikunnissa työpaikkaomavaraisten kuntien osuus kuntatyyppin kaikista kunnista on selvästi suurin. Kaupungin läheisen maaseudun kunnissa on suhteessa vähiten työpaikkaomavaraista kuntia.

Taulukko 10. Työhön ja opiskeluun liittyvän monipaikkaisuuden kuntaluokkien (Lehtonen ym. 2023a) jakauma* kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin**.

Kuntatyyppi	Monipaikkaisuuden kuntaluokka						Yhteensä
	Pendelöinti-kunnat (n=80)	Työperäiset kakkosasutokunnat (n=23)	Opiskelu-kaupungit (n=15)	Etätyö-pendelöinti-kunnat (n=41)	Työpaikkaomavaraiset kunnat (n=92)	Kausityökunnat (n=58)	
Harvaan asuttu maaseutu	17,9 %	12,8 %	5,1 %	16,7 %	29,5 %	17,9 %	100 %
Ydinmaaseutu	32,5 %	6,7 %	4,2 %	6,7 %	30,0 %	20,0 %	100 %
Kaupungin läh. maaseutu	32,7 %	3,6 %	5,5 %	18,2 %	20,0 %	20,0 %	100 %
Kaupungit	16,4 %	5,5 %	5,5 %	18,2 %	38,2 %	16,4 %	100 %
KOKO MAA	26,0 %	7,5 %	4,9 %	13,3 %	29,5 %	18,8 %	100 %

*Kuntaluokan osuus kuntatyyppin kaikista kunnista

**Vuoden 2010 tilannetta kuvaavan kaupunki-maaseutu-luokituksen (Helminen ym. 2014) mukaan

4 Työvoiman tarve

Tässä luvussa tarkastellaan aluksi maaseudun yritysrakennetta, joka vaikuttaa työvoiman käyttöön ja kysyntään. Työvoiman kysynnässä on maaseudulla erityisiä piirteitä, joita käsittelemme metsätalouden ja kaivostoiminnan osalta. Sen jälkeen ennakoidaan työvoiman kysyntää alueiden omien tulevaisuusnäkömien pohjalta painottaen maaseudulle keskeisiä toimialoja ja kehityskulkuja. Lopuksi on koottu esitettyjä ratkaisuja työvoimapulan helpottamiseksi.

4.1 Pienet yritykset, yrittäjäyys, itsensä työllistäminen ja muuttuvat alat maaseudun erityispiirteitä

Yleisin työnteon muoto Suomessa on jatkuva kokoaikainen palkkatyö, jota on maaseudullakin tehty etenkin julkisen sektorin työtehtävissä. Kunta-alalla nämä tehtävät ovat kuitenkin vähentyneet ja vähenemässä entisestään. Vuonna 2021 suurin osa (62 %) kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä työskenteli toistaiseksi voimassa olevassa kokoaikaisessa työsuhteessa palkansaajana. Suomessa tehdään vähemmän osa-aikatyötä (19 % vuonna 2021) kuin muissa Pohjoismaissa. Yrittäjien osuus kaikista työllisistä vuonna 2021 oli vain 13,5 prosenttia, joka on kuitenkin suurempi kuin muissa Pohjoismaissa tai Virossa. Kiinnostava piirre on, että osa-aikatyö on lisääntynyt Suomessa enemmän yrittäjillä kuin palkansaajilla. (Leskinen 2022)

Yritykset ovat työmarkkinoilla sekä työvoiman käyttäjiä että myös monen itsensä työllistäjän ja yksinyrittäjän työpaikka. Maakunnittain tarkasteltuna yrittäjien osuus on vaihdellut viime vuosina (2017–2021 keskiarvo) Etelä-Pohjanmaan 13,9 prosentista Uudenmaan 8,8 prosenttiin. Yrittäjien osuudessa viiden maakunnan kärjessä ovat näin mitattuna Etelä-Pohjanmaa (13,9 %), Etelä-Savo (13,2 %), Keski-Pohjanmaa (12,7 %), Pohjois-Karjala (11,2 %) ja Satakunta (11,2 %). Alhaisimmat osuudet ovat puolestaan Uudellamaalla (8,8 %), Kymenlaaksossa (9,3 %), Kainuussa (9,6 %), Etelä-Karjalassa (9,9 %) ja Pohjois-Pohjanmaalla (9,9 %). (Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto a.)

Alhaisimman yrittäjäosuuden maakunnista Uudenmaan ja Kymenlaakson maakunnat ovat paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-alueuokituksen (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit; Suomen ympäristökeskus 2022) väkilukuosuuksiin pohjautuen maamme vähiten maaseutumaisia maakuntia, kun taas Kainuu on näin mitattuna toiseksi maaseutumaisin maakunta. Korkeimman yrittäjäosuuden maakunnista Etelä-Pohjanmaa on edellä kuvatulla tavalla mitattuna maamme maaseutumaisin maakunta, ja myös Pohjois-Karjala ja Keski-Pohjanmaa lukeutuvat maaseutumaisimpien maakuntien joukkoon. Siten maaseutumaisimmissa maakunnissa yrittäjäosuudet näyttävät usein olevan keskimääräistä korkeampia, mikä saattaa viitata keskimääräistä haastavampiin palkkatyömahdollisuuksiin, mutta myös keskimääräistä vahvempaan yrittäjäyyskulttuuriin. Uudenmaan maakunnan alhaisin yrittäjäosuus viitanee keskimääräistä parempiin palkkatyömahdollisuuksiin.

Maaseutumaisimmissa maakunnissa yrittäjien osuudet ovat siis keskimääräistä korkeampia. Sama pätee myös kaupunki-maaseutu-kuntaluokituksella tarkasteltuna: yrittäjien osuus työllisistä on selvästi suurempi maaseutukunnissa kuin kaupunkikunnissa. Osuus on suurin harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa (vuonna 2022 15,4 % molemmissa) ja pienin kaupungeissa (8,6 %) (Taulukko 11).

Taulukko 11. Yrittäjien ja palkansaajien osuudet kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin vuonna 2022. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b)

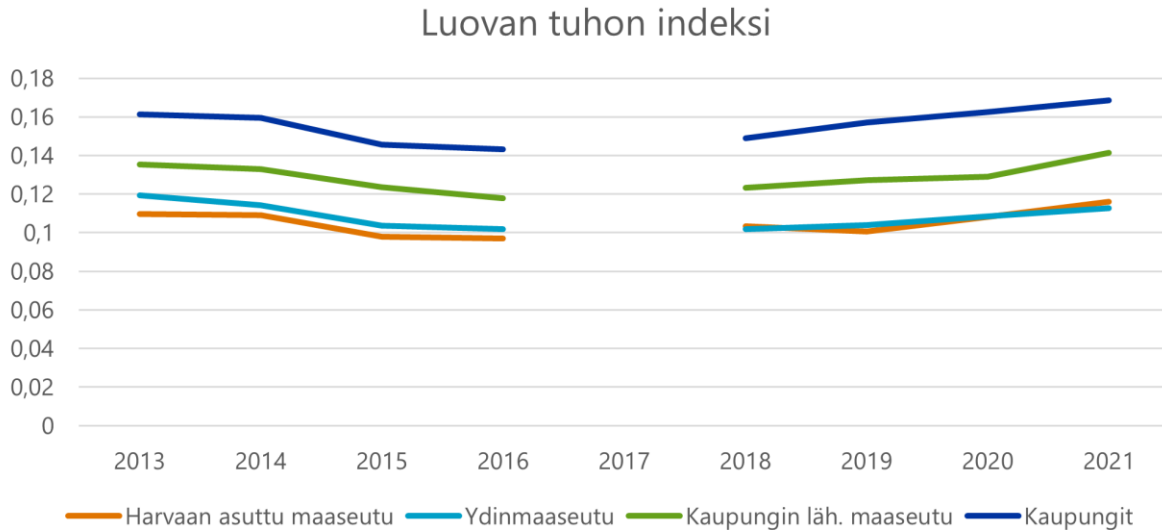
Kuntatyyppi	Yrittäjät	Palkansaajat	Yhteensä
Harvaan asuttu maaseutu	15,4 %	84,6 %	100 %
Ydinmaaseutu	15,4 %	84,6 %	100 %
Kaupungin läheinen maaseutu	12,7 %	87,3 %	100 %
Kaupunki	8,6 %	91,4 %	100 %
Koko maa	10,0 %	90,0 %	100 %

Yritysten perustamisaktiivisuutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä selvittäneen tutkimuksen (Pukkinen ym. 2023) mukaan alkuvaiheen yrittäjyysaktiivisuus on Suomessa maaseudulla asuvien keskuudessa suhteellisesti korkeampi kuin kaupunkiväestössä, vaikka määrällisesti yrityksiä perustetaan eniten Uudellamaalla. Suomessa alkuvaiheen yrittäjyysaktiivisuudessa korostuvat alhaiset kasvuodotukset, kansainvälistymispyrkimykset ja innovatiivisuus. Maaseudun väestörakenteessa ja toimintaympäristössä voidaan nähdä piirteitä, jotka tukevat yrittäjäksi ryhtymistä, kuten miesten suurempi määrä etenkin harvaan asutulla maaseudulla, edullisemmat kiinteistökustannukset tilaa vaativissa toiminnoissa kuten metalliverstaissa, sosiaalinen pääoma (seudun toimijoiden tuntemus), ja rahoituksen saatavuus. Yritysrahoituksen saatavuutta on tuettu maaseudun kehittämissuunnitelmien avulla. Näitä toimenpiteitä on arvioitu, ja todettu ne vaikuttaviksi, joskin koulutuksen toimenpide osoittautui alihyödynnetyksi vaikuttavuutensa nähden (Lehtonen 2019, 182). Yrittäjyyden yleisyys maaseudulla voi myös johtua vaihtoehtojen puutteesta tilanteissa, joissa palkkatyötä ei ole tarjolla, mutta maaseudulla halutaan asua. Tällöin henkilö valitsee ensi sijassa asuinpaikan, ja järjestää työn ja toimeentulon sen ehdoilla.

Niin aloittaneiden kuin lopettaneiden yritysten määrä suhteessa olemassa oleviin yrityksiin on vuosien 2013–2021 aikana ollut kuntatyypeistä suurin kaupungeissa ja maaseutukuntatyyppien osalta suurempi kaupungin läheisen maaseudun kunnissa kuin ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa. Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten osuudet kertovat osaltaan siitä, että kaupunkikunnissa ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa yrityskanta uusiutuu ydin- ja erityisesti harvaan asutun maaseudun kuntia nopeammin. Tästä näkökulmasta alueiden uusiutumiskyky näyttäisi olevan korkein kaupunkialueilla ja maaseutualueista kaupungin läheisellä maaseudulla (Kuva 11). Toisaalta maaseudulle perustetut yritykset jatkavat taloudellista toimintaansa keskimäärin pidempään kuin kaupunkeihin perustetut yritykset. Siihen vaikuttaa luonnollisesti se, että toimialat painottuvat eri tavoin eri alueilla. Maatilat ovat yleensä hallinnollisesti pitkäikäisiä, kun taas kaupungeissa merkittäväällä ravintola-alalla sama yrittäjä voi lakkauttaa vanhoja yrityksiä ja aloittaa uusia eri yritysnimellä taajaankin.

Yritystoiminnan uusiutumista voidaan mitata niin sanotulla luovan tuhon indeksillä (eng. Creative Destruction Index, CDI), jossa suhteutetaan aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten yhteismäärä koko yrityskantaan. Nopeasti uusiutuva yrityskanta yhdistetään tyypillisesti alueen kykyyn sopeutua talouden rakennemuutoksiin, joiden myötä vanhentunut ja tuottamaton toiminta lakkaa ja korvautuu uusilla kasvavilla aloilla (Uudenmaan liitto 2023; ks. luovasta tuhosta tarkemmin: Maliranta & Määttänen 2014). Siten luova tuho myös lisää tuottavuutta. Luova tuho selittää samalla, miksi taloudessa samaan aikaan sekä syntyy että tuhoutuu suuri määrä työpaikkoja. Toimialan t&k-intensiivisyydellä ja luovalla tuholla on osoitettu olevan positiivinen tilastollinen yhteys (Maliranta & Määttänen 2014). Luovan tuhon indeksi saa

korkeimman arvon kaupunkikunnissa. Maaseututyypin kunnista luovan tuhon indeksin arvo on selvästi muita maaseutukuntatyyppisiä korkeampi kaupungin läheisen maaseudun kunnissa (Kuva 11).

Kuva 11. Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten yhteismäärän osuus koko yrityskannasta (ns. luovan tuhon indeksi) vuosina 2013–2021 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin (vuoden 2017 tieto puuttuu tilastoista). (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

* Tietolähteenä on käytetty Tilastokeskuksen yritysrekisteriä sekä rekisterin lähdeaineistoina käytettäviä Verohallinnon rekisteröintitietoja. Tilasto kattaa yritykset, jotka ovat liiketoiminnasta tai kiinteistön käyttöoikeuden luovutuksesta arvonlisäverovelvollisia tai toimivat työnantajina. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät säätiöt, aatteelliset yhdistykset, julkiset viranomaiset ja uskonnolliset yhteisöt. Tilastoon sisältyvät valtion liikelaitokset, mutta eivät kuntien liikelaitokset. Mukana ovat vuoden aikana aloittaneet ja lopettaneet yritykset. Tilaston perustiedot saadaan Verohallinnolta. Lopettamistieto saadaan Tilastokeskuksen omasta tiedustelusta tai Verohallinnolta. Yrityskannan lukumäärätieto perustuu poikkileikkausaineistoon työnantajina ja/tai arvonlisäverovelvollisina toimivista yrityksistä. Aloittamis- ja lopettamistieto on hallinnollinen, mikä tarkoittaa, että tietojen tuottamisessa ei ole huomioitu mahdollisia toiminnan siirtymisiä, fuusioita, yhtiöittämissä tms. (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit.) Yrityksen omistajanvaihdostilanteessa sen y-tunnuksen säilyessä samana yritystä ei tulkita aloittaneeksi tai lopettaneeksi (Tilastokeskus, sähköpostikeskustelu).

Maaseudun työvoiman tarpeeseen vaikuttavat toimipaikkojen ja työllistettävien henkilöiden määrä. Alla olevaan taulukkoon on koottu tietoja liikeyritysten toimipaikkojen lukumäärästä liikeyritysten lukumäärän sijaan, sillä liikeyrityksillä voi olla useita toimipaikkoja, ja usein itse yritys on saatettu rekisteröidä kaupunkiin, vaikka sillä on toimipaikkoja maaseudulla.

Koko maassa oli vuonna 2020 lähes 400 000 liikeyritysten toimipaikkaa (Taulukko 12). Niistä 35 prosenttia sijaitsi maaseututyypin kunnissa ja 65 prosenttia kaupunkikunnissa. Maatilat sisältyvät 35 prosentin osuuteen, ilman niitä maaseudun osuus kaikkien liikeyritysten toimipaikoista on 31 prosenttia. Merkille pantavaa on ydinmaaseudun kuntien huomattava osuus toimipaikoista kaupunkikuntien jälkeen (18 % kaikista toimipaikoista). Ydinmaaseudun erottava muista maaseututyypeistä maatalojen määrä, mikä nostaa siellä erityisen paljon toimipaikkojen määrää. Yhtä silmiinpistävää on toimipaikkojen vähäisyys kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, joissa kuitenkin asui vuonna 2020 noin kolmannes maaseutukuntien väestöstä.

Taulukko 12. Liikeryitysten toimipaikkojen* lukumäärä henkilöstön suuruusluokan mukaan vuonna 2020 kaupunki-maaseutu-kuntatyyppittäin (% kyseisen kokoluokan toimipaikoista, % *aluetyypin toimipaikoista*). (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Henkilösuuruusluokka (koko maa)	Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Kaupungin läh. maaseutu	Kaupungit
0–4 henkilöä (343 412; 86,0 %)	24 724 7,2 % 90,6 %	66 505 19,4 % 90,3 %	36 451 10,6 % 89,7 %	215 732 62,8 % 83,7 %
5–9 henkilöä (26 675; 6,7 %)	1 409 5,3 % 5,2 %	3 790 14,2 % 5,1 %	2 198 8,2 % 5,4 %	19 278 72,3 % 7,5 %
10–19 henkilöä (15 700; 3,9 %)	738 4,7 % 2,7 %	1 984 12,6 % 2,7 %	1 217 7,8 % 3,0 %	11 761 74,9 % 4,6 %
20–49 henkilöä (9 150; 2,3 %)	318 3,5 % 1,2 %	982 10,7 % 1,3 %	600 6,6 % 1,5 %	7 250 79,2 % 2,8 %
50–249 henkilöä (3 848; 1,0 %)	86 2,2 % 0,3 %	336 8,7 % 0,5 %	175 4,5 % 0,4 %	3 251 84,5 % 1,3 %
250- henkilöä (418; 0,1 %)	3 0,7 % 0,01 %	22 5,3 % 0,03 %	18 4,3 % 0,04 %	375 89,7 % 0,15 %
Kaikki henkilösuuruusluokat (399 203; 100 %)	27 278 6,8 %	73 619 18,4 %	40 659 10,2 %	257 647 64,5 %
Toimipaikkoja 1 000 asukasta kohti** (72,1)	96,0	97,7	74,8	65,2

* Mukana ovat toimipaikat, joiden toiminnan laajuus vastaa vähintään puolen henkilön työpanosta. Tietolähteenä on käytetty Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteriä. Toimipaikka on yhden yrityksen omistama, yhdessä paikassa sijaitseva ja pääasiassa yhdenlaisia tavaroita tai palveluja tuottava yksikkö. Jokaisella yrityksellä on vähintään yksi toimipaikka, mutta osalla yrityksistä toimipaikkoja on useita. Tilastokeskuksen julkisyhteisöjen rekisterin valtion virastojen, kuntien ja kuntayhtymien toimipaikat eivät ole mukana näissä tilastoissa. Toimipaikkatilastossa monitoimipaikkaisen yrityksen toimipaikan tulee täyttää samat ehdot kuin yrityksenkin. (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit.)

** Väestötietojen lähteenä on käytetty Tilastokeskuksen väestönmuutosaineistoja. Tiedot saadaan Väestörekisterikeskuksen ylläpitämästä väestötietojärjestelmästä. (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Maaseudun työvoimakysynnän kannalta ydinmaaseutu erottuu alueena, jossa työtä tarjotaan erityisesti alueen omissa toimipaikoissa, kun kaupungin läheisellä maaseudulla työssäkäynti suuntautuu alueen ulkopuolelle – tosin myös kaupungeista pendelöidään töihin kaupungin läheiselle maaseudulle. Harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla työllistytään pieniin toimipaikkoihin, mutta toimipaikkoja on harvaan asutulla maaseudulla vain reilu kolmasosa ydinmaaseudun toimipaikkoihin verrattuna (Taulukko 12).

Koko maassa valtaosa toimipaikoista työllistää vain alle viisi henkilöä, eli suomalaisten yritysten toimipaikat ovat enimmäkseen pieniä. Kaupunkikunnissa pienten toimipaikkojen osuus on maaseutukuntia jonkin verran vähäisempi. Maaseutukuntien yritykset ovat keskimäärin pienempiä. Alle kymmenen henkilöä työllistävien toimipaikkojen osuus on selvästi yli 90 prosenttia kaikissa kuntatyypeissä, kaupungeissa korostuvat kuitenkin 5–9 henkilöä työllistävät

yrietykset. Henkilöstömäärältään suurimmat toimipaikat keskittyvät kaupunkikuntiin. Toimipaikkoja asukasta kohden on selkeästi enemmän maaseutukunnissa kuin kaupunkikunnissa, kaikkein eniten ydinmaaseudun kunnissa. Toisaalta maaseutukunnissa on suhteessa selkeästi vähemmän suurimpien kokoluokkien ja siten eniten työllistäviä toimipaikkoja (Taulukko 12).

Työmarkkinoiden epävarmuutta tulevaisuudessa lisää harvaan asutun ja ydinmaaseudun toimipaikkojen ja usein yritystenkin pieni koko. Vuonna 2022 Suomessa oli runsaat 69 000 yrittäjää, jotka olivat 55–74-vuotiaita (Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b). Omistajanvaihdosnäkyymiin vaikuttaa yrityksen koko ja toimiala: mitä pienempi yritys (erityisesti yhden hengen yritykset), sitä vähäisempi on sukupolvenvaihdoksen todennäköisyys (7 %), ja sitä todennäköisemmin yritys ollaan lakkauttamassa (56 %) (Suomen yrittäjät 2021, 104). Maaseudun yritykset ovat todennäköisemmin lopettamassa, sillä niissä suunnitellaan vähemmän liiketoiminnan myyntiä ulkopuolisille kuin kaupungeissa (emt., 105). EU:n maatalous- ja maaseuturahoitusta on kuluvalle ohjelmakaudella mahdollista käyttää omistajanvaihdoksien vauhdittamiseen, ja kolme valtakunnallista omistajanvaihdoshanketta on parhaillaan meneillään (<http://maa-seutu.fi/yrittajalle/omistajanvaihdos>).

Toimialoittain tarkasteltuna toimipaikkojen osuus koko alueen toimipaikoista on kaikilla maaseututyypeillä kaupunkeja suurempi luonnollisesti maa-, metsä- ja kalataloudessa, mutta myös kaivostoiminnassa ja louhinnassa, sekä teollisuudessa harvaan asuttua maaseutua lukuun ottamatta. Merkittävää on teollisuuden toimipaikkojen suhteellisen suuri osuus ydinmaaseudulla. Lisäksi kaivostoiminnan toimipaikat ovat harvaan asutulla maaseudulla suhteellisesti merkittävämpiä kuin muilla maaseututyypeillä (Taulukko 13). Olemme edellä todenneet, että kaupungin läheisellä maaseudulla on asukasmäärään verrattuna suhteellisen vähän yritysten toimipaikkoja. Alla olevan taulukon (Taulukko 13) mukaan kaupungin läheisen maaseudun kunnissa korostuvat teollisuuden, rakentamisen ja alkutuotannon toimipaikat suhteessa muihin toimialoihin. Alkutuotannon työpaikkaosuuksiin ja siten työllistävyyteen verrattuna toimiala korostuu huomattavasti liikeyritysten toimipaikkojen osuuksissa.

Taulukko 13. Toimialan liikeyritysten toimipaikkojen* osuus alueen kaikista liikeyritysten toimipaikoista vuonna 2020 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

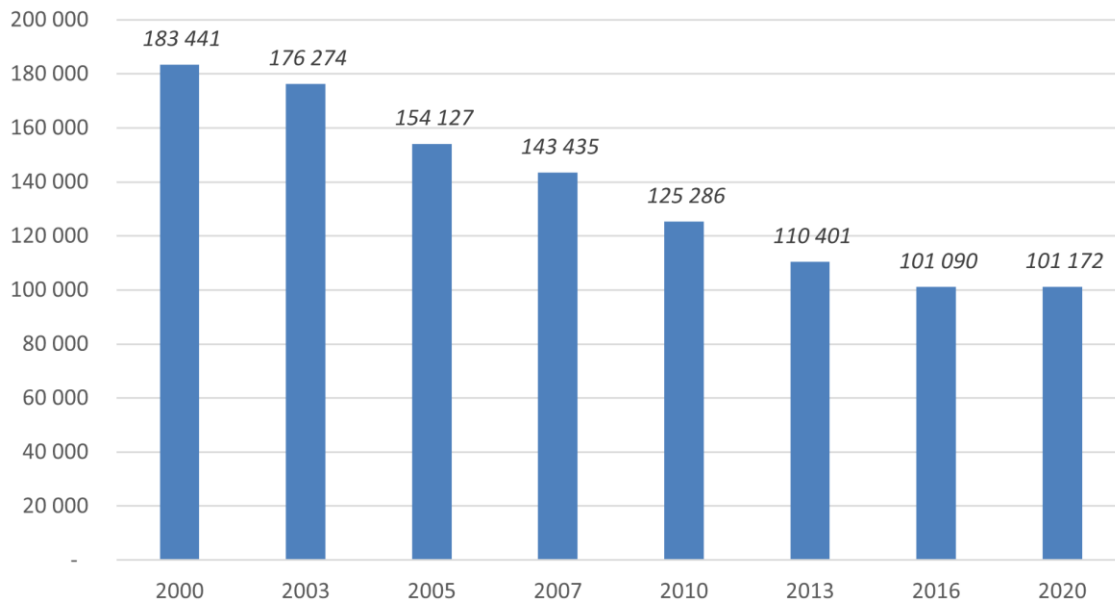
	Toimialan toimipaikkojen osuus alueen toimipaikoista, % (2020)				
	Koko maa	Harvaan asuttu maaseutu	Ydin-Maaseutu	Kaup. läheinen maaseutu	Kaupunki
A Maatalous, metsätalous ja kalatalous	17,8	40,4	37,9	25,5	8,4
B Kaivostoiminta ja louhinta	0,3	0,8	0,5	0,2	0,1
C Teollisuus	5,7	5,0	7,0	6,7	5,2
D Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	0,4	0,8	0,6	0,4	0,3
E Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	0,5	0,7	0,7	0,6	0,4
F Rakentaminen	11,0	9,2	11,0	15,7	10,4
G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	12,7	8,7	10,2	10,8	14,1
H Kuljetus ja varastointi	5,3	6,1	5,2	5,8	5,1
I Majoitus- ja ravitsemistoiminta	4,1	4,4	2,7	2,7	4,7
J Informaatio ja viestintä	3,2	0,7	1,1	1,6	4,4
K Rahoitus- ja vakuutus toiminta	2,7	0,9	1,3	1,4	3,6
L Kiinteistöalan toiminta	8,1	6,0	5,8	6,2	9,4
M Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	10,2	3,9	4,8	7,4	12,9
N Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	4,1	4,0	2,8	3,8	4,6
O Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
P Koulutus	1,1	0,4	0,5	1,0	1,4
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	5,5	3,3	3,1	4,3	6,6
R Taiteet, viihde ja virkistys	2,2	1,1	1,1	1,9	2,7
S Muu palvelutoiminta	5,0	3,4	3,6	4,0	5,8
T Kotitalouksien toiminta työnantajina; kotitalouksien eriyttämätön toiminta tavaroiden ja palvelujen tuottamiseksi omaan käyttöön	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

*Tämä taulukko sisältää taulukon 12 alaselitteen mukaiset toimipaikat.

Luonnonvarakeskuksen mukaan maatalous- ja puutarhayritysten lukumäärä on vähentynyt vuoden 2000 reilusta 81 000:stä lähes puoleen vuonna 2023. Vuonna 2023 maassamme oli 44 103 maatalous- ja puutarhayritystä. Luonnonvarakeskuksen Maatalouden rakennekehitys -ennusteen mukaan vuonna 2030 näiden yritysten määrä on 40 891 eli noin 7 prosenttia vähemmän kuin vuonna 2023 (Luke, Taloustohtori). Vuonna 2022 maataloista lähes puolet (46 %) sijaitsi ydinmaaseudun kunnissa, 17 prosenttia kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, 14 prosenttia harvaan asutun maaseudun kunnissa ja 23 prosenttia kaupunkikunnissa (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit).

Kahden vuosikymmenen aikana maa- ja puutarhatalousyrityksiin työllistyneiden henkilöiden määrä on vähentynyt 45 prosenttia eli suunnilleen saman verran kuin toimialan yritysten lukumääräkin. Yrityksiin työllistyneiden henkilömäärien muutos vuosina 2000–2020 on esitetty kuvassa 12. Väheneeseen on osaltaan vaikuttanut kasvinviljelytiloja enemmän työpanosta

sitovien kotieläintilojen, erityisesti lypsykarjatilojen määrän voimakas väheneminen. Työllisten vähenemisen voidaan ennustaa jatkuvan kotieläintilojen määrän vähentyessä lypsykarjatilojen vähenemisen myötä. Kun vuonna 2000 lypsykarjatiloja oli 19 750, vuonna 2022 niitä oli 4 599 ja vuonna 2030 ennusteen mukaan enää 3 152. (Luke, Taloustohtori)

Kuva 12. Maa- ja puutarhatalousyrityksiin työllistyneiden henkilöiden kokonaismäärän muuttuminen vuosien 2000–2020 aikana. Lähde: Luonnonvarakeskus 2023. Tilastopalvelut, Rakenne- ja taloustutkimus 2020.

Työvoimatiekartat-hankkeessa selvitettiin, miten voitaisiin parantaa osaavan työvoiman saataavuutta, ja välttää suomalaisyritysten kasvuun liittyvästä ongelmasta, työvoimapulasta (Larja & Peltonen 2023). Ammattialoja ryhmiteltiin työvoimapula-ammatteihin, kohtaanto-ongelma-ammatteihin ja työvoiman ylitarjonta-ammatteihin. Työvoimaa on liian vähän tarjolla sote-, ITC-alan, varhaiskasvatuksen, ravintola-alan, palvelualan ja tietyissä teollisuusammateissa. Toisaalta työvoiman saatavuutta voi käytännössä heikentää myös alan alhainen palkkataso. Myös kohtaanto-ongelma-ammattien taustalla voi olla matala ansiotaso tai epätyypillisten työsuhteiden yleisyys. Työttömät henkilöt hakevat kokoaikaisia ja pitempiketoisempia työsuhteita, joita ei ole halutuilla aloilla tarjolla. Kohtaanto-ongelma-ammattajeja ovat muun muassa rakennusala, pakkaajat ja kasvihuonetyöntekijät. Työvoiman ylitarjontaa taas on esimerkiksi monissa luovan alan ammateissa, yleissihteereillä ja myyjillä. Hanketyön pohjalta ehdotetaan ongelma-aloille koulutus- ja ohjausinstrumentteja, työnvälityksen tehostamista ja tukitoimia niin työnhakijoille kuin työnantajillekin. Kansainvälisten osaajien ja opiskelijoiden hankkiminen julkisin varoin tulisi kohdentaa tietyille aloille kuten ICT-alalle. (Larja & Peltonen 2023)

Maaseudulle tyypillisistä työvoimahaasteista otamme esimerkin metsäsektorilta. Sen työaloista varsinkin metsätalouden työlliset tekevät pääsääntöisesti töitä maaseudulla. Puun korjuussa toimivilla yrittäjillä on ollut hankaluuksia löytää osaavaa työvoimaa. Monitoimikoneiden kuljettajilla työn tuottovaatimukset ovat niin huomattavat, että opettelevaa ja harjaantumatonta kuljettajaa ei ole mahdollisuuksia palkata työhön. Lautanen ym. (2020) selvittivät, miksi koulutetut metsäkoneenkuljettajat siirtyvät töihin muille aloille. Syiksi ilmenivät

puutteellinen kokemus ja harjaantuneisuus metsäkonetyöhön, tehdyn työn tuottamattomuus, palkkataso, työn kausivaihtelu, pitkät työmatkat ja työhön liittyvä epävarmuus.

Arvion mukaan ulkomaalaisen työvoiman käyttö on entisestään lisääntynyt metsätalouden työtehtävissä. Teollisuusliitto arvioi metsätalouden ja puunkorjuun toimialaseurannassaan, että alipalkkaus ja muut työllistämiseen liittyvät rikkomukset ovat alalla yleisiä (Teollisuusliitto 2023). Teollisuusliitto linjaa, että Suomi voi tukeutua laajaan työperäiseen maahanmuuttoon vasta siinä vaiheessa, kun ulkomaisten työntekijöiden hyväksikäyttöä ei enää esiinny. Maaseudun Työnantajaliitto varoittaa (Niilola 2022) työpaikkojen välittäjistä, jotka perivät Suomessa työllistyneen palkasta osan tai palkan kokonaan itselleen. Tilanne on heikentynyt koronapandemian aikana ja sen jälkeen. Maa- ja puutarhataloudessa ulkomaalaiset kausityöntekijät ovat huomattava ryhmä. Suurimmat esiin tulleet ongelmat liittyvät ulkomaisiin luonnontuotteita jokaisen oikeudella hyödyntäviin ulkomaisiin marjanpoimijoihin, joiden työmarkkina-asema on epäselvä ja joiden yhteydessä on epäilyjä mittavista väärinkäytöksistä (Kuns ym. 2023). Laki luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta eli niin kutsuttu marjalaki on ollut voimassa kesäkuusta 2021. Sitä on nyt valvottu kolmen keruukauden ajan. Poimijoiden työskentely- ja asumisoloiissa on havaittu erittäin vakavia puutteita, ja marjalaan on kohdistunut useampana vuonna ihmiskauppaepäilyjä (Työsuojeluhallinto 2024) Lisäksi kasvihuonetyöntekijöiden osalta on menossa oikeuskäsittely koskien työnvälityksestä perittyjä maksuja.

Metsäsektorin työvoimapulaan on löydetty joitakin toimivia ja tilannetta helpottavia keinoja. Jos alan avoimiin työpaikkoihin on ollut vähän hakijoita, on oppisopimuskoulutuspaikkoihin saatu hyvin hakemuksia. Alan yrityksiin työllistyneille on tarjottu mahdollisuus suorittaa työn ohessa ammatillinen tutkinto. Työvoimapolitiittinen koulutus tiettyyn tuotantoalaan on saatettu suunnata erityisesti ulkomailta lähtöisin oleville henkilöille. Lisäksi alan yrityksissä on mietitty, miten saataisiin mahdolliset työnhakijat kiinnostumaan metsäsektorin työpaikoista esimerkiksi myönteisen työnantajakuvan tai alan positiivisten mielleyhtymien avulla (Kauppa-lehti 2022).

Kasvavana maaseudun toimialana esimerkkinä on kaivostoiminta. Siirtyminen pois fossiilista polttoaineista on lisännyt erityisesti mineraalien kysyntää maailmanlaajuisesti. Suomessa on Euroopan mittakaavassa poikkeukselliset mineraalivarannot. Maassamme toimi vuonna 2022 yhteensä 43 kaivosta, joista yhdeksässä louhittiin metallimalmia, 26:ssa teollisuusmineraaleja, kahdessa korukiviä ja kuudessa vuolukiviä. Kaikki luvitetut teollisuusmineraalikaivokset tai -louhokset eivät ole aktiivisessa tuotannossa joka vuosi (kuvassa 13 vuonna 2023 toiminnassa olleet kaivokset ja aktiiviset kaivoshankkeet). Kaivostoimialalla toimi 1 129 yritystä ja metallimalmien louhinnassa 35 yritystä vuonna 2022. Kaivostoimintaa palvelevalla alalla yrityksiä oli 1 343. Kaivosala työllisti samana vuonna suoraan noin 5 934 henkilöä (htv). Kasvua edelliseen vuoteen oli reilu 200 henkilötyövuotta. Kaivosten keskeisiä haasteita ovat ympäristöön liittyvät vesistökiistat sekä muutokset maisemaan, mutta yhtenä toimialan uhkana pidetään myös osaavan työvoiman saatavuutta. (Vasara ym. 2023)

Kaivosalan toimipaikoista suurin osa sijaitsee harvaan asutulla maaseudulla. Vuonna 2021 työvoima itse kaivostoiminnassa ja louhinnassa oli Tilastokeskuksen (SVT 2024) mukaan lähes kokonaan (noin 98 %) suomalaistaustaista, mutta on todennäköistä, että ulkomaalaistyövoimaa on enemmän kaivostoiminnan yhteydessä rakentamisessa ja logistiikassa.

Useimmat metallimalmikaivokset (7/9) ovat ulkomaalaisten yhtiöiden omistuksessa, sillä Suomessa ei ole riittävästi kotimaista pääomarahoitusta kaivosalalle. Ulkomaiset yhtiöt ovat myös investoineet Suomeen. Suomen kaivosalan yritysten näkymät ovat keskipitkällä aikavälillä hyvät. Energiamurros, vihreä siirtymä ja EU:n omavaraisuuden haasteet luovat vahvaa kysyntää kotimaiselle raaka-aineelle ja jalostustoiminnalle. EU:ssa Suomi on merkittävä kaivostuotannon maa ja viiden metallin (kromi, koboltti, platina, palladium, nikkeli) osalta joko ainoa tai ylivoimaisesti suurin tuottaja. Esimerkiksi vuonna 2021 EU:n nikkeli tuotannosta Suomen osuus oli noin 90 prosenttia. Suomi profiloituu selkeästi myös metallien jatkojalostuksen maana. Suomessa tuotetaan useita metallijalosteita enemmän kuin niiden raaka-aineita tuotetaan Suomen kaivoksista. Viime aikoina Suomen mineraaliklusteri on ollut vahvasti esillä ja useita suuria hankkeita on valmistelussa eurooppalaisen akkuteollisuuden nousun myötä. Erityisesti viimeisten parin vuoden aikana on herännyt huoli akkumineraalien ja -materiaalien riittävyydestä Euroopassa ja globaalisti. Kiinnostus akkumineraaleja kohtaan näkyy varsinkin kobolttin ja litiumin etsinnän aktiivisuutena. (Vasara ym. 2023)

KAIVOKSET JA KAIVOSHANKKEET SUOMESSA 2023

Kaivos, toiminnassa

- Metallimalmi
- Teollisuusmineraali

Kaivos, uudelleen avaamisen suunnitteilla

- Metallimalmi

Kaivoshanke*

- Metallimalmi
- Teollisuusmineraali
- Rikastushiekan hyödyntäminen

ARVOAINHEET

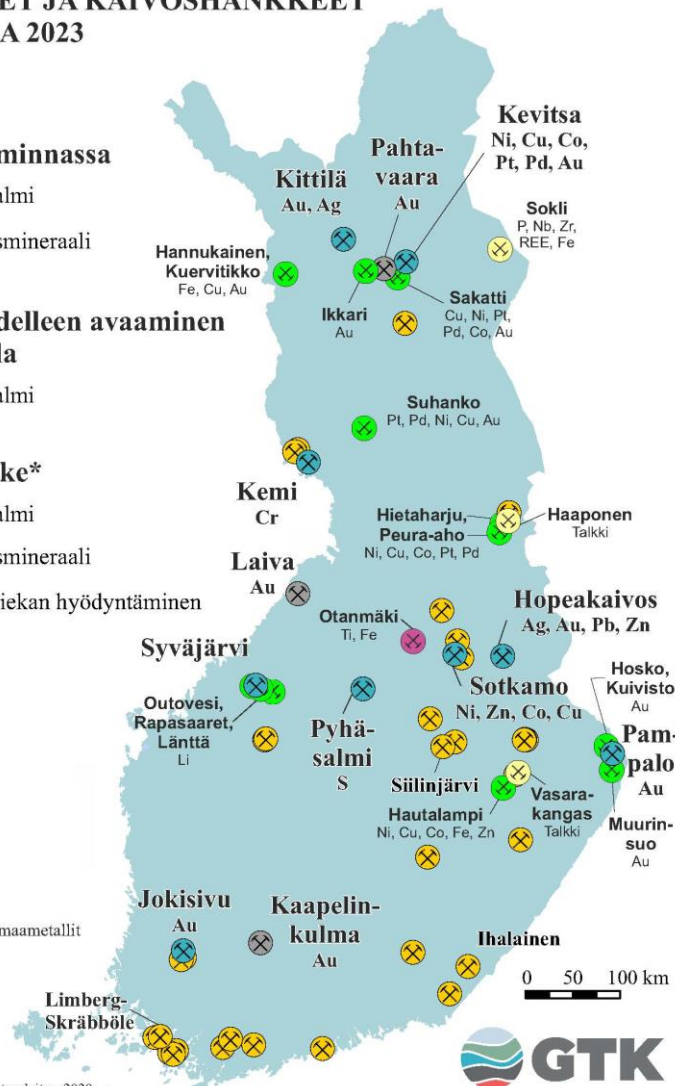
- Ag – hopea
- Au – kulta
- Co – koboltti
- Cr – kromi
- Cu – kupari
- Fe – rauta
- Li – litium
- Nb – niobium
- Ni – nikkeli
- P – fosfori
- Pb – lyijy
- Pd – palladium
- Pt – platina
- REE – harvinaiset maametallit
- S – rikki
- Ti – titaani
- Zn – sinkki
- Zr – zirkonium

3.7.2023

Kaivostiedot: Tukes

Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2020

*Kaivoshankkeella tarkoitetaan tässä hanketta, jota yhtiö edistää aktiivisesti kohti kaivostuotannon aloittamista ja jonka suunnittelu on edennyt niin pitkälle, että yhteysviranomainen on kuuluttanut hankkeen YVA-ohjelman.

Kuva 13. Kaivokset ja kaivoshankkeet Suomessa vuonna 2023 (GTK 2023).

4.2 Alueilla tunnistetut maaseudun työvoimatarpeet ja kehitysnäkymät

Ajantasaista tietoa alueiden kehitysnäkymistä, nykytilasta ja lähitulevaisuudesta tarjoaa TEM:n säännöllisesti julkaisema katsaus, jonka ovat yhteistyössä laatineet ELY-keskukset ja muut aluekehittäjät. Alla olemme tiivistäneet alueittain maaseudun kannalta keskeiset maaseudun työvoiman tarvetta koskevat havainnot, joita täydentävät maakuntaohjelmien ja tapauskohtaisesti myös muiden aluetoimijoiden kokoamat tulevaisuusarviot. Käytettyjä lähteitä yhdistää alueen oma arvio nykytilasta ja tulevaisuuden näkymistä. Koska kyse on aluekehittämisestä vastaavista tahoista, arvioiden ja näkemysten voidaan katsoa ilmaisevan myös tulevaisuuden tahtotilaa.

Alueen talouden kehitystä ja työvoimakysymyksiä käsitellään usein tarkentamatta niitä aluetyppeihin, niin myös näissä aineistoina käytetyissä dokumenteissa. Toimialasta voi kuitenkin tehdä joitakin päätelmiä, kuten että palvelualojen, kaupan ja vaikkapa ICT-alan työpaikat sijaitsevat useimmiten kaupunkialueilla, alkutuotanto taas maaseudulla. Toisaalta tiedämme edellä esitetyn perusteella, että suuri osa teollisuudesta ja varsinkin sitä tukeva alihankinta konepajoissa ja metalliverstaissa sijaitsee maaseudulla. Rakentamisen toimiala toimii suurelta osalta kaupungin läheisellä maaseudulla, ja on nimenomaan siellä myös kasvanut viime aikoina. Kaupunkien toimialojen kehityksellä on välittömästi vaikutusta kaupungin läheisen maaseudun työvoimalle. Vihreän siirtymän vaikutukset voi havaita kaikkien alueiden ja maakuntien suunnitelmissa. Työvoimavaikutukset tulevat todennäköisesti jakautumaan erityyppisille alueille käytetystä teknologiasta ja tuotannon mittakaavasta riippuen, mutta tuulipuistot voivat sijaita merialueiden lisäksi ensi sijassa maaseudulla. Samoin laajamittakaavainen aurinkovoima edellyttää isoja, avoimia alueita, eli peltoja, aukoiksi hakattuja metsäalueita tai vaikkapa turvetuotannosta vapautuvia soita.

4.2.1 Helsinki-Uusimaa

UUSIMAA

Uudellamaalla työllistävät eniten sosiaali- ja terveyspalvelut (14 %) sekä tukku- ja vähittäiskauppa (13 %). Tuoreimman Uudenmaan maaseudun kehittämissuunnitelman (Uudenmaan ELY-keskus 2021) mukaan palvelutoimialojen osuus korostuu kaupunkialueilla ja vähenee maaseudulle mentäessä, mutta palveluyrittäjyyden kehittämiseen maaseudun alueilla on tarvetta. TEM:n *Alueelliset kehitysnäkymät keväällä 2023* -julkaisun (Nieminen & Tolonen 2023a) mukaan etenkin sote-alalla on odotettavissa paljon rekrytointitarpeita koko Uudenmaan alueella, kun hyvinvointialueet ovat päässeet alkukäynnistelystä eteenpäin.

Länsi-Uudenmaan alue on erikoistunut teollisuudessa metalli- ja öljytuotteiden jalostukseen ja valmistukseen, ja alueen yritykset ovat saaneet potkua myös vihreän siirtymän ja geopolitiikan uusista painotuksista (Nieminen & Tolonen 2023a). Muita erikoistumisaloja ovat kemiallisten ym. tuotteiden valmistus, puu- ja paperiteollisuus, elektroniikka- ja sähkötuotteiden valmistus sekä rakentaminen (Uudenmaan liitto 2021). Teollisuus on tärkeä ja perinteinen työllistäjä etenkin Raaseporissa ja Hangossa, mutta myös esimerkiksi Karkkilaan ja Loviisaan on muodostunut vahvoja pienteollisuuskeskittymiä. Erikoistuneella tuotannolla nähdään kasvumahdollisuuksia maaseudulla, mutta suurimmaksi haasteeksi muodostuu usein osaavan työvoiman saatavuus (Uudenmaan ELY-keskus 2021). Muilla aloilla Länsi-Uudellamaalla on ollut

viime aikoina pulaa työntekijöistä etenkin kahviloissa ja ravintoloissa (Nieminen & Tolonen 2023a).

Itä-Uudenmaan erikoistumisprofiilia hallitsee öljytuotteiden, kemikaalien ja kemiallisten tuotteiden valmistuksen suuri keskittymä Porvoossa. Muita vahvoja erikoistumisaloja ovat energiatuotanto, elektroniikka- ja sähköteollisuus sekä rakennusala. Myös alkutuotannon nähdään kuuluvan seudun erikoistumisaloihin, ja Itä-Uusimaa on myös merkittävä matkailualue. (Uudenmaan liitto 2021)

Itä-Uudellamaalla elinkeinoelämän näkymät ovat vakaat, hyvät ja yrityskantaa tulee lisää (Nieminen & Tolonen 2023a). Lähitulevaisuuden osaajatarpeet keskittyvät erityisesti asentajiin energia-alalla sekä metallialan osaajiin.

Keski-Uudenmaan kunnissa korostuu puolestaan logistiikkasektori, kaupanala sekä konepaja- ja elintarviketeollisuus. Näkymät ovat tällä hetkellä näillä toimialoilla valtaosin positiiviset ja uusia investointeja on käynnissä. Keski-Uudellamaalla käydään kuitenkin etenkin logistiikka-alalla kovaa kilpailua työvoimasta, ja kaupan alalla ennakoidaan Tuusulan seudulle työvoimaa. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Uudellamaalla oli vuonna 2022 yhteensä 2 894 maatalous- ja puutarhayritystä (SVT 2023), joista noin puolella päätuotantosuuntana oli viljanviljely. Suuri osa Uudenmaan metsistä on yksityisomistuksessa ja tilakoko on suhteellisen pieni (Uudenmaan ELY-keskus 2021). Maakunnan oma potentiaali riittääkin korvaamaan vain pienen osan kasvavasta bioenergian tarpeesta. Perinteisen metsätalouden lisäksi Uudenmaan metsät ovat tärkeitä luontomatkailu- ja virkistyskohteita. Maaseutuelinkeinoin tarvittaisiin nykyaikaisia moniosaajia, mutta biotalouden kasvun hidasteeksi on muodostumassa työvoimapula (Uudenmaan ELY-keskus 2021).

Uudenmaan maakuntaohjelman vision mukaan Uusimaa on vuonna 2030 edelläkävijä ilmastomuutoksen hillinnässä, taloudellisessa kilpailukyvyssä ja hyvinvoinnissa. *Uusimaa 2050* -skenaarioraportti (Demos Helsinki 2021) nostaa tulevaisuudessa menestymisen kannalta keskeisiksi tekijöiksi esimerkiksi paikallisen ja monipuolisen elinkeinorakenteen ylläpitämisen, koulutukseen ja tutkimukseen panostamisen, jatkuvan oppimisen kulttuurin ja tapojen kehittämisen, yhtäläisten kouluttautumismahdollisuuksien varmistamisen, kansainvälisten verkostojen rakentamisen ja maakunnan houkuttelevuuden lisäämisen, työperäisen maahanmuuton helpottamisen, ja osaajien houkuttelemisen myös muualta Suomesta.

4.2.2 Etelä-Suomi

ETELÄ-KARJALA

Etelä-Karjalassa sijaitsee yksi Euroopan merkittävimmistä metsäteollisuuden keskittymistä. Metsäteollisuuden uusiutuminen on ollut ja on yhä Etelä-Karjalan aluetalouden kannalta keskeinen kysymys. Myös monet muut alueen vahvat toimialat, kuten koneiden ja laitteiden korjaus sekä varastointi ja liikennettä palvelevat alat kytkettyvät tiiviisti metsäteollisuuteen. Muita vahvoja toimialoja ovat muun muassa matkailu, kauppa, ICT-ala sekä ympäristö- ja energia-ala. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Maatalous- ja puutarhayrityksiä Etelä-Karjalassa oli vuonna 2022 yhteensä 1 136 (SVT 2023). Yleisimmät tuotantosuunnat ovat muu kasvinviljely ja viljanviljely (yhteensä 76 % tiloista).

Etelä-Karjalassa osaajapula on vaikea ja koettelee laajasti eri toimialoja (Nieminen & Tolonen 2023a). Merkittävä osa pula-ammateista on sosiaali- ja terveysalan ammatteja. Erityisesti haki-joita on liian vähän sosiaali- ja terveysalan työpaikoille, joihin kaivataan etenkin sairaanhoitajia, lähihoitajia, psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä. Lisäksi pulaa on muun muassa erityisopettajista, kiinteistöhuollon työntekijöistä sekä kone- ja tuotantotekniikan ammattilaisista. Tekijöitä tarvitaan myös eri teollisuusalojen valmistus-, asennus- sekä kunnossapitotehtäviin. Lisäksi erityisosaamista vaativien asiantuntijatehtävien täyttäminen teollisuudessa ja rakennusalalla on ollut pitkään hankalaa. ICT-alan työvoimapula näyttäisi sen sijaan hieman rauhoittuneen edellisistä vuosista. Varsinaisia ylitarjonta-ammattitehtäviä on vähän – lähinnä myyjistä ja yleissihteereistä on selkeää ylitarjontaa. Kohtaanto-ongelmia on eniten kiinteistöhuollon työntekijöissä sekä ravintola- ja suurtaloustyöntekijöissä. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Kaakkois-Suomen alueellisessa maaseudun kehittämissuunnitelmassa (Pitkänen & Hyrylä 2021) mainitaan kehittämistarpeena muun muassa maatalousyritysten sukupolvenvaihdosten vauhdittaminen ja ylipäättään laajasti maatalousyrittäjien osaamisen kehittämiseen liittyviä tarpeita (esim. talousosaaminen, johtaminen, tuotteistaminen, markkinointi jne.). Tulevaisuudessa maatilojen kehittämiseen liittyvinä tarpeina listataan muun muassa kustannus- ja kannattavuuslaskentaosaamisen parantaminen, uusien teknologioiden hyödyntäminen ja luomun markkinointiosaamisen parantaminen. Osaamista ja toimintaedellytyksiä tulisi lisätä myös esimerkiksi elintarvikkeiden jalostuksessa, uusiutuviissa energianlähteissä, metsä- ja puutalousalalla (mm. puurakentaminen ja puupohjaiset tuotteet), luontomatkailussa ja ylipäättään luonnontuotealan liiketoiminnan kasvattamisessa. (Pitkänen & Hyrylä 2021)

Etelä-Karjala 2040 -skenaarioraportti (Ruokonen ym. 2020) kokoaa yhteen maakunnan kannalta keskeisimmät skenaarioista riippumattomat toimenpiteet, joiden tavoitteena on lisätä alueen elinvoimaa ja kilpailukykyä sekä pito- ja vetovoimaa. Näihin sisältyy vahvasti esimerkiksi vihreä edelläkävijyys. Maakunnassa onkin käynnissä laajasti uusia hankkeita tai kohteita erityisesti vihreämpiin energiamuotoihin liittyen (Nieminen & Tolonen 2023a). Muun muassa aurinkovoimalahankkeita on vireillä runsaasti.

KANTA-HÄME

Hämeen maaseutualueilla on monipuolisesti eri alojen yrityksiä. Eniten on palvelualan yrityksiä ja seuraavaksi eniten jalostustoimialan yrityksiä (Hämeen ELY-keskus 2021). Myös alkutuotannolla on Hämeen ELY-keskuksen alueella vahva merkitys. Maatalous- ja puutarhayrityksiä oli vuonna 2022 yhteensä 1 717 (SVT 2023). Lähes puolet tiloista on viljanviljelytiloja. Alkutuotannon haasteena on erityisesti toteutuneiden sukupolvenvaihdosten vähäinen määrä (Hämeen ELY-keskus 2021). Hämeessä vahvoja ventialoja ovat kone- ja metalliteollisuus, valmistava teollisuus, maatalous sekä elintarvike- ja ruokateollisuus (Hämeen liitto 2022).

Alueella on myös vahva bio- ja kiertotalouden toimialakokonaisuus, johon mukaan luetaan teolliset symbioosit. Jätehuollon ja kierrätyksen työpaikkaosuus onkin maakunnassa yli kolme kertaa suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Ympäristö- ja luonnonvara-aloja sekä niihin perustuvaa teollisuutta ja TKI-toimintaa pidetään maakunnan selkeinä kilpailuetuina. (Hämeen liitto 2022)

Kanta-Hämeessä työvoiman kysyntää on viime aikoina ollut etenkin sote-alalla, teollisuudessa muun muassa kone- ja metalli- ja puu- ja sahatavateollisuuden tehtävissä, myynnissä, logistiikassa ja varastoinnissa, ravitsemustoiminnassa ja rakentamisessa (Nieminen & Tolonen

2023a). Kysynnässä on ollut kasvua erityisesti sote-alalla ja elintarviketeollisuudessa. Ongelmat työvoiman saatavuudessa näkyvät sekä työvoimapulana että kohtaanto-ongelmina. Työvoimapula keskittyy etenkin sosiaali- ja terveydenhuollon ammatteihin, mutta liian vähän hakijoita on myös muun muassa opetus- ja ICT-alan sekä prosessiteollisuuden (esim. elintarvike-, paperituote- ja metallituoteteollisuus) tehtäviin. Muita työvoimapula-ammatteja ovat muun muassa vanhusten ja vammaisten kotipalvelun hoitajat ja kodinhoitajat, puhelinmyyjät, ravintolatyöntekijät, jakelijat, teollisuuden kokoonpanijat, vartijat ja siivoajat. Kohtaanto-ongelmaisia ammatteja löytyy muun muassa rakennus- ja ravitsemusalan tehtävistä. Suurimpia ylitarjontaa-ammatteja Kanta-Hämeessä ovat yleissihteerit ja myyjät. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Kanta-Hämeen maakuntaohjelman *Kestävän kasvun Häme 2022–2025* (Hämeen liitto 2022) mukaan maakunnan kehittämisen kärkiteemoja ovat 1) kestävän kasvun tutkimus, kehittäminen ja innovaatiot (TKI) sisältäen esimerkiksi kiertotalouden ja kestävän ruokajärjestelmän teemat, 2) kestävän kasvun osaaminen, työllisyys ja osallisuus sisältäen esimerkiksi tulevaisuuden osaamisen jatkuvan kehittämisen sekä kansainväliset osaajat, ja 3) kestävän kasvun infra sisältäen esimerkiksi asumisen, elämisen ja työskentelyn uudet tavat. Kanta-Hämeessä on meillä ja suunnitteilla merkittäviä investointihankkeita muun muassa logistiikassa, teollisuudessa, kiertotaloudessa ja kaupassa (Nieminen & Tolonen 2023a). Alueella on myös merkittävää puolustusteollisuutta ja alan osaamista, jolle NATO-jäsenyyden ennustetaan tuovan uusia kasvumahdollisuuksia (Nieminen & Tolonen 2023a).

KYMENLAAKSO

Teollisuudella on merkittävä rooli Kymenlaakson yritystoiminnassa (Nieminen & Tolonen 2023a). Esimerkiksi metsä- ja biojalostusteollisuudella on rakennemuutoksesta huolimatta edelleen keskeinen merkitys etenkin BKT:n muodostumiseen. Maakunnassa on myös vahva logistiikan keskittymä. (Nieminen & Tolonen 2023a) Kymenlaaksossa oli vuonna 2022 yhteensä 1 282 maatalous- ja puutarhayritystä (SVT 2023). Näistä suurin osa (83 %) oli viljanviljelyyn tai muuhun kasvinviljelyyn suuntautuneita tiloja.

Työvoiman kysyntä on viime aikoina ollut aikaisempaa vähäisempää, mutta osaajapula on edelleen vaikea ja koettelee laajasti eri toimialoja (Nieminen & Tolonen 2023a). Varsinkin sosiaali- ja terveysalan avoimiin työpaikkoihin on liian vähän hakijoita. Muutenkin kuntasektorille hakevien määrä on vähäinen, tilanne koskee erityisesti insinöörejä ja erityisopettajia. Myös konetekniikan ja rakennusalan erityisosaajilla on paljon kysyntää. Ravintoloilla on pulaa osaavista työntekijöistä, erityisesti ammattitaitoisista kokeista. Maakunnassa on laajasti pulaa pätevistä tekniikan ja liikenteen alan opettajista. S2-opettajien pula muodostaa jo pullonkaulan koulutuksen saatavuudelle. Kohtaanto-ongelmia on eniten avustavien keittiötyöntekijöiden sekä henkilö-, taksi- ja pakettiautonkuljettajien osalta. Ylitarjontaa on etenkin myyjistä ja yleissihteereistä. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Kymenlaakson maakuntasuunnitelman (Kymenlaakson liitto 2023) pitkän aikavälin tavoitteet liittyvät esimerkiksi alueen elinvoimaisuuteen, innovaatio- ja osaamislähtöiseen menestykseen, soveltavaan osaamiseen sekä saavutettavuuden ja monipuolisen luonnon tarjoaman vetovoiman hyödyntämiseen.

Perinteisten alojen tukemisen ja uudistamisen ohella kasvua haetaan myös uudemmilta toimialoilta (Nieminen & Tolonen 2023a), joita ovat akkuklusteri, älykäs logistiikka, ympäristö- ja

energia-ala, kiertotalous sekä datatalous, kyberturvallisuus ja pelillisuus. Osaamisen joustavalle päivittämislle olisikin tarvetta monella eri alalla, ja vihreä siirtymä kasvattaa erityisesti ympäristö- ja energia-alan asiantuntijoiden ja asentajien kysyntää. Työttömien osaamista tulisi päivittää etenkin metallialan, rakennusalan ja taloushallinnon ammattien osalta. (Nieminen & Tolonen 2023a)

PÄIJÄT-HÄME

Päijät-Hämeen elinkeinorakenne on monipuolinen (Nieminen & Tolonen 2023a). Maakunnassa on myös runsaasti pieniä ja keskisuuria yrityksiä. Perheyrittäjäyys kattaa kaikki toimialat ja yritysten kokoluokat, ja on yleisempää kuin muualla Suomessa. Teollisuus työllistää huomattavasti enemmän kuin koko maassa kokonaistyöllisyyteen suhteutettuna. Alueella painotuvat erityisesti prosessi- ja kuljetustyöntekijät sekä rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät. Toimialoista korostuu prosessiteollisuus. Keskimääräistä vahvempia työllistäjiä ovat myös rakennus- ja sote-ala (Nieminen & Tolonen 2023a). Maatalous- ja puutarhayrityksiä Päijät-Hämeessä oli vuonna 2022 yhteensä 1 621, joista valtaosan (79 %) tuotantosuunta oli viljanviljely ja muu kasvinviljely (SVT 2023).

Viime aikoina työvoimankysyntää on ollut erityisesti sote-alalla, teollisuudessa konepaja- ja metalli- ja puu- ja sahatavateollisuuden tehtävissä, rakentamisessa, ravitsemustoiminnassa, myynnissä, kuljetusalalla sekä rahdinkäsittelyssä ja varastoinnissa. Kysynnän kasvua on ollut erityisesti sote-alalla, mutta myös teknologia- ja prosessiteollisuuden, liikenteen ja rakentamisen aloilla. Myös majoitus- ja ravitsemusalalla kysyntä on kasvanut, mutta samaan aikaan työttömyys on edelleen yleisempää kuin vuonna 2019. Ongelmat työvoiman saatavuudessa näkyvät sekä työvoimapulana että kohtaanto-ongelmina. Työvoimapula keskittyy Päijät-Hämeessä erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon ammatteihin, mutta pulaa on myös muun muassa opetusalaalla ja ICT-alan ja prosessiteollisuuden tehtävissä. Muita työvoimapula-ammattiteja ovat esimerkiksi kodinhoitajat (kotipalvelutoiminta) ja puhelinmyyjät. Kohtaanto-ongelmaisten ammattien kärkipäästä löytyy muun muassa ravitsemus- ja rakennusalan ammatteja sekä kasvihuoneviljelijät- ja työntekijät. Suurimpia ylitarjontaa-ammattiteja ovat myyjät ja yleisihteerit. Työttömistä yli puolet (51 %) tilastoituu ammatteihin, joista on ylitarjontaa työmarkkinoilla. Osuus on merkittävästi suurempi kuin maassa keskimäärin. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Päijät-Hämeen maakuntastrategia painottaa uudistumista ja vetovoimaa (Päijät-Hämeen liitto 2021). Keskeisimpiä toimenpiteitä ovat muun muassa uudistumista vahvistava TKI-toiminta ja koulutus sekä uudistuva hiilineutraali Päijät-Häme 2030. Kokonaisuuteen kuuluu myös älykkään erikoistumisen strategia, jonka kärkiä ovat sportti, ruoka ja juoma sekä valmistus. (Päijät-Hämeen liitto 2021)

Alkuvuoden 2023 aikana maakunnassa tehtiin merkittäviä investointeja ja investointipäätöksiä esimerkiksi sähköisessä liikenteessä, elintarviketeollisuudessa ja kiertotaloudessa/uusiutu- vassa energiassa, ja kärkialat ovat vetäneet alueelle yritystoimintaa (Nieminen & Tolonen 2023b).

VARSINAIS-SUOMI

Varsinais-Suomen elinkeinorakenne on hyvin monipuolinen (Varsinais-Suomen liitto 2023). Maakunta tunnetaan autoteollisuudesta, matkailusta ja myös ilmastonmuutokseen ja

kiertotalouteen liittyvistä ratkaisuista. Erityisen vahvoiksi innovaatiopotentiaalin toimialoiksi on näiden lisäksi tunnistettu meriteollisuus, ruokaketjut sekä lääke- ja terveysteknologia, jotka ovat maakunnan älykkään erikoistumisen strategian kolme painopistettä. (Varsinais-Suomen liitto 2023)

Varsinais-Suomessa oli vuonna 2022 yhteensä 4 554 maatalous- ja puutarhayritystä. Yli puolet oli viljanviljelytiloja ja vajaa viidesosa muita kasvinviljelytiloja. Maakunnassa sijaitsee myös reilu viidesosa kaikista Suomen kasvihuonetuotantoyrityksistä ja sikataloustiloista, sekä peräti reilu kolmannes siipikarjataloustiloista. (SVT 2023)

Varsinais-Suomessa sosiaali- ja terveysala, opetusala sekä maatalous- ja puutarha-aloilla työvoimankysyntä on ollut runsasta. Selkeästä työvoimapulasta kärsiviä toimialoja ovat sosiaali- ja terveysala, puhtaanapito- ja kiinteistöhoitoala, talous- ja rahoitusala sekä opetusala. Varsinais-Suomessa normaalisti pula-aloiksi mielletyt rakennusala, kone- ja metalliteollisuusala sekä matkailu- ja ravitsemusala kärsivät työvoimapulasta lisäksi myös selkeistä kohtaantongelmista. Kohtaantongelman kasvussa on kyse enemmänkin työsuhteen tyypistä kuin alueellisen kohtaannon heikkenemisestä. Kone- ja metalliteollisuudessa sekä rakennusteollisuudessa korkeakoulutuksen omaavista johtotason tekijöistä on myös selvästi pulaa. Ylitarjontaa tekijöistä on perinteisesti luovilla aloilla ja tekstiilialalla sekä joissain yksittäisissä ammateissa kuten baarimestarit, kemianteollisuuden prosessinhoitajat, sovellusohjelmoijat ja konepusepäät. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Varsinais-Suomen tilanne vientivetoisena maakuntana on vielä enemmän sidoksissa myös kansainvälisen tilanteen kehitykseen, jolloin heilahtelut voivat olla koko Suomea suuremmat. Toisaalta maakunnassa uskotaan siihen, että vihreän siirtymän avulla on oikein toteutettuna mahdollista luoda maailmanlaajuistakin kilpailuetua. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Varsinais-Suomen vision mukaan maakunta on vuonna 2040 muun muassa puhtaiden ratkaisujen, innovaatioiden ja kestävä kasvun hiilineutraali edelläkävijä ja jokaiselle hyvinvoinnin mahdollisuuksia tarjoava yhteisöllinen maakunta (Varsinais-Suomen liitto 2023).

Toimialoittain katsottuna teollisuuden investoinnit tulevat olemaan merkittävimmissä asemassa. Nähtävissä on myös logistiikan investointisuma, jonka taustalla vaikuttavat muuttuneen geopoliittisen tilanteen aiheuttamat uudet logistiset reitit. (Nieminen & Tolonen 2023b)

4.2.3 Länsi-Suomi

ETELÄ-POHJANMAA

Etelä-Pohjanmaa tunnetaan yrittäjyydestä, vahvasta maataloussektorista sekä monipuolisesta kulttuuritarjonnasta (Nieminen & Tolonen 2023a). Vahvimpia toimialoja ovat teknologiateollisuus (pääpaino kone- ja metalliteollisuudessa), elintarviketuotanto, sekä puutuote- ja huonekaluteollisuus. Etelä-Pohjanmaa näyttäytyy yleisilmeeltään varsin maaseutumaisena, ruuan-tuotantoon ja valmistavaan teollisuuteen nojaavana alueena. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Maakunnassa oli vuonna 2022 yhteensä 5 110 maatalous- ja puutarhayritystä, mikä on kaikista maakunnista määrällisesti eniten. Maatalousyritykset ovat myös tuotantosuunniltan hyvin monipuolisia. (SVT 2023)

Osaavan työvoiman saatavuus on maakunnan pysyväishaaste (Nieminen & Tolonen 2023a). Etelä-Pohjanmaalla on maakuntien välisessä vertailussa vähiten työttömiä työnhakijoita avoimiin työpaikkoihin suhteutettuna. Rekrytointihaasteet ovat kroonistuneet esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla, teknologiateollisuudessa, ICT-alalla ja palvelualoilla, erityisesti horeca-kokonaisuudessa. Hyvinvointialueiden käynnistyminen on näkynyt sosiaali- ja terveysalan haasteellisen tilanteen kärjistymisenä. Myös maataloudessa työvoiman saatavuus on ollut merkittävä haaste. Ulkomaisen työvoiman tarvetta pidetään maakunnassa ilmeisenä. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelman (Etelä-Pohjanmaan liitto 2022) päämääriä vuoteen 2050 mennessä ovat muun muassa maakunnan osaamistason nostaminen ja kansainvälisesti houkutteleva TKI-ekosysteemi sekä elinkeinoelämän uudistaminen ja ekologinen siirtymä. Vihreän siirtymän tavoitteiden ja Eurooppaa koetelleen energiakriisin myötä energijärjestelmien uusiutuminen onkin jo meneillään Etelä-Pohjanmaalla (Nieminen & Tolonen 2023a).

Maakuntaan on arvion mukaan suunnitteilla lähes 30 tuulivoimapuistoa, mikä vastaisi jopa lähes kuuden miljardin euron investointeja. Toinen merkittävä investointiteema ovat aurinkovoimapuistot, joita suunnitellaan muun muassa tuotannosta poistuville turvetuotantoalueille. Myös esimerkiksi vetytalouden mahdollisuuksia halutaan selvittää. (Nieminen & Tolonen 2023a)

KESKI-SUOMI

Keski-Suomi on tunnettu vahvasta bio- ja kiertotaloudesta, ICT-alasta ja kybersaamisesta sekä liikuntapääkaupungista (Nieminen & Tolonen 2023a). Keski-Suomessa oli vuonna 2022 yhteensä 2 412 maatalous- ja puutarhayritystä. Tuotantosuunnissa hallitsee muu kasvinviljely, mutta maakunnassa on muihin maakuntiin verrattuna suhteellisen paljon myös muun muassa naudanlihantuotantoa (SVT 2023).

Yrityksille tehtyjen kyselyjen perusteella työvoimapulaa koetaan lähes kaikilla toimialoilla erityisesti Jyväskylän seudulla (Nieminen & Tolonen 2023a). Työvoimapula koskee koko Keski-Suomessa sosiaali- ja terveysalaa sekä siivousalaa. Lisäksi eteläisessä-lounaisessa Keski-Suomessa työvoimapulaa on metalli- ja maanrakennusalalla, pohjoisessa Keski-Suomessa metalli-, rakennustuote- ja puutavateollisuudessa sekä Jyväskylän seudulla ICT- ja myyntilalla. Kohtaanto-ongelma koettelee Keski-Suomessa erityisesti rakennusalaa sekä matkailu-, ravintola- ja majoitusalaa (MaRaMa). (Nieminen & Tolonen 2023a)

Keski-Suomen strategian lähivuosien kasvukärkinä pidetään uudistuvaa teollisuutta, bio- ja kiertotaloutta, hyvää vointia sekä digitaalisuutta (Keski-Suomen liitto 2023). Maakunnan metsätalous ja metalliteollisuus ovat vahvoja, ja erityisesti kuituteknologian innovatiivisten ratkaisujen uskotaan avaavan Keski-Suomelle uusia tulevaisuuden näkymiä (Nieminen & Tolonen 2023a). Sekä puu- että metallialalla onkin runsaasti käynnissä investointeihin liittyviä suunnitelmia. Metsäteollisuudessa tavoitteena on jalostusasteen nostaminen, minkä osalta kehitystyö on parhaillaan meneillään. Investoinneissa näkyvät tällä hetkellä myös kestävän energian saatavuuteen liittyvät investoinnit. Maakunnassa investoidaan niin tuulivoimaan, aurinkovoimaan kuin myös hybridienergian tuotantoon. Lisäksi maatilojen biokaasutuotannon lisäämisestä on positiivisia signaaleja. PK-sektorin ja myös kuntien investoinneissa näkyvät uusiutuvaan energiaan ja energian säästämiseen liittyvät investoinnit. Samoin älykkään sähköverkon mittausratkaisuilla on kysyntää (Nieminen & Tolonen 2023a).

PIRKANMAA

Pirkanmaan elinkeinorakenne painottuu palveluihin, mutta maakunta on myös yksi Suomen keskeisistä ja perinteisistä valmistavan teollisuuden keskittymistä (Pirkanmaan ELY-keskus 2023). Teollisuus on keskittynyt pitkälti Tampereelle ja sen lähiympäristöön, kuten Nokialle ja Valkeakoskelle. Myös Mänttä-Vilppula on merkittävä teollisuuskeskus. Tampereelle on kasvanut myös valtakunnallisesti merkittävä ICT-keskittymä, ja kaupunki on väestöpohjansa ansiosta myös huomattava kaupan keskus. Maatalouden osuus taloudellisesta toiminnasta on vähäinen (Pirkanmaan ELY-keskus 2023). Pirkanmaalla oli vuonna 2022 yhteensä 3 544 maatalous- ja puutarhayritystä, joista valtaosa (76 %) oli viljanviljelyyn ja muuhun kasvinviljelyyn suuntautuneita tiloja. Maakunnassa on myös muihin maakuntiin verrattuna suhteellisen paljon naudanlihantuotantoon suuntautuneita tiloja (SVT 2023).

Maakunnan yritysten mukaan työvoiman saannissa on ollut ongelmia (Nieminen & Tolonen 2023a). Alat, joilla on selviä rekrytointiongelmia ovat sote-ala, metalliala, sähköala, rakentaminen, liikealan palvelut koulutustasosta riippumatta, majoitus- ravitsemisala, koulutussektori ja ICT:n eräät osa-alueet. Asiaan vaikuttaa muun muassa palkkauspolitiikka, mutta myös työvoiman liikkuvuus on ollut ongelma. Toisaalta koulutukselle asetetaan jatkossa entistä suurempia paineita. Pirkanmaan työllisyystilanteen ongelmista vaikeimmin korjattavana pidetään kohtaanto-ongelmaa, joka osittain liittyy työvoiman liikkuvuuteen, yritysten kasvaneeseen vuokratyövoiman käyttöön ja etuusjärjestelmän haasteisiin. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Pirkanmaan maakuntaohjelman tehtäviksi on listattu muun muassa liiketoiminnan vastuullinen uudistuminen ja kasvu sekä vahvistuva kansainvälisyys (Pirkanmaan liitto 2023). Pirkanmaan ajankohtaiset merkittävimmät investoinnit on suunnattu ohjelmistoihin, koneisiin ja kalusteisiin sekä uusiin toimipaikkoihin, ja uutena lisänä ovat yritysfuusiot ja -ostot (Nieminen & Tolonen 2023a).

Monen yrityksen toiminta on säilynyt vakaana tai jopa merkittävästi kasvanut, varsinkin informaatio- ja viestintäalan sekä rahoitus- ja vakuutus toiminnassa olevien yritysten. Myös liikelämän palveluiden tilanne näyttää hyvältä. Perinteinen raskasteollisuus toimii hyvin ja kannattavuus konepaja-alan yritysten osalta näyttää myös hyvältä, joskin ongelmia on puolivalmisteiden ja komponenttien saannissa. (Nieminen & Tolonen 2023a)

POHJANMAA

Pohjanmaan toimialarakenne on monipuolinen sisältäen vientipainotteisen teollisuuden, alku- tuotannon, elintarviketeollisuuden, kaupan ja matkailun sekä rakennusalan. Alueen maataloustuotanto on merkittävää koko Suomelle. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Pohjanmaalla oli vuonna 2022 yhteensä 2 746 maatalous- ja puutarhayritystä. Maakunnassa sijaitsee reilu viidesosa Suomen kasvihuonetuotantoyrityksistä. (SVT 2023)

Osaavan työvoiman saatavuus on vaivannut alueen yrityksiä vuosikaudet (Nieminen & Tolonen 2023a). Rekrytointiongelmien muodostuneet todelliseksi kasvun esteeksi, ja ammattitaitoisen henkilöstön puute vaivaa lukuisia eri toimialoja. Työvoiman kysyntä on ollut vilkasta myös epävarmemmaksi käyneessä taloustilanteessa. Kysyntä on voimakkainta sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialalla, samaan aikaan alan ammattilaisten työttömyysaste on hyvin alhainen. Kysyntää on runsaasti myös rakennetun ympäristön sekä teknologiateollisuuden ja -palveluiden alalla, mutta osaavan työvoiman tarjonta on vähäistä. Työmarkkinoilla on jonkin

verran kohtaanto-ongelmaa majoitus-, ravitsemis- ja matkailupalveluissa, joilla kysyntää on paljon ja joissa kysyntä on suurta ja työttömyys hieman muita aloja yleisempää. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Yhtenä maakunnan haasteena pidetään myös sitä, että alueelta lähtee kaksikielistä työvoimaa muihin Pohjoismaihin, erityisesti Ruotsiin. Toisaalta joillakin aloilla kielitaitovaatimukset jopa kolmen kielen osaamisesta aiheuttavat niin ikään merkittävän haasteen rekrytoinnille. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Pohjanmaan maakuntastrategian vuodelle 2050 asettaman tavoitetilan mukaan Pohjanmaa tähtää kestäväen kehityksen kärkialueeksi ja hiilinegatiiviseksi (Pohjanmaan liitto 2022). Alueella investoidaan tulevaisuudessa vuosina ennätysmäärä uusien hankkeisiin erityisesti vihreään siirtymään liittyen (Nieminen & Tolonen 2023a).

Pohjanmaan maakuntaan on sijoittumassa muun muassa maa- ja merituulivoimaa, akkuteollisuutta, vety- ja metanoli-tehtaita sekä perinteisemmän teollisuuden tehtaita, kuten taivekar-tonkitechdas (Nieminen & Tolonen 2023b). Investointien myötä alueelle syntyy tuhansia uusia suoria työpaikkoja. Työvoimaa tarvitaan myös teollisuuslaitosten rakennusvaiheessa, ja tuotannon käynnistyttyä alueelle asettunut uusi työvoima lisää kysyntää myös esimerkiksi kauppan, palveluiden, asumisen, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä matkustamisen saralla. Tulevaisuuden työvoimatarpeita ennakoitaan alueella siten, että jo tässä vaiheessa luodaan mahdollisuuksia kouluttautua muun muassa akkuteollisuuden ja tuulivoimarakentamisen tarpeisiin. (Nieminen & Tolonen 2023a)

SATAKUNTA

Satakunnassa työllistävimmät toimialat ovat sosiaali- ja terveyspalvelut, teollisuus, tukku- ja vähittäiskauppa sekä rakentaminen (Nieminen & Tolonen 2023a). Satakunta on teollisuuden palveluksessa olevalla henkilöstöllä ja vientiosuudella mitaten Suomen teollisuusvaltaisimpia maakuntia. Vahvoja teollisuuden aloja ovat etenkin teknologia-, elintarvike- ja metsäteollisuus. Kasvua on ollut viime vuosina myös meriteollisuudessa sekä automaatio-, robotiikka- ja ohjelmointialojen klusterissa. Energiantuotanto on Satakunnan vahvuus, sillä Olkiluoto 3:n valmistuttua Satakunta tuottaa parhaimmillaan runsaat 40 prosenttia Suomen sähköstä. Muita kehittyviä aloja ovat esimerkiksi liike-elämän palvelut, hyvinvointiala, elämys-, kulttuuri- ja tapahtumapalvelut sekä matkailu. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Satakunnassa oli vuonna 2022 yhteensä 2 658 maatalous- ja puutarhayritystä (SVT 2023).

Myös Satakunnassa rekrytointiongelmat ovat merkittävästi yleistyneet (Nieminen & Tolonen 2023a). Viime aikoina työvoimapula on keskittynyt erilaisiin prosessityöntekijöihin sekä sote-alan ammattiteihin. Myös eri alojen insinöörien osalta työvoiman kysyntä on usein ylittänyt tarjonnan. Eniten ylitarjontaa on yleissihteereistä ja myyjistä. Joillain ammattialoilla on samanaikaisesti sekä paljon avoimia työpaikkoja että korkea työttömyys. Suurimmista ammattiryhmistä tällaisia kohtaanto-ongelma-ammattiteja ovat talonrakentajat sekä ravintola- ja suurta-loustyöntekijät. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Satakunta-strategian mukaan Satakunta on vuonna 2050 elinvoimainen, energinen, uudistuva, hyvinvoiva, vetovoimainen, vastuullinen ja osaava maakunta (Satakuntaliitto 2021). Satakunta on yksi Suomen kärkimaakunnista, suunnitteilla olevien vihreän siirtymän teollisten investointien arvo on yhteensä peräti 9,3 miljardia euroa (vrt. koko maa lähes 60 miljardia

euroa) (Nieminen & Tolonen 2023b). Eri puolilla maakuntaa on rakenteilla ja suunnitteilla esimerkiksi mittavia aurinkoenergiainvestointeja ja tuulivoimahankkeita. Satakuntaan on saatu viime vuosina myös useita merkittäviä koulutusinvestointeja kohdistuen erityisesti maakunnassa voimakkaasti kasvavaan automaatio- ja robotiikkaklusteriin (Nieminen & Tolonen 2023a).

4.2.4 Pohjois- ja Itä-Suomi

ETELÄ-SAVO

Alueiden BKT-vertailussa Etelä-Savo sijoittuu maakunnista heikoimmille sijoille, mutta viime vuosien kehitys on kuitenkin ollut myönteistä (Etelä-Savo ennakoi 2023). Alkutuotannon osuus elinkeinorakenteesta on Etelä-Savossa 6,5 prosenttia (koko maa 2,9 %), millä on merkitystä myös huoltovarmuuden kannalta (Etelä-Savo ennakoi 2023). Vuonna 2022 maakunnassa oli yhteensä 1 910 maatalous- ja puutarhayritystä (SVT 2023). Metsien taloudellinen merkitys on Etelä-Savossa huomattava ja maakunnassa on vuosi toisensa jälkeen maan suurimmat kantorahatulot. Myös matkailun osuus BKT:stä on Etelä-Savossa suurempi kuin koko maassa (Etelä-Savo ennakoi 2023).

Etelä-Savon maakuntastrategian kärkinä ovat metsä, ruoka ja vesi – luonnonvarat ja luontoarvot, niihin liittyvä osaaminen ja niiden kestävä hyödyntäminen (Nieminen & Tolonen 2023a). Puuta jalostetaan maakunnassa erityisesti mekaanisesti, päätuotteina vaneri ja muut kerrostetut tuotteet. Maakunnassa on puunjalostuksen prosesseihin liittyvää, kansainvälisesti kilpailukykyistä laitevalmistusta sekä kemiallisen että mekaanisen jalostuksen tarpeisiin. Teknologia-teollisuus on mekaanisen puunjalostuksen ohella merkittävä työllistäjä Etelä-Savossa. Perusteollisuudessa on myös muita vahvoja yritysryppäitä, esimerkiksi konepajoja ja muovituotteiden valmistajia. Ruokaan liittyvät vahvuudet perustuvat vahvaan raaka-ainepohjaan, erikoistuneeseen tuotantoon ja luomuun. Saimaan alueesta on kehittymässä Euroopan ruoka- ja kulttuurimatkailun keskus ja alue sai European Region of Gastronomy -tittelin vuodelle 2024. Työtä tehdään Etelä-Savon, Etelä-Karjalan ja Pohjois-Karjalan maakuntien laajalla ylimaakunnallisella yhteistyöllä. Vesiteeman vahvuuksina ovat puolestaan merkittävät ja puhtaat vesistöt sekä jätevesien käsittelyyn kytkeytyvä osaaminen. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Osaavan työvoiman rekrytointiongelmia on Etelä-Savossa useilla toimialoilla (Nieminen & Tolonen 2023a). Metalliteollisuudessa hitsaajien ja koneistajien rekrytoinneissa on ollut vuosia vaikeuksia. Rakennusala vaivaa osaavien toimihenkilöiden pula. Uutena työalana myös betonituoteollisuudessa on ilmennyt rekrytointivaikeuksia. Rekrykoulutusta on käytetty ratkaisuna aiempaa enemmän. Sosiaali- ja terveyspalveluissa määrällinen pula on suurinta lähihoitajista ja sairaanhoitajista. Tilanne on vaikein Pieksämäellä, missä Ukrainan pakolaisia on otettu hyvin aktiivisesti vastaan, sillä heidän odotetaan tuovan helpotusta työvoimapulaan. Matkailualalla valtaosa työpaikoista on osa-aikaisia ja määräaikaisia, mutta kausityövoiman saanti kesällä on hankalaa. Venäjän hyökkäyssota on vaikeuttanut maa- ja puutarhatalouden sekä metsänhoitotöiden kausityövoiman saantia, mutta kausityövoiman lisäksi työvoimapula koettelee maataloustuotantoa laajemminkin. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Vihreä siirtymä, satsaukset uusiutuvaan energiaan ja resurssitehokkuuteen näkyvät Etelä-Savossa käynnistyneissä tai valmistelussa olevissa yrityshankkeissa laajasti (Nieminen & Tolonen 2023a). Yritykset ovat panostaneet digiosaamisen kehittämiseen, toimintaympäristön muutoksien tuomiin haasteisiin ja vihreään siirtymään. Energiatehokkuus ja varsinkin

aurinkoenergia kiinnostavat yrityksiä Etelä-Savon tärkeillä toimialoilla, erityisesti matkailuyrityksissä. (Nieminen & Tolonen 2023a)

KAINUU

Kainuun kärkitoimialoja ovat matkailu, teknologiateollisuus (metalli- ja ICT-ala), biotalous ja kestävä kaivannaisala (Kainuun liitto 2023). Ne perustuvat alueen pysyviin etuihin, luonnonvaroihin ja niiden kestävään hyödyntämiseen tuotteiksi ja palveluiksi sekä vahvaan osaamiseen. Kärkitoimialoilla arvioidaan olevan suuri kasvupotentiaali. (Kainuun liitto 2023) Kainuussa oli vuonna 2022 yhteensä 565 maatalous- ja puutarhayritystä. Näistä suurin osa suuntautui muuhun kasvinviljelyyn, lypsykarjatalouteen ja naudanlihan tuotantoon (SVT 2023).

Tulevina vuosina työvoiman kysyntä Kainuussa jatkuu, ja alalla kuin alalla on pulaa tekijöistä (Nieminen & Tolonen 2023a). Viime aikoina tekijäpulaa on ollut eniten sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä metalli-, ICT-, metsä- ja ravintola-aloilla. Näiden lisäksi ammattiryhmittäin tarkasteltuna pulaa on erityisesti opettajista ja siivoojista. Tulevinakin osaajatarpeina nähdään muun muassa robotiikan ja automatisaation parissa työskentelevät, koulutetut osaajat. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Kainuussa vuoteen 2040 asetettujen kehittämistavoitteiden teemat liittyvät muun muassa hyvinvointiin ja työllisyyteen, elinkeinoihin, osaamisen ja digitaaliseen siirtymään sekä vihreään ja oikeudenmukaiseen siirtymään (Kainuun liitto 2021). Kaivannaistoiminnan merkitys Kainuun aluetaloudelle on suuri, ja kaivostoiminnan laajentamista suunnitellaan (Nieminen & Tolonen 2023a). Vihreän siirtymän myötä painopiste kaivannaisteollisuudessa on siirtymässä merkittävästi akkumetallien ja -kemikaalien louhintaan ja jalostamiseen (Kainuun liitto 2021). Lisäksi maakunnassa suunnitellaan esimerkiksi matkailualaa edistäviä hankkeita, pääosin Sotkamon seudulle (Nieminen & Tolonen 2023a). Maahanmuuton huomattava lisääminen todetaan välttämättömäksi, sillä Kainuun väestömäärä ei riitä vastaamaan työvoimatarpeeseen. Maakunnassa on jo kehitetty kansainvälisiä rekrytointeja tukevia palveluja ja asettautumispalveluja, ja työtä jatketaan aktiivisesti eri toimijoiden kanssa. Esimerkiksi metallialalle koulutetaan ulkomaista työvoimaa (Nieminen & Tolonen 2023a).

KESKI-POHJANMAA

Keski-Pohjanmaalla on monipuolinen elinkeinorakenne: alueella on vahvaa teollisuutta, monipuolista alkutuotantoa ja merkittävä kaupan ja palveluiden toimiala (Nieminen & Tolonen 2023a). Keski-Pohjanmaalla oli vuonna 2022 yhteensä 1 060 maatalous- ja puutarhayritystä, joiden yleisimpiä tuotantosuuntia olivat muu kasvinviljely ja lypsykarjatalous (SVT 2023).

Maakunnan yrityksiä vaivaa työvoimapula, joka ulottuu useille eri toimialoille, lukuisiin ammattiryhmiin ja monille koulutustasoille (Nieminen & Tolonen 2023a). Pula-ammateista suurimpia Pohjanmaan ELY-keskusalueella (Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat) ovat rakennustyöntekijät sekä hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät. Toisaalta työvoiman kysyntä on Keski-Pohjanmaalla voimakkainta majoitus-, ravitsemis- ja matkailupalveluissa. Alalla on jonkin verran kohtaanto-ongelmaa, sillä alan ammattilaisten työttömyysaste on toimialoista korkeimmalla tasolla. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan suhteen tilanne on hankalin sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialalla, jolla kysyntä on suurta ja tarjonta hyvin pientä. Työvoimapula on vaikea myös teknologiateollisuuden ja -palveluiden sekä liiketoiminnan ja hallinnon toimialoilla. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Keski-Pohjanmaan vuoteen 2040 ulottuvissa strategisissa tavoitteissa maakunta nähdään vihreän kasvun, kehityksen, innovaatioiden ja osaamisen kärkimaakuntana Suomessa (Keski-Pohjanmaan liitto 2021). Tavoitteena on myös maakunnan hiilinegatiivisuus vuoteen 2035 mennessä. Maakunnan tutkimus ja innovaatiot perustuvat ennen kaikkea alueen yrittäjyyden, luonnonvarojen, energia-alan, kemian osaamisen ja digitalisaation yhdistämiseen. (Keski-Pohjanmaan liitto 2021)

Maakunnassa viriääkin uusia innovaatioita erityisesti vihreää siirtymää edistävillä toimialoilla, kuten akkuteollisuudessa ja vetytaloudessa. Kehittyvien toimialojen osaamistarpeiden kasvuun on varauduttava, ja esimerkiksi akkuteollisuuteen ja tuulivoimaan liittyviä koulutuksia on jo lisätty. (Nieminen & Tolonen 2023a)

LAPPI

Lapin elinkeinoelämä saa voimavaransa luonnonvaroista ja osaavasta työvoimasta. Keskeisiä ovat voimakkaasti kasvava matkailu sekä raaka-aineita tarvitsevat metsä- ja metallinjalostusteollisuus (Nieminen & Tolonen 2023b). Maatalous- ja puutarhayrityksiä Lapissa oli vuonna 2022 yhteensä 1 222, joista valtaosan tuotantosuuntana oli muu kasvinviljely tai lypsykarjatalous (SVT 2023).

Lapissa työvoiman kysyntä on jatkunut vilkkaana. Työvoiman saatavuuteen liittyvät asiat ovat kaikkien toimialojen ja toimijoiden yhteinen haaste. Lapissa huolta aiheuttaa myös riski siitä, että osaava työvoima siirtyy Suomesta naapurimaihin. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Lappi tavoittelee hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä (Nieminen & Tolonen 2023b). Teollisuuden vihreä siirtymä sekä Pohjoiskalotille suunnitellut ja toteutumassa olevat suurinvestoinnit tulevat tarvitsemaan tuhansia uusia työntekijöitä ja yhteisiä toimenpiteitä kansainvälisessä osaajamarkkinoinnissa työvoiman saatavuuden varmistamiseksi pohjoisilla alueilla (Nieminen & Tolonen 2023a).

Esimerkiksi puunhankintaketjuun tarvitaan uutta työvoimaa, ja myös uusia teollisuus- ja kaivosohjelmia on käynnistymässä lähivuosina (esim. Kemin Veitsiluotoon suunnitellaan tekstiili- ja teräksenkierrätyslaitosta). Myös Suhangon kaivosohjelman odotetaan käynnistyvän Ranualla vuonna 2024. Matkailun osalta uusia painopisteitä ovat ympärivuotisuus ja Lapin kesän markkinointi. (Nieminen & Tolonen 2023a)

POHJOIS-KARJALA

Pohjois-Karjala on asettanut älykkään erikoistumisen toimialoikseen metsäbiotalouden sekä teknologiat ja materiaalit. Teknologiat ja materiaalit -kokonaisuuden osaaminen painottuu teknologiateollisuuteen ja korkean teknologian ratkaisuihin (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2020). Pohjois-Karjalassa oli vuonna 2022 yhteensä 1 831 maatalous- ja puutarhayritystä, joista valtaosan tuotantosuuntana oli muu kasvinviljely tai lypsykarjatalous (SVT 2023).

Sosiaali- ja terveystalouden vaikea työvoimapula hankaloittaa Pohjois-Karjalassa alan yritysten toimintaa (Nieminen & Tolonen 2023a). Alalla on alueen selkeästi suurin työvoimapula, ja maakunnan reuna-alueilla tilanne on jo erityisen huolestuttava. Sosiaali- ja terveystalouden työntekijöiden eläköityminen ja alalta poistuminen heijastuu työntekijämäärään. Työvoima vähenee nopeimmin Joensuun seudun ulkopuolella, joten osaajapula on myös alueellista. Esimerkiksi Pielisen-Karjalassa työvoiman saatavuudessa on haasteita elintarvikealalla. Suurta

tarvetta on myös sairaanhoitajista, lähihoitajista sekä sosionomeista, ja metallialalla on jatkuvaa tarvetta hitsaajista sekä kokoonpanon työntekijöistä. Ammattitaitoisista metsäkoneiden kuljettajista on myös pulaa. Ravintola-alalla on pulaa kokeista, tarjoilijoista sekä kausityöntekijöistä. Kuljettajille sekä asentajille on myös avoimia työpaikkoja. Puhtaanapidossa on myös jatkuvasti työpaikkoja auki. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Pohjois-Karjalan strategiassa vuoteen 2040 tavoitellaan muun muassa ratkaisuja väestöhaasteeseen, ilmastokestävyyttä, vastuullisuutta ja puhtaita ratkaisuja sekä maakunnan elinvoiman kasvua ja elinkeinorakenteen uusiutumista (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2020). Työvoiman supistuminen maakunnassa jatkuu tulevina vuosina, ja tärkeimpinä varautumiskeinoina nähdään maahanmuutto, ylitarjonta-ammateista kouluttautuminen osaajapula-aloille ja ehkä myös eläkkeellä työskentely (Nieminen & Tolonen 2023a). Koulutus- ja työperusteista maahanmuuttoa ei nähdä ainoana ratkaisuna, sillä vuoteen 2035 mennessä Pohjois-Karjalaan pitäisi muuttaa yli 17 000 työkäistä maahanmuuttajaa, jotta työkäisten määrä pysyisi nykyisen suuruisena. Esimerkiksi energiateollisuus tulee tarvitsemaan uusia osaajia tulevaisuudessa, ja lämpöpumppujen asentajien koulutukseen ja työllistymiseen onkin jo luotu edellytyksiä. Vihreä siirtymä aiheuttaa myös muun muassa maankäytön uudelleen suunnittelua, joka tuo mukanaan maanmittausalalle lisääntyvää työvoimatarvetta. Uudet teknologiat (esim. dronet ja digitaalisuus) luovat myös uudenlaisia osaamistarpeita. Vihreä siirtymä aiheuttaa niin ikään myös metsä- ja kaivosalalle uudenlaisia työvoima- ja koulutustarpeita (Nieminen & Tolonen 2023a).

POHJOIS-POHJANMAA

ICT-ala, erityisesti tietoliikenneteollisuus on edelleen Pohjois-Pohjanmaan talouden keskeisin toimiala (Pohjois-Pohjanmaan liitto 2020). Metalliteollisuus on kehittynyt pitkälti Raahen terästehtaan ja sen jatkojalostusyksiköiden sekä sitä palvelevien kunnossapitoyritysten ympärille. Puunjalostusteollisuus on puolestaan maaseudun keskeisin teollinen toimiala. Matkailun merkitys näkyy majoitus- ja ravitsemistoiminnan osuudessa Oulun lisäksi Kuusamossa, Kalajoella, Utajärvellä ja Pudasjärvellä. Rakennustoiminta on iso työllistäjä Oulun ympäristökunnissa. Maatalous on Pohjois-Pohjanmaalla erityisen tärkeä elinkeino yli puolessa kuntia (Pohjois-Pohjanmaan liitto 2020). Pohjois-Pohjanmaalla oli vuonna 2022 yhteensä 3 772 maatalous- ja puutarhayritystä. Yleisimpiä tuotantosuuntia olivat muu kasvinviljely, lypsykarjatalous, viljanviljely ja naudanlihantuotanto (SVT 2023).

Pohjois-Pohjanmaalla kilpailu osaajista on monilla aloilla matalasuhdanteessakin kireää (Nieminen & Tolonen 2023a). Työvoimapulaa esiintyy eri ammattinimikkeissä rakentamisen, terveys- ja hoivapalvelujen, sosiaalipalvelujen, metalli- ja konepajateollisuuden, varhaiskasvatuksen, ICT:n, ravitsemisen, kuljetuksen, kone- ja laitekorjauksen ja taloushallinnon aloilla. Toisaalta puutuotealalla huolta aiheuttaa se, että yrityksillä voi olla haastavaa saada työntekijöitä nousun taas alkaessa, mikäli poistuvat työntekijät hakeutuvat muille toimialoille. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Vihreän siirtymän sekä fossiilittoman energian suunnitelmia ja hankkeita viriää maakunnassa nopealla tahdilla, sisältäen esimerkiksi biotuotelaitosten rakentamista, aurinkovoimatuotanto- ja tuulivoimatuotantohankkeita sekä laajoja vedyn tuotantoa koskevia suunnitelmia (Nieminen & Tolonen 2023a). Myös siirtoyhteyksien vahvistamiseen liittyviä elinkeinollisesti ja työllisyyden näkökulmasta merkittäviä hankkeita on suunnitteilla. Pohjois-Pohjanmaan matkailualalla investoidaan vahvasti matkailun kasvuun, vaikka työntekijäpula vaivaa myös monia

matkailuun liittyviä toimialoja. Myös puualan yrityksissä on halua toiminnan kehittämiseen sekä uusien toimintamallien selvittämiseen, mitkä voivat kasvattaa jatkossa puuntarvetta ja lisätä työtä etenkin arvoketjun alkupäässä. (Nieminen & Tolonen 2023a)

POHJOIS-SAVO

Pohjois-Savon elinkeinoelämän vahvuutena ovat eri seutukuntien kansainväliset vientiyritykset. Maakunnan vahvoina uudistuvina elinkeinoaloina pidetään kone- ja energiateknologiaa, metsäteollisuutta ja elintarvikkeita sekä vahvistuvina aloina hyvinvointiteknologiaa, matkailua, älykästä vesijärjestelmää sekä biojalostusta (Nieminen & Tolonen 2023a). Lisäksi alueen vahva elintarviketuotanto on keskeisessä asemassa kansallisen huoltovarmuuden näkökulmasta (Nieminen & Tolonen 2023b). Maatalous- ja puutarhayrityksiä Pohjois-Savossa oli vuonna 2022 yhteensä 3 156, joista valtaosan tuotantosuuntana oli muu kasvinviljely, lypsykarjatalous tai naudanlihantuotanto (SVT 2023).

Pohjois-Savossa työvoimapulaa on useilla toimialoilla. Maatilojen vakavaa työvoimapulaa on saatu vähenemään ukrainalaisen työvoiman avulla. Pulaa on myös erityisesti sote- ja matkailualoilla. Raskaan kaluston kuljettajista ja metsätöiden osaajista on niin ikään pulaa. Lisäksi toimistotyöhön on ilmaantunut yllättävää työvoimatarvetta Ylä-Savossa. Koillis-Savossa jatkuvat metalliteollisuuden rekrytointitarpeet. Myös puutuoteteollisuuteen toivotaan tulevaisuudessa syntyvän uusia työpaikkoja. Vahvemmillä ovat ne yritykset, jotka ovat luoneet pitkäjänteisesti kykyä vastaanottaa ulkomaalaisia ja osatyökykyisiä työntekijöitä sekä purkaneet ammatteihin liittyvää sukupuolisegregaatiota. Toisaalta Pohjois-Savossa ovat voimavarana kansainväliset opiskelijat, joiden osalta työllistämismahdollisuuksia ei ole oivallettu hyödyntää alueella tarpeeksi hyvin. (Nieminen & Tolonen 2023a)

Uusiutuviin energialähteisiin pohjautuvat hankkeet lisääntyvät joka puolella maakuntaa. Tuulipuisto- ja biokaasuhankkeita on Ylä-Savossa, Sisä-Savossa, Varkaudessa ja Kuopiossa (Nieminen & Tolonen 2023a). Isoja investointeja on meneillään myös muun muassa kaupan- ja matkailutoimialoilla (Nieminen & Tolonen 2023b).

4.2.5 Työvoimapula kaikkialla maaseudulla sekä vanhoilla toimialoilla, että vihreän siirtymän tehtävissä

Alueiden talouden ja työllisyyden lähitulevaisuuden näkyymiin vaikuttavat edelleen vahvasti Venäjän hyökkäyssota, korkea korkotaso ja hintojen nousu. Etenkin rakentamisen toimialalla on vaikeuksia, mutta myös metsäteollisuuden tilanne on heikentynyt. Pidemmälle katsottaessa näkymät ovat valoisammat, ja useimmilla alueilla investoidaan voimakkaasti erityisesti vihreään siirtymään. Taloustilanteen tämänhetkisestä heikkenemisestä huolimatta työmarkkinoiden suurimmat haasteet liittyvät edelleen osaavan työvoiman saatavuuteen, mikä näkyy kaikissa maakunnissa ja samoilla toimialoilla eri alueilla.

Pula-aloista yleisimmin esille nousee kaikissa maakunnissa sosiaali- ja terveysala, mutta osaajia on liian vähän yleisesti myös muun muassa varhaiskasvatuksessa, metalli- ja konepajateollisuudessa, prosessiteollisuudessa, rakentamisessa sekä logistiikka- ja ICT-aloilla. Ylitarjontammateissa toistuvat yleissihteerit ja myyjät, ja kohtaanto-ongelmaisissa ammateissa ravitsemusala ja rakennusala. Maakunnallista vaihtelua on jonkin verran. Osaajapulan lisäksi on syytä huomata erityisesti Pohjanmaalla ja Lapissa vallitseva huoli työvoiman siirtymisestä muihin Pohjoismaihin.

Kasvava ulkomaisen työvoiman tarve tunnustetaan laajalti, ja useissa maakunnissa etsitään ratkaisuja heidän työllistymisensä esteiden vähentämiseksi. Alueilla jo olevien ulkomaalaisten osaamisen hyödyntämistä, uusien osaajien houkuttelemista alueille sekä alueiden veto- ja pitovoimatekijöiden vahvistamista pidetään välttämättöminä. Kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelemiseksi toimia vaaditaan myös opetuspuolella – etenkin englanninkielisen opetuksen tarjonnan lisäämistä. Lisäksi opiskelijoille tulisi löytyä harjoittelupaikkoja ja valmistumisen jälkeisiä työpaikkoja, mikä vaatii tukea myös työnantajille. Ulkomaalaistyövoiman lisäksi tarvitaan koulutuspanoksia kasvaville aloille sekä vähemmän houkuttelevien alojen (esim. saha- ja puutuoteteollisuus, maataloustyö, teollisuustuotanto, siivous, hoivatyö, kaivannaisala, metalliala) imagon kohottamiseksi. Tulevaisuuden työvoimatarpeisiin on pyritty osalla alueista vastaamaan etupainotteisesti. Koulutuspanostuksia on kohdistettu esimerkiksi automaatioon ja robotiikkaan sekä akkuteollisuuteen ja tuulivoimaan liittyen.

Merkillepantavaa on myös kroonisen työntekijäpulan kohdistuminen matalapalkka-aloille: naisvaltaisiin ammatteihin sote-sektorille, miesvaltaisilla aloilla kiinteistöhuoltoon, kuljetus- ja varastointialalle ja rakentamiseen, ja vähemmän sukupuolittuneilla aloilla ravintola- ja majoitustoimintaan sekä siivoustehtäviin. Maaseutuerityisiä matalapalkkaisia työvoimapula-aloja ovat maa- ja puutarhatalouden sekä metsätalouden kausityöt. Moniin näistä aloista liitetään myös työhyvinvointiin ja johtamiseen liittyviä puutteita. On mahdollista, että suurelta koulutus- tai työperusteisen maahanmuuton edistämistoimet eivät ratkaise työntekijäpulaa, ellei sekä palkkaukseen, työn johtamiseen, että muihin työssä viihtymiseen vaikuttaviin tekijöihin panosteta merkittävästi enemmän.

Maaseudun työvoimakysyntää ratkottaessa näyttää korostuvan kaksi yhtä tärkeää suuntaa. Yhtäältä Suomi on edelleen vahvasti metsä- ja metalliteollisuuden sekä koneenrakentamisen maa, ja kaikilla näillä toimialoilla on runsaasti yrityksiä ja työpaikkoja maaseudulla. Rakentaminen voidaan nähdä osana samaa ilmiötä. Vuoteen 2040 mennessä nämä toimialat tuskin pienenevät, mutta automatisaatio, digitalisaatio ja vihreä siirtymä aiheuttavat laadullisia muutoksia, joista seuraa osaamisen uudistustarpeita.

Käyttämässämme metsäalan monitoimikoneiden kuljettajien esimerkissä havainnollistuu yleisemminkin ristikkäisten paineiden aiheuttama pattitilanne. Yrittäjät katsovat, ettei heillä ole varaa palkata opettelevaa, juuri ammattioppilaitoksesta valmistunutta kuljettajaa, sillä huippuunsa viritetyn, kalliin koneen käyttäjäksi tarvitaan koko ajan tuottoisa, harjaantunut kuljettaja, jotta koneen hankintakulut saadaan katettua ja yritykselle kohtuullista liikevoittoa. Toisaalta yrittäjän positioista on järkevää pitää tätä argumenttia esillä, jotta voisi saada konetyölle paremmat taksat. Metsätyökoneen kuljettaminen edellyttää vahvoja motorisia kykyjä ja nopeaa arviointi- ja päätöksentekokykyä. Sen lisäksi pitää sietää yksin oloa metsässä. On mahdollista, ettei näillä vaatimuksilla kaikista alalle haluavista voi tulla tarpeeksi tuottavia kuljettajia, jolloin he siirtyvät muille aloille. Jos nämä työt ylipäättään halutaan saada tehdyksi, vaatimuksia olisi voitava kohtuullistaa, ja konetyön hinnan pitäisi vastata sen vaatimia panostuksia. Sekä kestäväälle työnteolle että kestäväälle yrittämiselle olisi hyvä saada näkyvyyttä niin, että kuluttaja ja sijoittaja voisivat siihen vaikuttaa.

Ratkaisuja on haettava sekä nykyisten työntekijöiden taitojen lisäämisestä että tulevien koulutuksen tasosta. Toisaalta erityisesti vihreä siirtymä synnyttää kokonaan uusia toimialoja kuten vetytalous, sekä tuuli- ja aurinkoenergian tuotanto. Kaivannaisteollisuus on muuttunut vihreän talouden vaikutuksesta maassamme perustavalla tavalla, kun sekä kaivettavat mineraalit että kaivannaisten määrä ovat huomattavasti muuttuneet. Muutosten myötä voidaan pohtia,

onko kyseessä jo uusi toimiala. Tulevaisuudessakin tarvitaan paljon ammattitaitoista suorittavaa työvoimaa.

Pidemmälle katsottaessa maakuntien tulevaisuuskuvin ja kehittämisteemoissa korostuvat kestävyys, hiilinegatiivisuus/-neutraalius, kiertotalous, innovaatio- ja osaamislähtöisyys, taloudellinen kilpailukyky, alueiden elinvoimaisuus, uudistuminen ja hyvinvointi. Lähitulevaisuuden investointien keskiössä ovat tuulivoima- ja aurinkovoimalahankkeet. Muita paikoitellen merkittäviäkin investointikohteita ovat esimerkiksi vetytalous, biokaasuhankkeet, puuala, akkuteollisuus, kiertotalouden eri teemat, kaivannaisala ja matkailuala. Myös Suomen NATO-jäsenyyden nähdään tarjoavan paikoitellen kasvumahdollisuuksia yrityksille, mahdollisesti myös maakuntien varuskuntiin, joista on viime vuosien aikana vähennetty huomattavia määriä valtion työpaikkoja.

4.3 Työvoimapulan ratkaisuehdotuksia ja rekrytointinäkymiä eri sektoreilla

Loppuvuodesta 2022 tehdyn kuntapäätäjien kyselyn (Keva 2023) mukaan kuntien työvoimasaatavuus on heikko. Kolme neljänestä (75 %) poliittisista päättäjistä arvioi, ettei omassa kunnassa ollut saatavissa riittävästi osaavia työntekijöitä. Tilanne on heikentynyt nopeasti, edellisenä vuonna vastaava prosenttiluku oli 51. Kunta-alalla suurin osaajapula on sotepalveluissa, mutta myös sivistystoimissa ja teknisessä toimessa.

Kuntien työvoimaennusteissa 2030 ehdotetaan, että työperusteisen maahanmuuton käytäntöjä pitäisi nopeasti sujuvoittaa, ja osaajapula-aloille tulisi käynnistää työvoiman kansallinen rekrytointi. Lisäksi tarvitaan täydennys- ja kielikoulutusmahdollisuuksia sekä työikäisille mahdollisuus kehittää työn ohella omaa osaamistaan. Eläkkeelle siirtyneiden osallistumista työelämään tulisi kannustaa. (Kuntien työvoimaennuste 2030)

Keskuskauppakamarin kyselyssä syyskuulta 2023 (Keskuskauppakamari 2023) käyvät ilmi yritysten näkökulmasta tärkeimmät syyt rekrytointihaasteisiin. Merkittävimmät haasteet olivat, ettei avoimiin tehtäviin ole riittävästi hakijoita (42 %), hakijoilla on liian vähän työkokemusta (41 %), kilpailu työntekijöistä on koventunut (35 %), ja se, että hakijoilla ei ole oikeanlaista koulutusta (29 %). Yritykset saivat kyselyssä valita korkeintaan kolme tärkeintä tekijää, jotka ovat syinä rekrytointihaasteisiin. Yritysten työvoimatarve kohdistuu erityisesti ammatillisen koulutuksen suorittaneisiin osaajiin. Noin 82 prosenttia yrityksistä kertoo tarvitsevansa toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneita osaajia (32 %) paljon, (36 %) jonkin verran tai (15 %) vähän. Myös ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista osaajista on pulaa ja yrityksistä 84 prosenttia sanoo tarvitsevansa ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita (20 %) paljon, (40 %) jonkin verran tai (24 %) vähän. Huomattavin tarve kohdistuu erityisesti ammatillisiin osaajiin. Yritysten näkökulmasta tulisi kasvattaa merkittävästi osaajien maahanmuuttoa, sillä oma väestömme ei pitkällä aikavälillä tule kattamaan yritysten tarpeita. (Emt.)

TEM:n työpaikka-analyysin (Räisänen & Ylikännö 2022) mukaan vakituisen työvoiman rekrytoinnissa koettiin useimmin ongelmia rakentamisen, kuljetuksen ja varastoinnin, majoitus- ja ravitsemustoiminnan sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden toimialoilla. Nämä toimialat ovat keskeisiä kaikilla maaseututyypeillä. Mainituilla toimialoilla ja etenkin terveys- ja sosiaalipalveluissa myös määräaikaisen työvoiman rekrytoinnissa koettiin useimmin ongelmia. Samassa tutkimuksessa ilmeni, että uusien työpaikkojen synnyn todennäköisyys on suurinta yrityssektorin kasvuhakuisissa toimipaikoissa – joita taas on maaseudulla vähän. Mallinnuksissa on

havaittu, että tietyt rakennetekijät (henkilöstömäärä, kokoaikatyö, vakituisten työntekijöiden palkkaaminen, vastavalmistuneiden ja työvoiman ulkopuolisten hankkiminen) liittyvät varsin kiinteästi uusien työpaikkojen syntyprosessiin. Talouden ja työmarkkinoiden ajankohtainen tilanne vaikuttaa vain joidenkin tekijöiden kautta.

Yksityiselle sektorille palkattiin todennäköisemmin vakituisia työntekijöitä, kun taas kunnat, valtio ja järjestöt sekä yhdistykset palkkasivat useammin määräaikaista. Yksityisellä sektorilla rekrytoinnin syynä oli muita sektoreita selvästi useammin lisähenkilöstön tarve. Kunnissa rekrytoidaan jonkin verran työvoimaa uusiin tehtäviin, mutta useimmiten syynä on sijaistarve tai uuden työntekijän työllistäminen toiseen työpaikkaan lähteneen henkilön tilalle. Eläköitymisestä aiheutuvat rekrytoinnit ovat yleisempiä kunnissa kuin muilla sektoreilla. Myös valtiolla sijaistarve oli melko usein rekrytoinnin syynä, mutta ei niin usein kuin kunnissa. Henkilöstöä palkattiin lisää myös toiminnan laajentuessa. Maaseudun työmarkkinoilla ollaan suhteessa riippuvaisempia kunta-alan kuin valtion työpaikoista. Nykytilanteessa ja lähitulevaisuudessa se tarkoittaisi maaseudun julkisella sektorilla määräaikaista tehtäviä ensi sijassa eläköitymisten takia, ja vähemmän uusia työpaikkoja kuin kaupungeissa. (Räisänen & Ylikännö 2022)

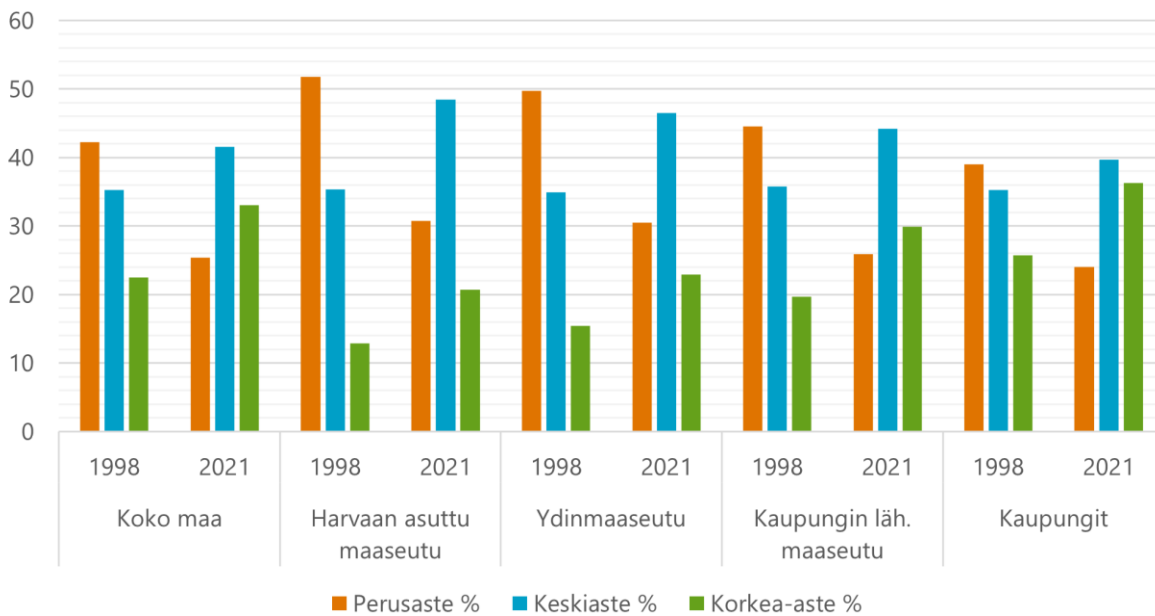
5 Osaaminen

Tässä luvussa käsittelemme aluksi työikäisen väestön koulutustason muuttumista, koulutuksen saatavuutta sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan (t&k) määrää aluetyypeittäin kuntatasolla. Tulevia osaamistarpeita arvioidaan erityisesti maaseudun kehittämistavoitteiden näkökulmasta siten, kuin ne on muotoiltu alueiden omissa suunnitelmissa. Lopuksi tilannetta peilataan muissa dokumenteissa, kuten PK-yrittäjäbarometri – syksy 2023 (Suomen yrittäjät 2023) ja Osaaminen 2035 (Opetushallitus 2019), esille nostettuihin kehittämis- ja osaamistarpeisiin sekä koulutusnäkyymiin.

5.1 Koulutustason kehitys, koulutusjärjestelmä ja koulutuksen saatavuus

Koulutustaso on noussut kaikilla alueilla viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Kouluttaneiden huomattavin ryhmä on nykyisin keskiasteen suorittaneet, joka on korvannut aieman, kärkipaikkaa pitäneen perusasteen suorittaneiden ryhmän. Koulutuksellisesti alueet jakautuvat kahtia: korkeakoulutetumpaan kaupunkien ja niiden läheisen maaseudun kuntiin sekä vähemmän koulutettuun harvaan asuttuun ja ydinmaaseutuun. Vuonna 1998 yleisin koulutustaso oli perusaste kuntatyyppistä riippumatta. Perusasteen suorittaneiden osuus vaihteli noin 40 prosentista kaupunkikunnissa noin 50 prosenttiin harvaan asutun maaseudun kunnissa. Keskiasteen suorittaneiden osuus oli vuonna 1998 runsas kolmannes (35–36 %) kaikissa kuntatyypeissä. Vuoteen 2021 mennessä keskiasteen koulutuksen osuus oli lisääntynyt kaikissa kuntatyypeissä, etenkin harvaan asutun maaseudun kunnissa. Kaupunkikunnissa ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on ohittanut perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuuden, kun tarkastellaan ajanjaksoa vuodesta 1998 vuoteen 2021 (Kuva 14). Harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa sen sijaan perusasteen suorittaneiden osuus oli edelleen suurempi kuin korkea-asteen suorittaneiden osuus.

Korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuus vuonna 1998 oli kaikissa kuntatyypeissä vähäisin, kun osuutta verrataan muihin koulutusasteisiin. Vuoteen 2021 mennessä korkea-asteen koulutuksen osuus oli lisääntynyt huomattavasti kaikissa kuntatyypeissä. Korkeakoulutettuja oli reilu kolmannes (36 %) kaupunkikuntien asukkaista. Maaseutukunnissa korkeakoulutettujen osuus oli 30 prosenttia kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, ydinmaaseudun kunnissa osuus oli reilu viidennes ja harvaan asutun maaseudun kunnissa noin viidennes. Opivertailu- ja palvelullisuuskäytännön pidentäminen todennäköisesti vähentää pelkän perusasteen suorittaneiden osuutta tulevien vuosikymmenten aikana (Kuva 14).

Kuva 14. Koulutusasteiden osuudet työkäisestä väestöstä vuonna 2005 ja 2021 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kettusen ja Prokkolan (2022) mukaan suomalaisen hyvinvointivaltion koulutusjärjestelmä on pitkään pohjautunut sosiaalisen ja alueellisen tasa-arvon vahvistamiseen. Koulutusmahdollisuuksien kattava verkosto on myös osaltaan rakentanut sosiaalista ja alueellista koheesiota. Koulutuspolitiikan painopisteet ovat kuitenkin muuttuneet 1980-luvun lopulta lähtien uusliberaaleja ihanteita noudattaviksi, jolloin uudessa ajattelutavassa korostuvat talous, yksilöllisyys sekä joustavuus. (Emt.)

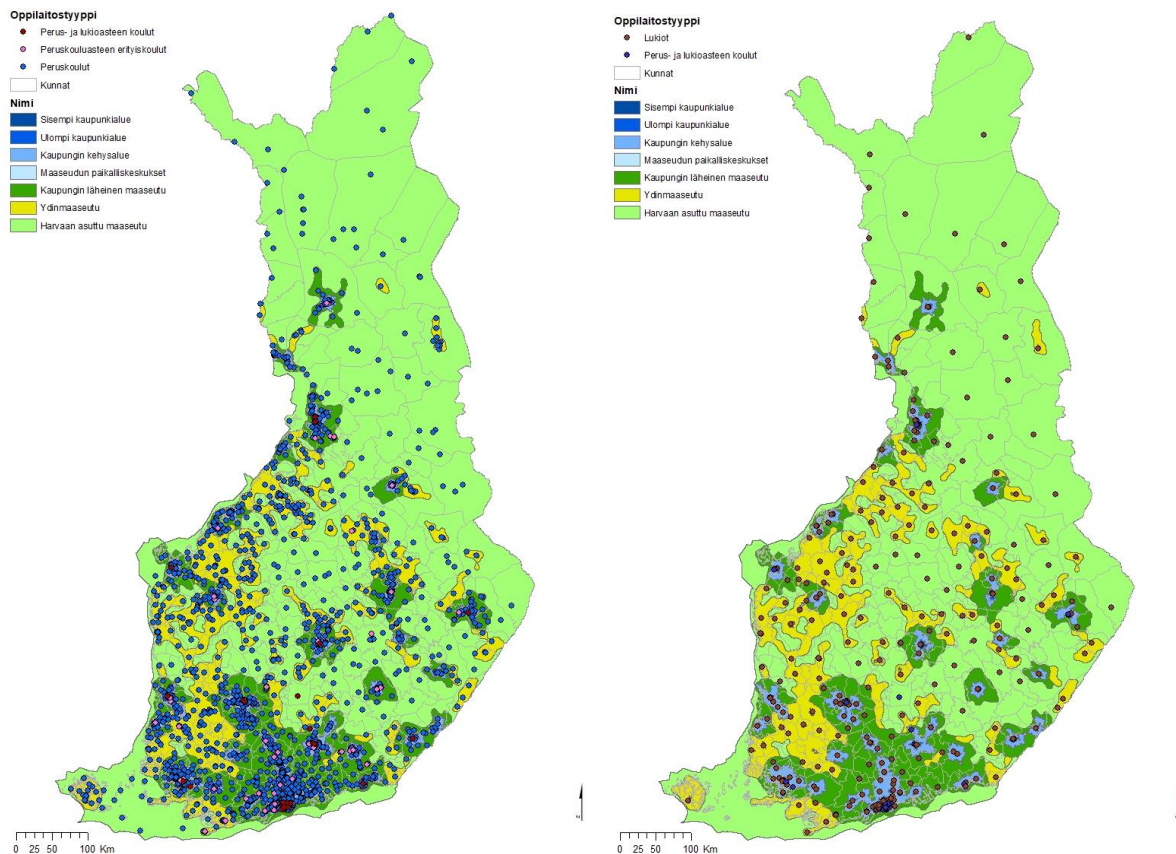
Suomalaiseen koulutusjärjestelmään vaikuttaa kaksi samanaikaista kehityskulkua, kun yhtäältä yhteiskunnalliset sekä alueelliset erot lisääntyvät ja toisaalta sosiaalinen tausta vaikuttaa yhä enemmän oppimistuloksiin. Eriarvoisuuteen liittyvät vahvat taustatekijät tulisikin tunnistaa, jotta tasa-arvoa kyettäisiin tukemaan. (Bernelius & Huilla 2021)

Berneliuksen & Huillan (2021) mukaan koulujen oppimistulosten taustavaikuttajana on toimintaympäristöjen huono-osaistumisen alueellistuminen, mikä korostuu syrjäytyneillä kaupunkialueilla sekä muilla alueilla. Maan syrjäisillä seuduilla koulutuksen tasa-arvoon liittyvinä haasteina korostuvat väestön väheneminen ja kouluverkon harveneminen, jolloin koulutuksen saavutettavuus vaikeutuu ja pienillä kouluilla on ongelmia saavuttaa tarpeita vastaavaa, monipuolista opetustarjontaa. Hankaluudet voitaisiin mahdollisesti ratkaista siten, että osa oppiaineopetuksesta tuotettaisiin kansallisesti järjestettynä etäopetuksena. (Emt.)

Bernelius & Huilla (2021) ehdottavat, että koulutuspoliittisia toimenpiteitä tulisi tarkastella alueellisesta näkökulmasta, jolloin huomio suunnataan kouluihin ja niiden naapurustoon. Tällöin havaittaneen koulujen mahdollisuudet alueellisen kehittämisen ja alueiden yhteisön hyvinvoinnin ylläpitäjinä. Koulut voivat koota yhteen alueen toimijoita, mikä hyödyttää niin koulua kuin ympäröivää yhteisöäkin. Tällaiseen yli hallinnonalojen ulottuvaan yhteistyöhön tarvitaan lisäresursseja, toimintasuunnitelma sekä selkeä, tavoitteellinen vastuunjako. Lisäksi palvelujen yhdenvertaista järjestämistä varten tulisi luoda selkeät kansalliset kriteerit. Lisäksi tarvitaan arvio-ohjeet, jotka tunnistavat koulujen eriytymisen ja toimenpiteiden vaikuttavuuden. (Emt.)

Suomalainen koulutusjärjestelmä tarjoaa edelleen tasaista ja laadukasta opetusta, joskin yhteiskunnallinen, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen aikaansaavat nyt erityisiä paineita ja haasteita. Haitallisena kerrannaisvaikutuksena on osaamisen eriytyminen, jota pitäisi torjua lisäämällä resursseja tukemaan paikallisia voimavaroja. Kansainvälisesti vastaavassa tilanteessa hyödynnetään myönteisen erityiskohtelun rahoitusta. Lisäksi varteenotettavia keinoja ovat laaja-alainen, ”sektorirajat ylittävä” yhteistyö. (Bernelius & Huilla 2021)

Perus- ja lukioasteen kouluja sijaitsee kohtuullisen kattavasti maan eri puolilla (Kuva 15). Toisaalta koulujen määrä ja valinnan mahdollisuudet vähenevät, mitä pohjoisempana kunta sijaitsee ja mitä harvempaan asutusta alueesta on kyse. Länsi-Suomessa ja rannikon läheisissä kunnissa sijaitsee perus- ja lukioasteen kouluja enemmän kuin Itä-Suomen kunnissa. Jos perusasteen koulu löytyy miltei kaikista maan kunnista, saattaa lukioasteen kouluun olla jo huomattavan pitkä matka naapurikuntaan tai seutukunnan keskukseen varsinkin harvaan asutun maaseudun kunnista. Peruskouluasteen erityiskoulun opetusta tarvitsevien on pääsääntöisesti hakeuduttava joko kaupunkien läheiselle maaseudulle tai kaupunkialueille (Kuva15).

Kuva 15. Peruskoulujen ja lukioiden sijainti vuonna 2022. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Oppilaitosrekisteri)

Miltei kaikki maamme kunnat tarjoavat mahdollisuuden peruskoulutukseen (Kuva 15, Taulukko 14). Sen sijaan suurin osa (66 %) peruskouluasteen erityiskouluista sijaitsee kaupunkikunnissa ja vajaa neljännes (24 %) kaupungin läheisen maaseudun kunnissa. Miltei jokaisessa kaupunkikunnassa tarjotaan lukio-opetusta joko yhdessä tai useammassa koulussa. Kaupungin läheisen maaseudun kunnista runsaassa puolessa (57 %) on lukio. Tilanne on parempi ydinmaaseudun kunnissa, joista suurin osa (73 %) tarjoaa lukio-opetusta. Toisaalta etäisyydet

ovat pidempiä kuin kaupungin läheisellä maaseudulla, mistä käsin on taas sujuvampaa käydä kaupunkikunnassa sijaitsevaa lukiota. Harvaan asutun maaseudun kunnista kahdella kolmasosalla (65 %) on lukio. Kaikista perusasteen ja lukio-opetusta tarjoavista oppilaitoksista yli puolet (53 %) sijaitsee kaupunkikunnissa. Digitaalisuus lisää pienten lukioiden mahdollisuuksia tarjota oppilailleen erilaisia kursseja, kun lukiot voivat yhteistyön avulla tarjota sellaisiakin kursseja, joiden oppilasmäärä pienissä lukioissa jäisi vähäisiksi. Perus- ja lukioasteen koulujen määrä maassamme on pienentynyt selvästi: vuonna 2022 perus- ja lukioasteen kouluja yhteensä oli kolmannes (33 %) vähemmän kuin vuonna 2007. Lasku perusasteen koulujen lukumäärässä (34 %) on ollut lukioasteen kouluja (16 %) voimakkaampaa. (Tilastokeskus, Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset.)

Taulukko 14. Oppilaitosten lukumääriä kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin vuonna 2022. Suluissa niiden kuntien, joissa sijaitsee yksi tai useampi kyseinen oppilaitos, osuus kuntatyyppin kaikista kunnista (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset)

	Harvaan asuttu maaseutu (83 kuntaa)	Ydinmaaseutu (109 kuntaa)	Kaupungin läheinen maaseutu (60 kuntaa)	Kaupunki (57 kuntaa)	Yhteensä (309 kuntaa)
Lukiot	54 (65,1 %)	89 (73,4 %)	38 (56,7 %)	150 (98,2 %)	331 (72,5 %)
Perus- ja lukioasteen koulut	1 (1,2 %)	0 (0 %)	1 (1,7 %)	38 (21,1 %)	40 (4,5 %)
Peruskouluasteen erityiskoulut	1 (1,2 %)	5 (4,6 %)	15 (16,7 %)	41 (36,8 %)	62 (12,0 %)
Peruskoulut	182 (97,6 %)	454 (100 %)	330 (100 %)	1 069 (100 %)	2 035 (99,4 %)
Yhteensä	238	548	384	1 298	2 468

Opetushallinnon tietopalvelun (Vipunen) mukaan ammatillisen koulutuksen oppilaitoksia oli vuonna 2022 koko maassa 153, kun niitä oli vuonna 2007 vielä 309. Harvaan asutulla maaseudulla niitä sijaitsi vuonna 2022 enää neljä, ydinmaaseudulla 32 ja kaupungin läheisellä maaseudulla yhdeksän. Jos tarkastellaan ammattioppilaitosten määrän muutoksia 15 vuoden aikana eli vuodesta 2007 vuoteen 2022, on määrä vähentynyt puoleen (50 %) (Taulukko 15). Vuonna 2007 ammattioppilaitosten määrä eri maaseutukuntatyypeillä oli 80 ammattioppilaitosta, vuonna 2022 jäljellä oli 45. Ilmiön taustalla lienee osin maatalouden rakennemuutos, joka on vähentänyt maatalojen määrää. Tällöin myös koulutettavia tulevia maanviljelijöitä on vähemmän, ja oppilaitoksia on vähennetty. Merkittävä osatekijä lienee myös ammattiopetuksen keskittäminen isompiin yksiköihin koulutettavien ikäluokkien pienentyessä.

Taulukko 15. Ammatillisen koulutuksen oppilaitosten lukumäärät kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin vuonna 2007 ja 2022. Suluissa niiden kuntien, joissa sijaitsee yksi tai useampi kyseinen oppilaitos, osuus kaikista kuntatyyppin kunnista. (Aineiston lähde: Vipunen)

Kuntatyyppi	2007	2022
Harvaan asuttu maaseutu	8 (8,4 %)	4 (4,8 %)
Ydinmaaseutu	61 (27,5 %)	32 (23,9 %)
Kaupungin läheinen maaseutu	11 (13,3 %)	9 (13,3 %)
Kaupungit	229 (70,2 %)	108 (64,9 %)
Yhteensä	309 (27,5 %)	153 (24,3 %)

Maakunnittaiset vaihtelut 16–20-vuotiaiden määrissä ovat huomattavia, ja väestöennusteen mukaan vuonna 2040 kuudessa maakunnassa (Satakunta, Päijät-Häme, Kymenlaakso, Etelä-Karjala, Etelä-Savo ja Kainuu) nuorisoikäluokan koko on alle 75 prosenttia vuoden 2022 lukumäärästä. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama, toisen asteen koulutuksen yhteistyön ja järjestäjäjärakenteen kehittämishanke arvioi alueellisesti epätasaisen väestökehityksen edellyttävän ammatillisen koulutuksen tarjonnan kohdentumisen tarkastelua. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022)

Toisen asteen koulutuksen kehityskulkuun on juurtunut alueellinen uudelleenorganisointi, johon sisältyvät alueiden eriytyminen ja kaupunkialueiden suosiminen maaseudun sijaan. Alueellisuuden sijaan painotetaan taloudellisia laskelmia, kilpailukykyä ja työmarkkinoiden tarpeita. Koulutuksen halutaan yksilöllisen hyvinvoinnin lisäksi hyödyttävän yhteiskunnan kehittymistä ja kansainvälistä kilpailukykyä. (Kettunen & Prokkola 2022)

Pienenevien ikäluokkien aiheuttaman uudelleenorganisoinnin ohella toisen asteen koulutusta on jo pitkään keskitetty suurempiin yksiköihin tehostamisen nimessä. Muutokset ovat vaikuttaneet erityisesti maaseudulla asuvien nuorten koulutus- ja urapolkuihin, sillä etäisyydet kouluihin ovat pidentyneet eniten juuri maaseudulla. Samalla myös valittavia koulutusaloja on tarjolla entistä vähemmän. Etlan tutkimuksen (Virtanen & Riukula 2020) mukaan lukiokoulutuksen alueellisen saatavuuden heikentäminen vaikuttaa etenkin nuorten koulutuslavalintaan, kun taas ammatillisen koulutuksen tarjonnan supistamisella voi olla merkitystä myös sekä toisen asteen tutkinnon suorittamistodennäköisyyteen että valmistumiseen käytettyyn aikaan.

Toiseen asteen koulutuspaikoista lukioita on onnistuttu säilyttämään paremmin kuin ammatillisia oppilaitoksia, joita on lakkautettu erityisesti harvaan asutulta maaseudulta. Tilanne on ristiriitainen, kun edellä on raportoitu eri lähteistä koottuja tietoja työnantajien tarpeista maaseudulla. Työvoimaa on liian vähän tarjolla varsinkin osaavien ammattityöntekijöiden osalta. Maaseudulla asuvan opiskelijan näkökulmasta ammattioppilaitosten sijoittuminen etäälle asutuskeskuksiin voi aikaansaada hankaluuksia. Ensinnäkin ammattiopintojen suorittaminen kotipaikkakunnalta käsin onnistuu yhä harvemmalle maaseudun nuorelle. Toiseksi ammattiopintoihin sisältyvät ja opetukseen kiinteästi liittyvät työharjoittelujaksot toteutuvat pienellä maantieteellisellä alueella oppilaitoksen ympärillä, jolloin maaseudun nuorella ei ole mahdollisuuksia tutustua oman kotipaikkakunnan yrityksiin. Myöskään maaseudun yrityksille ei tarjoudu tilaisuutta osallistua tarvitsemansa työvoiman koulutukseen tai totuttamiseen työelämään. Harjoittelujaksot yrityksissä ovat usein polkuja työllistymiseen, ja yrityksille arvokkaita keinoja päästä yhteyksiin ammattiin valmistuvien kanssa. Koulutustilanne ei nykyisellään auta vaan vaikeuttaa maaseudun työvoimatilannetta, ja siitä kärsivät sekä ammattiin valmistuvat että työvoimapulasta kärsivät työnantajat.

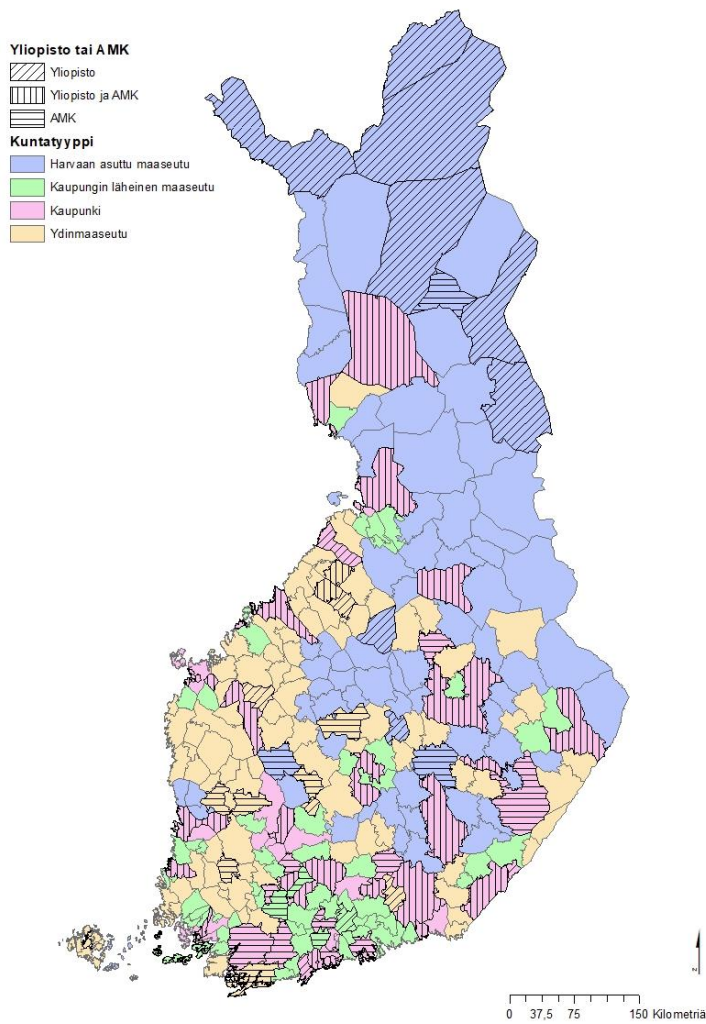
Etäopetus on yksi mahdollinen tapa palauttaa ammattikoulutusta maaseudulle. Käytännön kädentaitoja edellyttävissä ammateissa virtuaalisella opetuksella tulevat nopeasti rajat vastaan. Ammattiopintoja suorittaville, erityisesti nuorille, keskeisiä taitoja on myös työn teon kulttuuriin oppiminen: ajoissa ja sovitusti paikalle saapuminen, toisten kanssa työskentely ja vuorovaikutus, pitkäkestoinen keskittyminen työtehtäviin sekä erilaisten työpaikkojen ja organisaatioiden menettelytapoihin tutustuminen. Näitä taitoja voi oppia vain käytännön kautta.

Oppisopimuskoulutus on vaihtoehtoinen tapa valmistua ammattiin ilman jatkuvaa opiskelua ja läsnäoloa kaukana omalta maaseutupaikkakunnalta. Koulutusmuoto edellyttää tiivistä

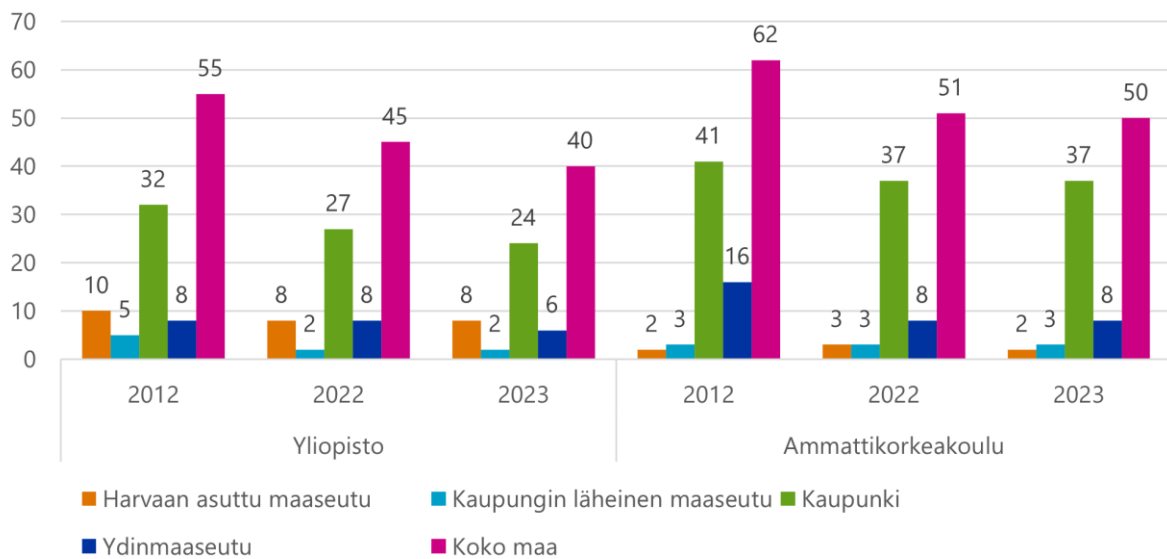
yhteistyötä oppisopimusta tarjoavan työpaikan ja oppilaitoksen välillä. Maaseudulla tätä menettelyä vaikeuttaa toimipaikkojen pieni koko: mikro- tai pienyrityksillä on niukat resurssit osoitettavaksi työssä oppijoille. Maaseudun osaajapula edellyttää joustavia menettelyjä ja tukea pienissä yrityksissä tapahtuvalle oppisopimuskoulutukselle. Ulkopuolinen, esimerkiksi työllisyyspalvelujen tai maaseudun kehittämistoimien varoilla toimiva asiantuntija voisi mahdollistaa ja organisoida oppisopimuskoulutusta seudullisesti usean pienyrityksen tarpeita varten. Koulutuksen suuntaaminen pitäisi olla hyvin joustavaa ja reagoida seudun elinkeinojen tarpeeseen. Hyvin tiivis yhteistyö aluekehittäjien, kuntien elinkeinotoimen, yrittäjäryhmien ja kauppakamarien kesken toisi ison lisäarvon pienellä panostuksella. On myös syytä pitää mielessä, että osa ammattiin koulutautuvista on ammatinvaihtajia. Heille oppisopimuskoulutus on paremmin räätälöitävissä tehokkaasti niin, että sitä rakennetaan olemassa olevan osaamisen päälle.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimipisteiden sijaintia eri kuntatyyppien alueille osoittavasta kuvasta 16 ilmenee, että toimipisteet kattavat maan kohtuullisesti etelästä pohjoiseen. Luvuissa ei ole mukana yliopistojen tutkimusasemia. Kunnat, joiden alueella ei ole minkään yliopiston tai ammattikorkeakoulun toimipistettä, ovat pääsääntöisesti erityyppisiä maaseutualueita. Suurimmassa osassa kaupunkikuntia sijaitsee joko yliopiston tai ammattikorkeakoulun toimipiste. Toisaalta koronapandemian aikana toteutui digiloikka, joka lisäsi yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opetustarjontaa verkon välityksellä. Tällöin maaseutualueella asuva opiskelija voi mahdollisuuksien salliessa ja halutessaan osallistua etäopetukseen valitsemastaan paikasta, jossa on riittävän laadukas nettiyhteys. Todennäköisesti läsnäoloa opiskelupaikkakunnalla vaaditaan, varsinkin käytännön kädentaitoja vaativilla opetusaloilla. Etäopetus kuitenkin kaiken kaikkiaan lisää opetuksen saatavuuden tasa-arvoisuutta erilaisten asuinseutujen välillä.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimipisteitä oli Suomessa yhteensä 90 vuonna 2023. Yliopistojen toimipisteitä oli yhteensä 40 ja ammattikorkeakouluilla oli yhteensä 50 toimipistettä. Niin yliopistojen kuin ammattikorkeakoulujen toimipisteiden lukumäärä on viime vuosina laskenut. Vuonna 2012 yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimipisteitä yhteensä oli vielä 117 (Kuva 17). Suurin osa yliopistojen toimipisteistä (60 % vuonna 2023) ja ammattikorkeakoulujen toimipisteistä (74 %) sijaitsee kaupunkikunnissa. Noin kolmannes (32 %) yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimipisteistä sijaitsee maaseutukuntatyypeissä, eniten ydinmaaseudun kunnissa. Vuodesta 2012 vuoteen 2023 maaseutukuntatyyppien osuus toimipisteissä on säilynyt yliopistojen kohdalla likimain ennallaan, mutta ammattikorkeakoulujen kohdalla maaseutukuntatyyppien osuus on jonkin verran laskenut.

Kuva 16. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimipisteiden sijainti kuntatyypeittäin vuonna 2022. (Aineiston lähde: Vipunen)

Kuva 17. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimipisteiden sijainti kaupunki-maaseutukuntatyypeittäin vuonna 2012, 2022 ja 2023. (Aineiston lähde: Vipunen)

Björn ym. (2021) jakavat yliopistolaitoksen kehityksen kolmeen aikakauteen, joista ensimmäinen *hajautetun hyvinvointivaltion, tasa-arvon ja alueellisen kattavuuden kausi* ajoittui 1960–1980-luvuille, toinen *hajautetun hyvinvointivaltion ja innovaatiopolitiikan synnyn kausi* ajoittuu 1980-luvulta vuoteen 2010 ja kolmas *keskittyvän ja globalisoituvan kilpailuvaltion kausi* ajoittuu vuodesta 2010 eteenpäin. Alueellinen yliopistoverkosto on levittänyt ympärilleen hyvinvointia, demokratiaa ja tasa-arvoa. Samalla alueelliset yliopistot ovat mahdollistaneet korkeamman koulutuksen saavutettavuuden maantieteellisesti. Lisäksi alueiden ja maan eri puolilla toimivien henkilöiden näkökantoja on kuultu päätöksenteossa ja päätösten seurausten arvioinnissa.

Björnin ym. (2021) mukaan kehityskulku on kuitenkin edennyt kohti taloudellista kasvua, innovaatioita ja keskinäistä kilpailua korostavaa yliopistokenttää. Samalla päätöksenteko on keskittynyt etäälle, alueiden rooli on heikentynyt ja demokratia on kaventunut alueiden osalta. Eri alueita ja korkeakouluja ei ole enää kehitetty yhdenvertaisesti. Markkinaohjautuminen ja keskittäminen korostuvat 2000-luvun alusta lähtien yliopistojen kehittämiseen ja valtiovallan ohjaukseen liittyvässä puhutavassa. Yliopistot ovat siirtyneet toteuttamaan etäältä asetettuja ”keskusvallan” tavoitteita, samalla alueellisen tiedon ja osallisuuden merkitys on vähentynyt. Alueellisten yliopistojen herkkyys tarkastella paikallisia kysymyksiä heikkenee, jos toiminnassa korostuu kilpailu kansainvälisestä menestyksestä ja rahoituksesta. (Emt.) Maaseudun näkökulmasta akateemisen maailman kiinnostus ja kontribuutio maaseudun kysymysten ratkaisemiseksi on vähentynyt tässä kehityskulussa.

5.2 Tutkimus, kehittäminen ja innovaatiotoiminta

Kansainvälisessä tarkastelussa Suomen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) vahvuudeksi on tunnistettu toimiva järjestelmä, TKI-toiminnan yleinen kustannustaso, vahva osaamis pohja muutamilla osaamis- ja toimialoilla sekä vahva ja kehittyvä startup-kulttuuri. Sen sijaan rahoituksen pitkäjänteisyyden puute, kasvava osaajapula, hidas tuottavuuskasvu sekä elinkeinorakenteen kapea pohja ovat tunnistettuja haasteita. Kansainvälisen kilpailun kiristytessä TKI-toiminnan laadun nostolle ja TKI-toimintaympäristön kehittämiseksi on nähty tarvetta. (Valtioneuvosto 2023)

Suomen t&k-menot ovat kansainvälisessä vertailussa hyvällä tasolla (osuutena bruttokansantuotteesta), mutta ne ovat laskeneet merkittävästi 2010-luvulla. Syyksi työn tuottavuuden kasvun hitauteen vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen on nähty t&k-investointien ja muiden ai-neettomien investointien vähentyminen (Valtioneuvosto 2023).

Kaupunki-maaseutu-ulottuvuudella tarkasteltuna tutkimus- ja kehittämistoiminnot ovat painottuneet voimakkaasti kaupunkikuntiin niin t&k-yksiköillä, -henkilöillä kuin menoilla mitattuna. Kaupunkikuntien osuus koko maan t&k-yksiköistä, -henkilökunnasta ja -menoista on huomattavasti suurempi kuin mikä on näiden kuntien osuus koko maan väkiluvusta. Siten t&k-yksikköjen lukumäärä, -henkilökunnan määrä ja -menot asukasta kohti ovat selvästi suurempia kaupunki- kuin maaseutukunnissa (Taulukko 16). Julkisen, yksityisen voittoa tavoittelemattoman (YVT) ja korkeakoulusektorin t&k-henkilöiden määrä (vuonna 2021 kaupunkikuntien osuus 97,8 %), ja t&k-menot (97,4 %) keskittyvät yrityssektoriinkin (vastaavat osuudet samassa järjestyksessä 93,4 % ja 94,9 %) selkeämmin kaupunkikuntiin. Toisaalta maaseutukuntien osuus t&k-yksikköjen lukumäärästä on julkisella, YVT- ja korkeakoulusektorilla (19,4 % vuonna 2021) jossain määrin suurempi kuin yksityisellä sektorilla (14,6 %). (Tilastokeskus,

Maaseutuindikaattorit) Luvut kertovat myös, että maaseutukunnissa t&k-yksiköt ovat keskimäärin pienempiä kuin kaupunkikunnissa.

Taulukko 16. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan volyymi* sekä väkiluku (vakituinen väestö) vuonna 2021 kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin. (Aineiston lähde: Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Kuntatyyppi	Yksikköjen lkm. (osuus koko maasta)	T&k-henkilöt, lkm., (osuus koko maasta)	T&k-menot, milj. euroa (osuus koko maasta)	Väkiluku 31.12.2021 (osuus koko maasta)	T&k-menot/asukas, euroa
Harvaan asuttu maaseutu	70 (2,4 %)	480 (0,5 %)	35 396 (0,5 %)	281 743 (5,1 %)	125,6
Ydinmaaseutu	220 (7,4 %)	1 706 (2,0 %)	150 671 (2,0 %)	749 064 (13,5 %)	201,1
Kaupungin läh. maaseutu	159 (5,4 %)	1 759 (2,0 %)	138 127 (1,8 %)	545 221 (9,8 %)	253,3
Kaupungit	2 517 (84,9 %)	83 419 (95,5 %)	7 166 906 (95,7 %)	3 972 213 (71,6 %)	1 804,3
Koko maa	2 966 (100 %)	87 364 (100 %)	7 491 099 (100 %)	5 548 241 (100 %)	1 350,2

*Tietolähteenä on käytetty Tilastokeskuksen Tutkimus- ja kehittämistoimintatilastoa, joka kuvaa tutkimukseen sekä tuote- ja prosessikehittämiseen käytettyjä resursseja. Tiedot kerätään kyselyllä. Tiedustelun piiriin kuuluvat eri toimialoilta tutkimus- ja kehitystoiminnasta edellisessä kyselyssä ilmoittaneet, Tekesiltä (kirjoittajan huomio: nykyinen Business Finland) ja Sitralta tuotekehitystukea saaneet yritykset, kaikki yli 100 henkilön yritykset sekä otos 10–99 henkilöä työllistävistä yrityksistä. Julkisen sektorin ja yksityisen voittoa tavoittelemattoman sektorin tiedot kerätään kyselyllä, jonka kohteena ovat kaikki julkiset organisaatiot ja tutkimuslaitokset, joiden arvioidaan harjoittavan tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Kysely lähetetään myös ammattikorkeakouluille ja yliopistollisille keskussairaaloille. Tiedustelun piiriin kuuluvat kaikki yliopistot. (Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit)

Maaseutupolitiikan neuvoston (MANE) rahoittama, julkisia rahavirtoja tarkastelevan, käynnissä olevan -RAVIT-hankkeen mukaan julkinen innovaatorahoitus keskittyy isoihin kaupunkeihin, varsinkin yliopistokaupunkeihin, eikä sitä kohdistu juuri lainkaan maaseudulle. Sen sijaan maaseudulle ohjautuu valtion budjetista säilyttäviä tukia (sosiaalietuudet, kuntien valti-onosuudet) – sinänsä tarpeellisia ja alueiden tilanteen mukaisia tasoittaessaan alueiden välisiä eroja. Ongelmana onkin talouden rakennetta uudistavien rahavirtojen puute maaseudun talouden, elinkeinojen ja yrittäjyyden, sekä sitä kautta työmarkkinoiden kehittymisen kannalta. Maaseudulle kohdistuva (alue)kehittämisaikarahoitus on mittakaavaltaan vaatimatonta, ja kykenee ainoastaan parhaassakin tapauksessa ylläpitämään taloudellista toimeliaisuutta maaseudulla (Vihinen ym. 2019), mutta sentyyppisten toimien kyky muokata maaseudun taloudellista rakennetta ja tasata taloudellisia kehityseroja on heikko. Tätä tarkoitusta varten pitäisi innovaatio- ja kilpailukykypolitiikan ehtoja muotoilla siten, että ne tukisivat kaikkien alueiden elinvoiman kehitystä ja kehitysedellytysten toteutumista. Jos näin ei ole, kansantalouskaan ei toimi optimaalisesti, vaan alisuoriutuu, kun osalla alueista ja niiden toimijoista ei ole mahdollisuuksia hyödyntää resurssejaan, mm. innovatiivisuuttaan. (Makkonen ym. RAVIT-hankkeen raportti, tulossa 2024)

5.3 Tunnistetut osaamistarpeet EU-osarahoitteisessa maaseudun kehittämisohjelmassa

Suomen EU-osarahoitteen yhteisen maatalouspolitiikan strategiasuunnitelma eli niin kutsuttu CAP-suunnitelma on merkittävin yksittäinen, erityisesti maaseudulle suunnattu kehittämisohjelma. Suurin osa sen toimista kohdistuu maatalouselinkeinon ja maataloilille. Valtakunnallinen CAP-suunnitelma ja sitä tarkentavat alueelliset maaseudun kehittämissuunnitelmat antavat ajantasaisen kuvan maaseutualueiden kehittämistavoitteista ja siten asiakirjoista voi ennakoita tulevia osaamistarpeita. Edellä on käsitelty maakuntien aluekehitysnäkymiä. CAP-suunnitelmassa on EU-osarahoituksesta johtuen komissiolta tulevat keskeiset suuntaviivat, jonka sisällä on kansallisesti otettava huomioon EU:n esittämät maakohtaiset suositukset sekä Maaseutualueita koskeva visio vuoteen 2040. CAP-suunnitelma on siis lähtökohtaisesti vahvasti maatalouden kautta maaseutua tarkasteleva ohjelma, mutta etenkin Suomessa siihen on liitetty mahdollisimman laajasti myös muu maaseudun elinkeinotoiminta.

Suomen CAP-suunnitelmassa tunnistetaan uusien nuorten yrittäjien tarve turvata maaseudun elinvoimaisuuden ja maataloustuotannon jatkuvuus. Lisäksi todetaan, että maaseudun kehittyminen edellyttää elinkeinorakenteen uudistamista, monipuolistamista ja innovaatioita. Eriyisesti bio- ja kiertotalous mainitaan maaseutualueiden kasvun ja työllisyyden lähteinä. Toisaalta yrittäjyysosaamisen parantamisen edellytyksenä pidetään osaamisen jatkuvaa ja monipuolista kehittämistä. Viljelijöiden osaamista tulisi lisätä etenkin liiketoiminnan kehittämisen ja johtamisen, kilpailukyvyyn parantamisen, innovaatioiden sekä ympäristö-, ilmasto, energia- ja kiertotalousasioiden sekä riskienhallinnan osalta. (Suomen CAP-suunnitelma 2023–2027)

CAP-suunnitelman kansallisissa painotuksissa on kolme kärkeä: aktiivisen maatalouden ja ruuantuotannon edistäminen, ilmasto- ja ympäristöviisas maatalous sekä uudistuva ja monipuolinen maaseutu. Alueellisissa maaseudun kehittämissuunnitelmissa korostuvat etenkin osaamisen ja digitalisaation edistäminen, ilmastoon ja ympäristöön liittyvät kysymykset, kestävyys, innovaatioiden edistäminen, ruokasektorin ja maatalouden kehittäminen sekä maaseudun elinvoimaisuus (Taulukko 17, Kuva 18).

Osaavan työvoiman saatavuus ja riittävyys koskien etenkin maatiloja ja elintarvikesektoria nostetaan useissa maakunnissa esille, joskaan työvoimapulasta ei alueellisissa maaseudun kehittämissuunnitelmissa juurikaan puhuta paria maakuntaa (Kainuu, Lappi) lukuun ottamatta. Osaamistarpeita tunnistetaan hyvin monialaisesti, mutta yleisimmin ne liittyvät liiketoiminnan erilaisiin osa-alueisiin, kuten myynti- ja markkinointiosaamiseen, johtamisosaamiseen, tuotekehitys- ja tuotteistamisosaamiseen sekä rekrytointiosaamiseen. Tällaisten taitojen merkityksen arvioidaan korostuvan tulevaisuudessa toimialasta riippumatta. Yleisemmin tunnistetaan myös muun muassa digitalisaatioon, riskienhallintaan, ennakointiin, elintarviketurvallisuuteen ja huoltovarmuuteen liittyviä osaamistarpeita. Esimerkiksi digitalisaation liittyvä osaaminen voi kytkeytyä digitalisaation tuottaman tiedon ja sen tuotteistamisen mahdollisuuksien hyödyntämiseen yritysten kasvussa ja tuotannon tehostamisessa, sekä tekoälyn, tiedolla johtamisen ja tietojärjestelmien hyödyntämiseen johtamisessa. Toisaalta digitalisaatio voi luoda tulevaisuudessa uudenlaisia mahdollisuuksia esimerkiksi maalla asumiseen, opiskeluun, työhön ja erilaisten palveluiden luomiseen.

Taulukko 17. Alueellisten maaseudun kehittämissuunnitelmien painopisteet ja läpileikkaavat teemat kootusti.

	KEHITTÄMISEN PAINOPISTEET	LÄPILEIKKAAVAT TEEMAT
KAINUU	<ul style="list-style-type: none"> • ELINVOIMAINEN JA MONIMUOTOINEN MAATALOUS • METSÄT KAINUUN TALOUDEN, ELINKEINOTOIMINNAN JA VIRKITYKSEN LÄHTEENÄ • UUDELLA MAUSKOLLA MAAKUNNAN MAHDOLLISUUDET UUSIKSI ELINKEINOIKSI • HYVÄN ELÄMÄN EDELLYTYKSIÄ KAINUUN MAASEUDULLE • KESTÄVÄSTI HIILINEUTRAALI, PUHDAS JA MONIMUOTOINEN KAINUU 	<ul style="list-style-type: none"> • OSAAMINEN • INNOVAATIOT • DIGITALISAATIO
KAAKKOIS-SUOMI	<ul style="list-style-type: none"> • MAA- JA PUUTARHALOUDEN TUOTANTOEDELLYTYSTEN PARANTAMINEN • YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN • ELINVOIMAISET MAASEUTUALUEET 	<ul style="list-style-type: none"> • YMPÄRISTÖ, ILMASTO JA KESTÄVÄ KEHITYS • OSAAMISEN VAHVISTAMINEN JA DIGITALISAATIO • TOIMIVAT TIETOLIIKENNEYHTEYDET JA MUU INFRASTRUKTUURI • YHTEISTYÖ JA VERKOSTOITUMINEN
ETELÄ-POHJAN-MAA	<ul style="list-style-type: none"> • RUOKAPROVINSSIN KEHITTÄMINEN • YRITYS- JA YRITTÄJYYDEN EDISTÄMINEN • MAASEUDUN ELINVOIMA JA ASUKKAIDEN HYVINVOINTI 	<ul style="list-style-type: none"> • OSAAMISEN LISÄÄMINEN • DIGITALISAATIO • YMPÄRISTÖ • ILMASTONMUUTOS • KESTÄVÄ LUONNONVAROJEN KÄYTTÖ
POHJOIS-SAVO	<ul style="list-style-type: none"> • KESTÄVÄ JA KEHITTYVÄ RUOKAJÄRJESTELMÄ • YMPÄRISTÖ JA ILMASTO • ELINVOIMAINEN MAASEUTU 	<ul style="list-style-type: none"> • DIGITALISAATION EDISTÄMINEN • UUDET INNOVAATIOT • OSAAMISEN PARANTAMINEN
PIRKANMAA	<ul style="list-style-type: none"> • OSAAMISEEN, KANNATTAVIIN JA KESTÄVIIN RATKAISUIHIN PERUSTUVA ALKUTUOTANTO • KEHITTYVÄ RUOKAJÄRJESTELMÄ JA VASTUULLISET KULUTTAJAT • VAHVA JA UUDISTUVA YRITTÄJYYS • VETOVOIMAINEN JA OSALLISTUVA ASUINYMPÄRISTÖ 	<ul style="list-style-type: none"> • ILMASTONMUUTOKSEN HILLINTÄ JA SOPEUTUMINEN • DIGITALISAATION EDISTÄMINEN • HUOLTOVARMUUS
LAPPI	<ul style="list-style-type: none"> • KOHTI HIILINEUTRAALIA LAPPIA – KESTÄVÄÄ YRITYS- JA YHTEISTYÖTÄ • HYVÄ ELÄMÄ LAPIN MAASEUDULLA – MAASEUDUN VETO- JA PITVOIMAN VAHVISTAMINEN 	<ul style="list-style-type: none"> • DIGITALISAATIO • INNOVAATIOT • OSAAMINEN • ILMASTONMUUTOKSEN TORJUNTA • NUORET JA KANSAINVÄLISYYS
POHJOIS-KARJALA	<ul style="list-style-type: none"> • AKTIIVINEN MAATALOUS- JA RUOAN TUOTANTO • RATKAISUJA YMPÄRISTÖ- JA ILMASTOHAASTEISIIN • UUDISTUVA JA MONIMUOTOINEN MAASEUTU 	<ul style="list-style-type: none"> • DIGITAALISEN SIIRTYMÄN EDISTÄMINEN • UUDET INNOVAATIOT • TUTKIMUS JA TEKNOLOGIA • UUSIMMAN TIEDON HANKKIMINEN JA OSAAMISEN KEHITTÄMINEN
POHJOIS-POHJAN-MAA	<ul style="list-style-type: none"> • AKTIIVINEN MAATALOUS- JA RUOAN TUOTANTO • YMPÄRISTÖ- JA ILMASTOVIISAS MAATALOUS JA MAASEUTU • UUDISTUVA JA MONIPUOLINEN MAASEUTU 	<ul style="list-style-type: none"> • YMPÄRISTÖ- JA ELINKEINOLÄHTÖISYYS • OSAAMISEN EDISTÄMINEN • INNOVAATIOIDEN EDISTÄMINEN • DIGITAALISUUDEN EDISTÄMINEN • VAIKUTTAVUUS
UUSIMAA	<ul style="list-style-type: none"> • KANNATTAVA JA KESTÄVÄ ALKUTUOTANTO • VIREÄT JA ELINVOIMAISET KYLÄT • ÄLYKÄS JA KEHITTYVÄ ELINKEINOTOIMINTA • PUHTAAT VESISTÖT JA MONIMUOTOINEN LUONTO • AKTIIVINEN ILMASTOTOIMIIJA 	<ul style="list-style-type: none"> • YHTEISTYÖ JA VERKOSTOJEN RAKENTAMINEN • TOIMIJOIDEN OSAAMISEN EDISTÄMINEN • DIGITALISAATION EDISTÄMINEN • INNOVAATIOIDEN EDISTÄMINEN • YMPÄRISTÖ- JA ILMASTOTAVOITTEITA EDISTÄVÄT TOIMET
POHJAN-MAA	<ul style="list-style-type: none"> • KANNATTAVA JA ELINVOIMAINEN MAATALOUS • LUONNONVAROJEN KESTÄVÄ JA TEHOKAS HYÖDYNTÄMINEN • MAASEUDUN ELINKEINOJEN MONIPUOLISTAMINEN JA KILPAILUKYVYN VAHVISTAMINEN • MAASEUTU ON HYVÄ PAIKKA ASUA JA YRITTÄÄ 	<ul style="list-style-type: none"> • DIGITALISAATIO • BIO- JA KIERTOTALOUS • ENERGIAEHOKEUS • ILMASTO • OSAAMINEN • INNOVAATIOT • YHTEISTYÖ
SATAKUNTA	<ul style="list-style-type: none"> • UUDISTUVA YRITTÄJYYS • VASTUULLINEN RUOKAKETJU • EDELLÄKÄVIJÄ BIO- JA KIERTOTALOUDESSA • VAHVUUTENA HYVÄ ELÄMÄ MAASEUDULLA 	<ul style="list-style-type: none"> • OSAAMINEN • ÄLYKKÄÄT RATKAISUT • ANSAINTAMAHDOLLISUUDET • KESTÄVYYS JA VASTUULLISUUS
HÄME	<ul style="list-style-type: none"> • LUONNONVAROJEN KESTÄVÄ KÄYTTÖ • RUOKASEKTORIN KEHITTÄMINEN • MAASEUDUN PALVELUT • ASUMINEN MAASEUDULLA 	<ul style="list-style-type: none"> • OSAAMINEN • INNOVAATIOT • DIGITALISAATIO • ILMASTO
KESKI-SUOMI	<ul style="list-style-type: none"> • BIOTALOUS • VETOVOIMAINEN MAASEUTU 	<ul style="list-style-type: none"> • DIGITAALISUUDEN EDISTÄMINEN • OSAAMISEN KEHITTÄMINEN • YMPÄRISTÖN TILASTA HUOLEHTIMINEN
ETELÄ-SAVO	<ul style="list-style-type: none"> • PELLOLTA PÖYTÄÄN • KESTÄVÄN ASUMISEN JA TALOUDEN MAAKUNTA • YRITTÄVÄ – KESTÄVÄSTI KEHITTYVÄ, LUMOVOIMAINEN JA MONIPAIKKAINEN ETELÄ-SAVO 	<ul style="list-style-type: none"> • OSAAMINEN • DIGITALISAATION EDISTÄMINEN • INNOVAATIOIDEN EDISTÄMINEN
VARSINAIS-SUOMI	<ul style="list-style-type: none"> • ALKUTUOTANTO • RUOKAKETJU / ELINTARVIKEJALOSTUS • MAASEUTU- JA SAARISTOMATKAILU • MAASEUDUN MONIPUOLINEN YRITTÄJYYS • ASUMINEN JA HYVÄ ELÄMÄ MAASEUDULLA 	<ul style="list-style-type: none"> • OSAAMINEN • DIGITALISAATIO • YMPÄRISTÖ- JA ILMASTOTOIMET • ILMASTONMUUTOKSEEN SOPEUTUMINEN JA RAVINTEIDEN KIERRÄTYS • LUONNON MONIMUOTOISUUDEN EDISTÄMINEN

Kuva 18. Alueellisten maaseudun kehittämissuunnitelmien painopisteissä ja läpileikkaavissa teemoissa korostuvat sanat.

Kolmeen keskeiseen kehittämisteemaan – ilmasto- ja ympäristö, maatalouden ja ruoantuotannon edistäminen ja uudistuva maaseutu – sisältyy laajasti erilaisia osaamistarpeita ulottuen liiketoiminnan perustaidoista erityisempiin tietotaitoihin, kuten riskienhallintaan ja kiertotalouden edistämiseen sekä digitalisaatioon. Etenkin vihreämpiin energiamuotoihin siirtyminen on jo selkeästi käynnistynyt. Sen sijaan ruoantuotannon ja koko elintarvikealan kehittäminen näkyi alueellisia kehitysnäkymiä kuvaavissa raporteissa ja maakuntien visioissa ainakin tois- tai osittain suhteellisen vähän, muutamia alueita lukuun ottamatta. Se on kuitenkin maaseudun kehittämisessä ja kotimaisen ruoantuotannon huoltovarmuuteen liittyvässä keskustelussa keskiössä. Yleisemmin myöskään maataloustuotannon jatkuvuus ei noussut juurikaan esille maakunnallisten tilannekuvien ja kehitysnäkymien tarkasteluissa – maatalojen työntekijöiden lisäksi tarvitaan maatilayrittäjiä. Maaseudun kehittymisen edellytyksenä oleva elinkeinorakenteen uudistaminen oli niin ikään tunnistettu myös useiden maakuntien tulevaisuuskuville ja kehittämissuunnitelmissa. Se kytkeytyy usein etenkin kestävyys-, kiertotalouteen sekä innovaatio- ja osaamislähtöisyyteen. Toisaalta maaseudun uudistamisen tavoite näkyy myös siinä, että alueiden veto- ja pitovoimaa sekä hyvinvointia pyritään kehittämään.

5.4 Osaamistarpeet: palveluosaaminen, digitaalisuus ja kestävyysosaaminen

Seuraavaksi tarkastelemme yleisemmin yritysten ja toimialaryhmien esille nostamia nykyisiä ja tulevia osaamistarpeita, jotka ovat myös erityisesti maaseutualueiden ja niiden kehittämisteemojen kannalta keskiössä. Aluksi tehdään lyhyt katsaus Suomen Yrittäjien, Finnveran ja työ- ja elinkeinoministeriön teettämään tuoreimpaan Pk-yritysbarometriin, ja sen jälkeen tarkastellaan Osaamisen ennakointifoorumin kahta raporttia *Osaaminen 2035* (Opetushallitus 2019) sekä *Laaja-alainen osaaminen 2030-luvulla* (Opetushallitus 2023). Lopuksi arvioidaan koulutustarjonnan näkymiä esitettyjen osaamistarpeiden kannalta.

Suomen Yrittäjien, Finnveran ja työ- ja elinkeinoministeriön teettämässä Pk-yritysbarometrisa (N=4573) kuvataan pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista

toimintaympäristöä (Suomen Yrittäjät 2023). Barometrissa ei käsitellä erikseen maaseutualueita, mutta siinä nousee esille joitakin samoja teemoja kuin edellä mainituissa Suomen CAP-suunnitelmassa ja alueellisissa maaseudun kehittämissuunnitelmissa. Näistä keskeisimpiä ovat digitalisaatio sekä erilaiset osaamis- ja kehittämistarpeet. Ilmasto, kestävyys ja ympäristöön liittyvät teemat sen sijaan eivät nouse Pk-yritysbarometrissa selkeästi esille.

Pk-yritysbarometrin (Suomen Yrittäjät 2023) mukaan digitalisaatio ja robotisaatio yhdessä muun teknologisen kehityksen kanssa edistyvät vauhdikkaasti suhdanteista riippumatta ja vaikuttavat yritysten arkeen yhä enemmän. Noin 15 prosenttia pk-yrityksistä oli ottanut käyttöön uutta teknologiaa viimeisen vuoden aikana ja 43 prosenttia oli investoinut digitalisaatioon. Lisäksi Pk-yritysbarometrin mukaan yli puolet pk-yrityksistä koki, että yrityksen myynnin ja markkinoinnin osaamisessa olisi kehittämistä. Myös henkilöstön kehittäminen ja kouluttaminen olivat tärkeitä kehittämistarpeita yli kolmasosalla. Kaikilla toimialoilla hieman yli puolet yrityksistä olikin kouluttanut henkilöstöään viimeisen vuoden aikana. Lisäksi noin viidesosa yrityksistä arvioi tärkeäksi kehittämiskohteeksi johtamisen, ja lähes yhtä suuri osa rahoitus- ja talousosaamisen kehittämisen. Ympäristö- ja muiden säädösvaatimusten huomioon ottamista pidettiin vielä varsin harvoin tärkeimpänä kehittämiskohteena, mutta niidenkin rooli oli Pk-yritysbarometrin mukaan kasvanut hieman vuoden takaisesta. Merkillepantavaa on, että työvoiman saatavuusongelmat olivat barometrin tulosten mukaan toiseksi tärkein yritystoiminnan kehittämisen este (15 % yrityksistä) yleisen suhdanne- ja taloustilanteen jälkeen. (Suomen Yrittäjät 2023)

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen organisoiman ja koordinoiman ennakoinnin asiantuntijaelimen Osaamisen ennakointifoorumin raportissa *Osaaminen 2035* (Opetushallitus 2019) nostetaan niin ikään esille tulevaisuuden osaamistarpeita perustuen 30 toimialaryhmän tärkeimpien osaamisten listauksiin. Toimialaryhmien tärkeimpien osaamisten listauksissa nousi esille erityisesti kaksi teemaa: asiakaslähtöinen palveluiden kehittämissaaminen sekä kestävä kehityksen tuntemus. Ensiksi mainitun merkitys painottuu etenkin palvelusektorilla, sillä tulevaisuudessa tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja vuorovaikutteiseen asiakaspalveluun, jossa palvelumuotoilu ja automaation rooli korostuu. Palvelut ovat suurin työllistäjä kaikilla aluetyypeillä, mutta etenkin yksityiset palvelut on merkittävämpi kaupungeissa kuin maaseudulla. Kestävään kehitykseen liittyvä osaaminen on puolestaan tärkeä tulevaisuuden perustaito varsinkin teollisilla aloilla ja alkutuotantoon sekä luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvillä toimialoilla, ja niillä on voimakas kytkentä kaikille maaseututyypeille. Lisäksi esille nousivat muun muassa digitalisaation osaamiseen liittyvät taidot, oppimiskyky, henkilökohtaisen osaamisen kehittäminen ja johtaminen sekä ongelmanratkaisutaidot ja tiedon arviointitaidot. (Opetushallitus 2019)

Osaamisen ennakointifoorumin raportissa tarkasteltiin myös tunnistetuilla tulevaisuuden kasvualoilla (kemiallisten tuotteiden valmistus, malmien louhinta ja metallien jalostus, henkilökohtaiset palvelut, urheilu- ja virkistyspalvelut sekä puutavaran ja sahatavaran valmistus) tarvittavaa osaamista. Johto- ja asiantuntijatehtävien yhteisinä osaamistarpeina korostuivat muun muassa etä- ja virtuaalipalveluiden hallinta, tiedon arviointitaidot, digitaalisten ratkaisujen hyödyntäminen, digitaalisten toimintojen tutkimus ja kehittäminen, monialaisten verkostojen johtaminen, osaamisen tuotteistaminen, mobiilisovellusten hallinta ja hyödyntäminen, älykkäisiin järjestelmiin liittyvä osaaminen, esineiden internet (IoT) -osaaminen sekä digitaalisten toimintojen hallinta- ja ohjaustaidot. (Opetushallitus 2019)

Osaamisen ennakointifoorumin raportissa *Laaja-alainen osaaminen 2030-luvulla* (Opetushallitus 2023) on tarkasteltu niin ikään digitaalisen ja kestävyysosaamisen muutostrendejä. Raportin aineisto perustuu kyselytutkimukseen, jonka Opetushallitus toteutti 130 ammattialalle vuoden 2022 kesän ja syksyn aikana. Kyselyyn saatiin 1 075 vastausta, ja sen tulokset antavat selkeän viitteen siitä, että digitalisaatio ja teknologinen kehitys lisäävät digitaalisen osaamisen tarvetta tulevaisuudessa. Kyselyn vastaajat arvioivat, että tulevaisuudessa edellytetään edistyneitä digitaalisen osaamisen taitoja, joista tärkeimpänä pidettiin digitaalista turvallisuusosaamista. Kestävyystoimintaan liittyen vastauksissa korostuivat erityisesti tietoisuus kestävyyskysymyksistä, tuote- ja materiaaliosaaminen sekä kestävyuden nivoutuminen osaksi arkipäiväistä työskentelyä. Toisaalta vihreän teknologian käyttöönoton arvioitiin auttavan kestävyysongelmien ratkaisemisessa. (Opetushallitus 2023)

Edellä esitetyt havainnot vahvistavat jo aiemmin todettujen maaseutualueiden kehittämisteemojen kannalta keskeisten osaamistarpeiden merkittävyyden. Erityisesti kestävyysosaamista, digitaalisia taitoja, liiketoiminnan perustaitoja ja riskienhallintataitoja vaaditaan yhä enemmän ja yhä useammilla toimialoilla. Se ei tarkoita niinkään uudenlaisia tutkintoja tai kokonaan uusia ammatteja, vaan näiden taitojen ja osaamisten sisällyttämistä nykyiseen koulutukseen ja jo ammatissa toimivien osaamiseen maaseudulla. Näiden lisäksi esimerkiksi johto- ja asiantuntijatehtävien osaamistarpeina korostuneet etä- ja virtuaalipalvelut ovat maaseudun näkökulmasta tärkeä kehittämiskohde myös monipaikkaisuutta ajatellen.

Osaamistarpeiden muutokset heijastuvat myös koulutustarpeiden muutoksiin. Osaamisen ennakointifoorumin raportissa *Koulutus ja työvoiman kysyntä 2035* (Opetushallitus 2020) on tarkasteltu työvoiman tarvetta ja työvoiman tarvitsemaa koulutusta vuoteen 2035. Ennakointitulosten mukaan toimialojen tehtävärakenteet poikkeavat merkittävästi toisistaan myös tulevaisuudessa, mutta muutoksen suuntana on alhaisen osaamistason tehtävien väheneminen ja asiantuntija- ja johtotehtävien lisääntyminen. Raportissa esitetty työelämän koulutustarve kuvaa sitä tutkintomäärää, joka tulevaisuudessa tarvittaisiin, jotta eri toimialojen uuden työvoiman tarve tulisi tyydytettyä. Tutkintotarpeen ennakoinnissa on otettu huomioon avautuvien työpaikkojen määrän lisäksi koulutusjärjestelmään ja työmarkkinoiden toimintaan liittyviä tekijöitä, joiden vuoksi suoritettavia tutkintoja tarvitaan työvoimatarvetta enemmän. Ennakointitulokset kuvaavat ensisijaisesti nuorten koulutuksesta saatavan työvoiman tarvetta ja koulutustarvetta, koska uuden työvoiman ensisijainen lähde ovat koulutetut nuoret (Opetushallitus 2020). Liitteessä 1 on esitetty tarkemmin, miten eri koulutusaloilta tarvittavan työvoiman kysyntä jakautuu toimialoille.

Ennakointituloksen mukaan kaikilta koulutusasteilta tarvittaisiin nykyistä enemmän tutkintoja, jotta avautuviin työpaikkoihin saadaan riittävästi työvoimaa. Ammatillisesti koulutettuja ja heidän uudelleen kouluttamistaan tarvitaan enemmän olemassa olevien toimialojen rakenteellisten muutosten toteuttamiseen kuin toimialojen työpaikkamäärän kasvattamiseen. Korkeakoulutettujen uudet työpaikat tulevat puolestaan lähes pelkästään kasvavien toimialojen työpaikkamäärän kasvusta. Muutokset eri koulutusaloilta tarvittavien tutkintojen määrissä ovat nykytilaan nähden suuria. Tekniikan alan koulutustarve kasvaisi 6 500 tutkinnolla verrattuna 2010-luvun lopun vuosittaiseen tutkintomäärään. Lisää koulutettuja tarvitaan kaikilta koulutusasteilta, mutta kasvu painottuu vahvasti korkeakoulutukseen. Palvelualojen lisätarve olisi 700–2 200 tutkintoa. Tutkintotarve kasvaa erityisesti ammatillisessa peruskoulutuksessa. Tietojenkäsittely- ja tietoliikennealojen lisätarve olisi 500 tutkintoa. Työvoiman osaamisen painopiste siirtyy ammatillisesta peruskoulutuksesta korkeakoulutukseen, koska suorittavan työn osuuden ennakoitaan vähenevän tulevaisuudessa, kun taas asiantuntija- ja

huippuasiantuntijatehtävien määrä kasvaa. Maa- ja metsätalousalojen lisätarve olisi 870 tutkintoa. Ammatillisessa peruskoulutuksessa ja yliopistokoulutuksessa lisäystarve on noin 20 prosenttia, ja ammattikorkeakoulutuksen tarve on kaksinkertainen nykyiseen verrattuna. Suurimmat tutkintotarpeen vähennykset kohdistuisivat puolestaan kaupan, hallinnon ja oikeustieteiden sekä humanististen ja taidealojen koulutukseen, joissa ennakoititulosien mukaan tarvittaisiin yli 1 500 tutkintoa vähemmän kuin viime vuosina. Myös terveys- ja hyvinvointialojen, kasvatustalouksien ja yhteiskunnallisten alojen tutkintotarve on nykyistä pienempi. Luonnontieteissä koulutustarve puolestaan säilyisi nykyisen suuruisena. (Opetushallitus 2020)

Tekniikan alan koulutusta on lisätty yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa vuosina 2020–2022 yhteensä noin 2 150 aloituspaikalla. Samoin tietoliikenteen ja tietojenkäsittelyn alan koulutusta on lisätty yhteensä noin 2 030 aloituspaikalla. Myös terveys- ja hyvinvointialojen sekä varhaiskasvatuksen opettajien koulutuspaikkoja on viime vuosina lisätty. (Valtioneuvosto 2021)

Maaseudun kehittämistavoitteiden näkökulmasta olennainen kysymys on laajemmin katsottuna myös koko biotalousala ja sen koulutusnäkökulmat. Kansallisen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteuttaa parhaillaan (vuosina 2022–2024) biotalousalan korkeakoulutuksen arviointia (Kumpulainen ym. 2023). Biotalousalaa ei ole koskaan aiemmin arvioitu kansallisesti. Arvioinnissa huomioidaan maatalous- ja metsätieteet, elintarvikeala ja luonnonvara-ala, ja sen keskeisiä tarkastelukohteita ovat koulutuksen tuottama osaaminen, opiskelijoiden ja opettajien työelämärelevanssi, jatkuva oppiminen ja tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaaminen. Arvioinnin tavoitteena on tuottaa tietoa biotalousalan korkeakoulutuksen nykytilasta ja tulevaisuuden osaamistarpeista alan kehittämisen tueksi. Laajoina läpileikkaavina teemoina arvioinnissa ovat kestävyysosaaminen sekä vihreä siirtymä. Ensin mainittu sisältää myös ilmastonmuutososaamisen, yrittäjyys- ja liikkeenjohto-osaamisen, kansainvälistymisosaamisen, huoltovarmuusosaamisen, planetaarisen hyvinvoinnin sekä alalla toimivien hyvinvoinnin edistämisen. Vihreän siirtymän teema sisältää arvioinnissa myös digitalisaatioalan ja teknologian kehityksen sekä innovaatio-osaamisen edistämisen, jolla tarkoitetaan kykyä ratkaista uusien teknologioiden ja digivihreän siirtymän haasteita. (Emt.)

6 Yhteenveto ja tulevaisuus

Tässä raportissa on käyty läpi maaseudun työvoiman kysyntää, tarjontaa ja siihen kohdistuvia osaamistarpeita olemassa olevan tiedon valossa. Tarkastelukulma on sekä nykytilannetta kuvaava, tulevaisuutta ennakoiva, että kokonaisuudessaan vertaileva: raportti antaa aineksia puhua tarkemmin erityyppisten alueiden työvoima- ja aluetalousprofiileista. Paikkaperustaisuuteen pyrkivä alue- ja maaseutupolitiikka edellyttää maaseutueroisuuden tunnistamista. Tavoitteena on ollut lisätä tietoa siitä, millä toimialoilla, mille työnantajasektoreille ja millaisissa työpaikoissa töitä tehdään. Lisäksi olemme raportoineet, miten työ sijoittuu alueellisesti eri maaseututyypeille aina kun siitä on ollut saatavilla lähdeaineistoa. Tässä luvussa tiivistämme ensiksi esille saadut havainnot kansallisen ison kuvan kautta, ja sitten eri maaseututyypin profiileja tiivistäen. Sen jälkeen kuvailemme kahden, vuoteen 2040 asti todennäköisesti vaikuttavan ilmiön – vihreän siirtymän ja monipaikkaisuuden – todennäköisiä vaikutuksia maaseudun työvoimaan. Lopuksi esitetään poliittikasuosituksia raportin keskeisten tulosten pohjalta.

6.1 Kansallinen iso kuva: vähenevä työvoima, työperusteinen maahanmuutto, automatisaatio ja työelämän murros

Työvoiman tarjonnan suurin rakenteellinen ongelma koko Suomessa on vanheneva ja vähenevä väestö. Kehityskulku etenee harvaan asutulta maaseudulta kohti kaupunkeja. Syntyvyys on ennätysalasta samalla, kun eliniän odote on noussut. Tässä tilanteessa sekä työvoiman tarjonta että kysyntä vähenevät lukumääräisesti, sillä vähenevän väestön aluetalouden mittakaava supistuu kokonaisuudessaan. Väestön laadullisen kokoonpanon muuttuessa työvoimapainotukset muuttuvat. Vähenevä väestö tarvitsee vähemmän varhaiskasvatusta ja perusopetuksen työntekijöitä, mutta vanhushoivan kysyntä kasvaa. Tämä koskee kaikkia alueita, mutta ensiksi erityisesti harvaan asuttua ja ydinmaaseutua. Vanheneva väestö kuluttaa eri tavoin kuin nuorempi, ja esimerkiksi tarve uudisrakentamiseen vähenee. Toisaalta hyväkuntoinen aikuis- ja eläkeläisväestö on todennäköisesti yhä monipaikkaisempaa. Monipaikkaisuus ei näy vielä väestötilastoissa, mutta tiedetään, että sitä on enemmän maaseudulla, vaikkakaan se ei maaseutualueidenkaan välillä jakaudu tasaisesti.

Matalan työttömyyden tilanteessa työvoimapulaan on karkeasti ottaen kolme toisiinsa kytkeytyvää ratkaisuvaihtoehtoa: työperusteinen maahanmuutto, automatisaatio ja työurien pidentäminen. Keskinäinen kytkentä näkyy esimerkiksi yritysten heikkona kiinnostuksena investoida automatisaatioon, jos ne olettavat halpaa ulkomaalaistyövoimaa olevan saatavissa (ks. esim. NRC Handelsblad 2023). Työvoiman kysyntä on aina myös suhdannesidonnaista. Talouden taantuma näkyy nopeasti esimerkiksi vuokratyövoimaa välittävissä yrityksissä vähentyvänä kysyntänä.

Nykyisen tasoisen taloudellisen aktiviteetin ylläpitäminen kansantaloudessa edellyttäisi lähivuosina ja -vuosikymmeninä mittavaa työperusteista maahanmuuttoa. Sen erityisenä suomalaisena ja maaseudun ongelmana on ollut maahan muuttaneen väestön poikkeuksellisen voimakas keskittyminen suurempiin kaupunkeihin, käytännössä lähinnä pääkaupunkiseudulle.

Väestörakenteen pysyvä nuorentaminen työperusteisella maahanmuutolla näyttää ainakin lähiaikoina haasteelliselta. Työperusteinen maahanmuutto Suomeen on suhteellisen vähäistä, ja se on alkanut myöhään, vaikka viime vuodet ovatkin olleet tässä suhteessa ennätysellisiä.

Ensinnäkin maahanmuutosta ei vallitse poliittista yksimielisyyttä. Toiseksi, Suomi ei ole missään vaiheessa ollut kansainvälisten muuttoliikkeiden keskeinen kohdema. Maahanmuuton ja kotoutumisen asiantuntijan Pasi Saukkosen (2017) mukaan Suomesta ei myöskään sellaista tule ilman merkittävää panostusta ulkomailla tapahtuvan rekrytoinnin lisäämiseksi. Maaseudulla lisähaastetta aiheutuu sinne hankitun työvoiman pitämisestä paikkakunnalla.

Kanadan syrjäisillä alueilla toteutetuissa kokeiluissa (Government of Canada 2024a; Government of Canada 2024b) on rakennettu proaktiivista, laajan alueellisen yhteistyön järjestelmää yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin välille. Järjestelmän keskiössä on työnantajalähtöisyys: työnantaja etsii mahdollisen työntekijän, jolla on kiinnostusta sitoutua alueelle. Paikkakunnan toimijat muodostavat "valintakomitean", joka arvioi henkilön valmiudet asua pohjoisessa, pienellä paikkakunnalla. Lupaaville työntekijöille mahdollistetaan nopea, pysyvä asukasstatus. Jatkomuuton riskin pienentäminen on sekä paikkakunnan että työnantajan etu, mikä edellyttää järjestelmällistä monikulttuurisuuskoulutusta ja kotoutumissuunnitelmaa. Paikkakunnan kolmannen sektorin osallistaminen on vastaanottokyvyn ja pitovoiman kannalta olennaista. Kun ihminen otetaan osaksi paikallista kulttuurista yhteisöä, jääminen on paljon todennäköisempää. Järjestelmä, resurssointi ja laaja sitoutuminen tarkoittavat aivan eri mittakaavan järjestelyjä kuin mitä meillä keskimäärin tällä hetkellä toteutuu.

Todellisesta tulevaisuuden työvoimatarpeesta on vaikea saada tarkkoja ja luotettavia tietoja, ja mitä pidemmälle katsotaan, sitä epäselvemmäksi näkymä muuttuu. Maailmanpoliittinen tilanne vaikuttaa monen toimialan tuotteiden kysyntään, ja Venäjän-kaupan tyrehtyminen sekä itärajan sulkeutuminen hankaloittavat maaseudulla toimimista laaja-alaisesti erityisesti maan itäosissa. Nettomaahanmuuton määrä, maahanmuuttajien koostumus (kansainvälisen suojelun perusteella / työperusteisesti; osaamistaso jne.) ja alueellinen kohdentuminen ovat muuttujia, jotka heikentävät ennustettavuutta. Turvallisuustilanteen muuttuminen ja huoltovarmuuden painottaminen lisäänee suomalaisen ruuantuotannon kysyntää ja merkittävyyttä.

Automatisaation, tekoälyn ja robotiikan oletetaan vähentävän tai ainakin muuttavan ihmistyövoiman tarvetta. Automatisaatio vähentää erityisesti alemman koulutuksen työtehtäviä, mutta se vaikuttaa myös sellaisiin vaativan osaamisen ammatteihin kuten rahoitukseen, joissa käsitellään johdonmukaisesti isoja tietomääriä. Osin seurauksena on suoranaista työpaikkojen vähenemistä, osin ihmistä vaativat työt muuttavat luonnettaan: vaikkapa kasvihuoneissa vähenee käsin tehtävä kasvien hoitotyö ja poiminta, mutta samalla lisääntyvät toimintojen valvontatehtävät. Sama kehityskulku on toteutunut uuteen teknologiaan investoinneilla maataloilla. 3D-tulostus puolestaan voi siirtää kertaalleen halvan työvoiman maihin siirrettyä tuotantoa takaisin lähemmäs maksukykyisiä markkinoita kehittyneissä maissa. Mikäli robotteja ja muita koneita käytetään vain uusien asioiden tekemiseen, ne eivät korvaa ihmistyötä eivätkä aiheuta muutoksia koulutus- tai ammattirakenteeseen (Hirvonen ym. 2022). Koska ammatit ovat käytännössä kokoelma tehtäviä, ja kone on yleensä ihmistä parempi vain osassa tehtäviä, automaatioteknologian voi ajatella pikemminkin jakavan tehtäviä ammatin sisällä uudestaan, kun ihminen ja kone työskentelevät yhdessä (Brynjolfsson & Mitchell 2017).

Automatisaatio vaikuttaa joka tapauksessa siihen, mitä työntekijän tulee osata. Osalle työelämässä olevista riittää täydennyskoulutus, jotta he selviävät muuttuneista tehtävistään, osaltaan tulee siirtymään uusiin tehtäviin, jotka edellyttävät muunto- tai täydennyskoulutusta. Työpaikoilla tapahtuvan koulutuksen merkitys kasvaa muutoksen edetessä. Maaseudun näkökulmasta on iso kysymys, miten siellä tyypilliset pienet ja mikroyritykset kykenevät osaamisensa ja muiden resurssiensa rajoissa järjestämään tarvittavan muunto- tai

täydennyskoulutuksen. Työelämään tulevien koulutusta tulisi suunnata kasvaviin ja uusiin työtehtäviin. Maaseudulla on jo hyviä kokemuksia työssä oppimisesta, kun yritykseen työllistyneelle työntekijälle tarjotaan alalle pätevytymistä tai täydennyskoulutusta osana työtehtäviä oppisopimuskoulutuksena. Tällaisille paikallisista tarpeista lähteville ratkaisuille kannattaa suoda mahdollisuuksia jatkossakin.

Kolmas keino selviytyä työvoimapulasta on työurien pidentäminen, joka on jo otettu Suomessa käyttöön lähinnä eläkkeiden rahoituksen turvaamiseksi. OECD-maista suhteellisen tiukasti ulkomaalaistyövoimalta suljetut Japani ja Etelä-Korea käyvät esimerkeiksi työurien pidentämisestä maahanmuuton sijaan. Näissä maissa on myös pienet eläkkeet, mistä syystä eläkeikäisten työssäkäynti ei ole välttämättä aina vapaaehtoista (NRC Handelsblad 2024). Maaseudulla työurien pidentämistä voi vähentää monien työtehtävien fyysinen rasittavuus, sillä automatisaatiosta huolimatta esimerkiksi luonnonvara-alan tehtävät ovat ainakin ajoittain raskaita. Myös pitkät työmatkat voivat vähentää maaseudulla kiinnostusta työskentelyyn virallisen eläkeiän saavuttamisen jälkeen.

6.2 Maaseututyypin työvoima-, toimiala- ja yritysprofiilit

Edellä on jäsennetty maaseudun työvoiman saatavuutta ja kysyntää olemassa olevan tilastotiedon ja politiikkadokumenttien avulla. Taulukkoon 18 on tiivistetty keskeisiä nykytilannetta ja tulevaisuutta kuvaavia tietoja.

Taulukko 18. Työllisyys-, yrittäjyys-, osaamis- ja koulutusindikaattoreita kaupunki-maaseutu-kuntatyypeittäin.

	Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupunki
Työkäinen 25–64-v. väestö v. 2040 (muutos vuodesta 2021, %)	103 207 (-24,4 %)	253 733 (-19,2 %)	254 113 (-6,0 %)	2 190 822 (5,1 %)
Työkäinen 25–64-v. väestö sukupuolittain 2040	54 287 (miehet) 48 920 (naiset)	133 379 (miehet) 120 354 (naiset)	131 012 (miehet) 123 101 (naiset)	1 125 541 (miehet) 1 065 281 (naiset)
Vähintään 55-vuotiaiden osuus työllisistä, palkansaajat ja yrittäjät yhteensä v. 2022 (v. 2007)	32,8 % (20,3 %)	28,0 % (20,2 %)	24,6 % (16,9 %)	20,4 % (14,3 %)
Suurin toimiala työpaikkojen osuuden mukaan, v. 2020 (nuolella kehitys kasvaa/supistuu)	Sosiaali- ja terveys (20,5 %) ↑ Maatalous, metsätalous ja kalatalous (11,4 %) ↓ Teollisuus (10,8 %) ↓	Sosiaali- ja terveys (19,0 %) ↑ Teollisuus (18,9 %) ↓ Maatalous, metsätalous ja kalatalous (9,9 %) ↓	Sosiaali- ja terveys (19,4 %) ↑ Teollisuus (15,5 %) ↓ Rakentaminen (10,9 %) ↓	Sosiaali- ja terveys (17,9 %) ↑ Kauppa (11,6 %) ↓ Teollisuus (11,0 %) ↓
Liikeryitysten toimipaikkojen lkm., v. 2020 (osuus koko maasta)	27 278 (6,8 %)	73 619 (18,4 %)	40 659 (10,2 %)	257 647 (64,5 %)
Yrittäjien osuus työllisistä, v. 2022	15,4 %	15,4 %	12,7 %	8,6 %
Liikeryitysten toimipaikkojen lkm. henkilösuurusluokittain ja osuus kyseisen kuntatyyppin toimipaikkojen kokonaismäärästä, v. 2020	0–4 henkilöä, 90,6 % 5–9 henkilöä, 5,2 % 10–19 henkilöä, 2,7 % 20–49 henkilöä, 1,2 % 50–249 henkilöä, 0,3 % 250- henkilöä, 0,01	0–4 henkilöä, 90,3 % 5–9 henkilöä, 5,1 % 10–19 henkilöä, 2,7 % 20–49 henkilöä, 1,3 % 50–249 henkilöä, 0,5 % 250- henkilöä, 0,03	0–4 henkilöä, 89,7 % 5–9 henkilöä, 5,4 % 10–19 henkilöä, 3,0 % 20–49 henkilöä, 1,5 % 50–249 henkilöä, 0,4 % 250- henkilöä, 0,04	0–4 henkilöä, 83,7 % 5–9 henkilöä, 7,5 % 10–19 henkilöä, 4,6 % 20–49 henkilöä, 2,8 % 50–249 henkilöä, 1,3 % 250- henkilöä, 0,15
Koulutuspaikat: - Korkea-asteen toimipaikat (yliopistot ja ammattikorkeakoulut) 2023 - Ammattioppilaitokset 2022	Korkea-aste: 10 Ammattioppilaitokset: 4	Korkea-aste: 14 Ammattioppilaitokset: 32	Korkea-aste: 5 Ammattioppilaitokset: 9	Korkea-aste: 61 Ammattioppilaitokset: 108
TKI-menot per asukas, euroa, v. 2021	125,6	201,1	253,3	1 804,3
Työvoimaprofiili	lääkkin työvoima; Suurin yrittäjien osuus työllisistä; Pienin toimipaikkojen osuus; Alkutuotanto työllistävien toimiala (soten jälkeen); Vähän valtion työpaikkoja (yksittäisiä poikkeuksia rajavartiosto ja varuskunnat); Pula-alat: hoiva, kausityövoima, luonnon tuotteiden kerääjät; Vaarana koulutetun työvoiman siirtyminen Ruotsiin ja Norjaan	Suurin yrittäjien osuus työllisistä; Haavoittuvuus sukupolvenvaihdostilanteissa; Yritysten toimipaikkojen osuus suurin kaupunkien jälkeen; Paljon pieniä yrityksiä; Teollisuus työllistävien toimiala (soten jälkeen); Vähän valtion työpaikkoja; Pula-aloja: hoiva, prosessiteollisuus, mekaaninen teollisuus, avomaan viljely riippuvainen ulkomaalaistaustaisesta työvoimasta.	Pienempi yrittäjien osuus työllisistä; Pienin toimipaikkojen osuus harvaan asuttuun maaseutuun jälkeen; Teollisuus työllistävien toimiala (soten jälkeen); Vähän valtion työpaikkoja; Pula-alat: teollisuus ja rakentaminen (suhdanteen mukaan)	Pienin yrittäjien osuus työllisistä; Suurin osuus kaikista yritysten toimipaikoista; Kauppa työllistävien toimiala (soten jälkeen); Valtion työpaikkojen keskittymä (erityisesti Helsinki); Pula-alat: hoiva, koulutus, varhaiskasvatus, vartiointi, ICT-sektori

Maaseutukunnissa työikäisen väestön määrän lasku on voimakasta kuluvalle vuosikymmenellä. 25–64-vuotiaiden määrä laskee erityisen paljon harvaan asutun maaseudun kunnissa ja ydinmaaseudun kunnissa. Lasku on selkeä myös kaupungin läheisen maaseudun kunnissa. Maaseudulla olisi Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan vuonna 2040 reilut satatuhatta 25–64-vuotiasta työikäistä vähemmän kuin vuonna 2021, kaupungeissa heitä olisi Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaisella nettomaahanmuutolla vastaavasti runsaat satatuhatta enemmän kuin 2021. Kokonaisuudessaan työikäisen väestön väheneminen olisi maassamme vuosien 2021–2040 välisenä aikana kuitenkin hitaampaa kuin vuosina 2010–2020. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna miesenemmistö työikäisissä pysyisi suunnilleen ennallaan kaikissa maaseututyypeissä. Sukupuolittunut ammattirakenne ei ole nopeasti muuttumassa: naisten työntantajasektori on yleisemmin julkinen, miehiä taas työskentelee enemmän yksityisellä sektorilla.

Kaikissa kuntatyypeissä koko palvelusektorin eli julkisten ja yksityisten palveluiden yhteen laskettu osuus kaikista alueen työpaikoista on selkeästi suurin vaihdellen vuonna 2020 ydinmaaseudun 61 prosentista kaupunkikuntien 79 prosenttiin. Hyvinvointialueille kaavailtu palvelujen keskittäminen tulee vaikuttamaan rajusti etenkin harvaan asutun ja ydinmaaseudun työllisyyteen, joissa arviolta 20 prosenttia työllisistä joko menettää työpaikkansa tai työpaikka siirtyy toiselle alueelle. Muutosten määrä ja nopeus on dramaattinen, ja se koskee ensi sijassa naisten työpaikkoja.

Eniten työllistäviä toimialoja maaseudulla ovat terveys- ja sosiaalipalvelujen jälkeen teollisuus, maa-, metsä- ja kalatalous, tukku- ja vähittäiskauppa, koulutus sekä rakentaminen. Verrattuna kaupunkeihin, maaseudulla työllistytään enemmän maa-, metsä- ja kalatalouden, kaivostöiminnan ja louhinnan sekä harvaan asutulla maaseudulla majoitus- ja ravitsemustoiminnan toimialoilla. Verrattuna vuoteen 2007 ovat vuonna 2020 suurimpien toimialojen osuudet työpaikoista laskeneet maaseudulla lukuun ottamatta terveys- ja sosiaalipalveluita. Myös maaseudulla kaupunkeihin verrattuna enemmän työllistävien toimialojen osuudet ovat laskeneet verrattuna 2007. Poikkeus on kaivostöiminta, jonka osuus on kolminkertaistunut harvaan asutulla maaseudulla.

Maaseutukuntatyypeittäin harvaan asutulla maaseudulla majoitus- ja ravitsemusalan työpaikkojen osuus oli vuonna 2020 muuta maata korkeampi (4,3/3,1), samoin kaivosalalla (2,9/0,3), mutta alkutuotannon työpaikkaosuus oli silti suhteessa merkittävin (11,4/2,7). Ydinmaaseudulla korostuvat alkutuotannon lisäksi teollisuuden osuus työpaikoista, joka oli vuonna 2020 18,9 prosenttia, kun koko maan vastaava osuus oli 12,2 prosenttia. Merkittävää on, että ydinmaaseudulla teollisuuden osuus työpaikoista on huomattavasti suurempi kuin alkutuotannon (9,9 %). Kaupungin läheisellä maaseudulla eniten työllistävä toimiala on teollisuus, jonka osuus vuonna 2020 oli 15,5 prosenttia. Tälle alueelle keskittyy myös suhteellisesti eniten rakentamisen työpaikkoja, joiden osuus on kasvanut 9,8 prosentista 10,9 prosenttiin vuodesta 2007 vuoteen 2020. Myös kuljetuksen ja varastoinnin työpaikat ovat hienoisesti keskittymässä kaupungin läheiselle maaseudulle, kun niiden määrä on pienentynyt kaupungeissa.

Koko maassa oli vuonna 2020 lähes 400 000 liikeyritysten toimipaikkaa. Niistä 35 prosenttia sijaitsi maaseututyyppeiden kunnissa ja 65 prosenttia kaupunkikunnissa. Maaseutumaisimmissa maakunnissa yrittäjäosuudet näyttävät usein olevan keskimääräistä korkeampia, mikä saattaa viitata keskimääräistä haastavampiin palkkatyömahdollisuuksiin, mutta myös keskimääräistä vahvempaan yrittäjyyskulttuuriin. Uudenmaan maakunnan alhaisin yrittäjäosuus viitanee osaltaan keskimääräistä parempiin palkkatyömahdollisuuksiin. Kaupunkikunnissa ja

kaupungin läheisellä maaseudulla sekä aloitetaan että lopetetaan suhteessa enemmän yrityksiä kuin harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla. Paitsi, että maaseutumaisimmissa maakunnissa yrittäjien osuudet näyttävät olevan keskimääräistä korkeampia, myös kaupunki-maaseutukuntaluokituksella tarkasteltuna yrittäjien osuus työllisistä on selvästi suurempi maaseututyypin kunnissa kuin kaupunkikunnissa ja suurin harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa.

Merkille pantavaa on ydinmaaseudun kuntien suurin osuus liikeyritysten toimipaikoista kaupunkikuntien jälkeen (18 % kaikista toimipaikoista). Ydinmaaseudun erottaa muista maaseututyypeistä maatalojen määrä, mikä nostaa siellä toimipaikkojen määrää. Koko maaseudulla sijaitsee 35 % liikeyritysten toimipaikoista, ja niistä runsas viidesosa on maatiloja. Kaikkiaan alkutuotannon työpaikkaosuuksiin ja siten työllistävyyteen verrattuna toimiala korostuu huomattavasti liikeyritysten toimipaikkojen osuuksissa. Silmiinpistävää on myös toimipaikkojen vähäisyys kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, joissa kuitenkin asui vuonna 2020 noin kolmannes maaseutukuntien väestöstä. Tyypillistä näille alueille on työssäkäynti läheisissä kaupunkikeskuksissa. Toimipaikat ovat siellä myös tavallisesti isompia kuin harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla. Maaseudun työvoimakysynnän kannalta ydinmaaseutu erottuu alueena, jossa työtä on tarjolla alueen omissa toimipaikoissa, kun kaupungin läheisellä maaseudulla työvoima suuntautuu alueen ulkopuolelle – tosin myös kaupungeista pendelöidään töihin kaupungin läheiselle maaseudulle. Harvaan asutulla maaseudulla työllistytään pieniin toimipaikkoihin, kuten ydinmaaseudullakin, mutta toimipaikkoja on vain reilu kolmasosa ydinmaaseudun vastaavista.

Harvaan asutun ja ydinmaaseudun toimipaikat ja usein yrityksetkin ovat pieniä. Se lisää työmarkkinoiden epävarmuutta tulevaisuudessa, sillä vuonna 2022 Suomessa oli runsaat 69 000 yrittäjää, jotka olivat täyttäneet 55 vuotta (Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b). Omistajanvaihdosnäkyymiin vaikuttavat yrityksen koko ja toimiala: mitä pienempi yritys (erityisesti yhden hengen yritykset), sitä vähäisempi on sukupolvenvaihdoksen todennäköisyys (7 %), ja sitä todennäköisemmin yritys ollaan lakkauttamassa (56 %) (emt., 104). Maaseudun yritykset ovat todennäköisemmin lopettamassa, ja niillä on vähemmän aikomuksia myydä liiketoimintaansa ulkopuolisille kuin kaupungeissa (Suomen Yrittäjät 2021, 105). Työvoiman tarpeeseen onkin maaseudulla luettava pula (pien)yrittäjistä ja itsensä työllistäjistä, koska palkkatyötä on tarjolla kaupungeja vähemmän.

Liikeyritysten toimipaikkojen osuus koko alueen toimipaikoista on kaikilla maaseututyypeillä kaupungeja suurempi luonnollisesti maa-, metsä- ja kalatalouden toimialoilla, mutta myös kaivostoiminnassa ja louhinnassa sekä teollisuudessa. Merkittävää on teollisuuden toimipaikkojen suhteellisen suuri osuus toimipaikoista ydinmaaseudulla, ja se, että kaivostoiminnan toimipaikat ovat harvaan asutulla maaseudulla suhteellisesti merkittävämpiä kuin muilla maaseututyypeillä. Kaupungin läheisellä maaseudulla on väestön määrään nähden suhteellisen vähän toimipaikkoja, ja siellä korostuvat teollisuuden, rakentamisen ja alkutuotannon toimipaikat suhteessa muihin toimialoihin.

Työpaikkojen syntymiseen vaikuttavat maaseudulla lähtökohtaisesti samat tekijät kuin kaupungeissa. Uusia työpaikkoja syntyy todennäköisimmin yritysten kasvuhakuisiin toimipaikkoihin. Tietyt rakennetekijät (henkilöstömäärä, kokoaikatyö, vakinaisen palkkaaminen, vastavalmistuneiden ja työvoiman ulkopuolisten hankkiminen) liittyvät siihen suoraviivaisesti, kun taas talouden ja työmarkkinoiden ajankohtainen tilanne vaikuttaa vain joidenkin tekijöiden kautta. Edelleen, yksityiselle sektorille on palkattu todennäköisemmin vakinaisia työntekijöitä, kun

taas kunnat, valtio, järjestöt ja yhdistykset ovat palkanneet useammin määräaikaista. Yksityisellä sektorilla rekrytoinnin syynä on ollut muita sektoreita selvästi useammin lisähenkilöstön tarve. Kunnissa rekrytoidaan jonkin verran työvoimaa uusiin tehtäviin, mutta useimmiten syynä rekrytoinnille on sijaistarve tai uuden työntekijän löytäminen toiseen työpaikkaan lähteneen henkilön tilalle. Eläköitymisen johdosta aiheutuvat rekrytoinnit ovat yleisempiä kunnissa kuin muilla sektoreilla. Myös valtiolla sijaistarve on ollut melko usein rekrytoinnin syynä, mutta ei niin usein kuin kunnissa. Henkilöstöä on rekrytoitu lisää myös toiminnan laajentamisessa. (Räisänen & Ylikännö 2022)

Maaseudulla on varuskuntapaikkakuntia ja rajanylityspaikkojen tullia lukuun ottamatta vain vähän valtion työpaikkoja, ja ne ovatkin keskittyneet voimakkaasti pääkaupunkiin. Maaseudun julkista sektoria hallitsevat kuntien työpaikat.

2020-luvulle tultaessa kaikilla aluetyypeillä on ollut pulaa osaavasta työvoimasta. Vakinaisen työvoiman rekrytoinnissa on koettu useimmin ongelmia rakentamisen, kuljetuksen ja varustoinnin, majoitus- ja ravitsemustoiminnan sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden toimialoilla. Näillä toimialoilla ja etenkin terveys- ja sosiaalipalveluissa myös määräaikaisten työvoiman rekrytoinnissa koettiin useimmin ongelmia. (Räisänen & Ylikännö 2022)

Työvoimatarvetta pidemmälle katsottaessa näkymät ovat alueilla positiivisemmat, ja useimilla alueilla investoidaan voimakkaasti erityisesti vihreään siirtymään. Työmarkkinoiden suurimmat haasteet liittyvät edelleen osaavan työvoiman saatavuuteen, mikä näkyy kaikissa maakunnissa ja useilla toimialoilla. Pula-aloista yleisimmin mainitaan sosiaali- ja terveysala, mutta osaajapulaa on laajasti myös muun muassa opetusala, metalli- ja konepajateollisuudessa, prosessiteollisuudessa, kuljetusalalla ja ICT-alalla. Ylitarjonta-ammateissa korostuvat yleissihiteerit ja myyjät, ja kohtaanto-ongelmaisissa ammateissa ravitsemusala ja rakennusala. Maakuntien osalta tilanne vaihtelee. Esimerkiksi Pohjanmaalla ja Lapissa aiheuttaa huolta työvoiman mahdollinen siirtyminen muihin Pohjoismaihin. Kasvava kansainvälisen työvoiman tarve tunnustetaan laajalti, ja useissa maakunnissa etsitään ratkaisuja ulkomaisen työvoiman työllistämisen edistämiseksi. Kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelemiseksi odotetaan englanninkielisen opetuksen tarjonnan parantamista.

Koulutuspanoksia tarvitaan kasvaville aloille sekä tiettyjen alojen (esim. saha- ja puutuoteteollisuus, maataloustyö, teollisuustuotanto, siivous, hoivatyö) imagon kohottamiseksi. Panostuksia on kohdistettu esimerkiksi automaatioon ja robotiikkaan sekä akkuteollisuuteen ja tuuliin voimaan liittyen.

TKI-toiminnan koetaan palvelevan huonosti maaseudun elinkeinoja ja toimialoja sekä TKI-yksiköiden sijainnin että -rahoituksen näkökulmasta. TKI-tiekartat tunnistavat huonosti maaseutua. TKI-toiminnan alueellinen vinous ja keskittyminen aiheuttavat rakenteellista erivertaisuutta ja lisääntyvää arjen ehtojen eriarvoistumista (vrt. Blom ym. 2012). Maaseudun kannalta ongelmallista on, että talouden rakenteita uudistava TKI-rahoitus keskittyy kaupunkeihin, ja maaseudulle ohjautuva yritysrahoitus on ensi sijassa säilyttävää. Tämä johtuu siitä, että erityyppisillä alueilla on käytössä eri politiikkaohjelmat ja -toimenpiteet.

Kun kartoitimme keskeisten aluekehitystoimijoiden ja politiikkaohjelmien näkymiä työvoimatilanteeseen, maakuntien tulevaisuuskuvin ja kehittämisteemoissa korostuivat kestävyys, hiilinegatiivisuus ja -neutraalius, kiertotalous, innovaatio- ja osaamislähtöisyys, taloudellinen kilpailukyky, alueiden elinvoimaisuus, uudistuminen ja hyvinvointi. Lähitulevaisuuden investointien keskiössä ovat yleisesti tuulivoima- ja aurinkovoimahankkeet. Bio- ja kiertotalous

nähdään alueilta käsin maaseutualueiden kasvun ja työllisyyden lähteinä. Muita paikoitellen merkittäviäkin investointikohteita ovat esimerkiksi vetytalous, biokaasuhankkeet, puuala, akkuteollisuus, kiertotalouden eri teemat, kaivannaisala ja matkailuala. Myös Suomen NATO-jäsenyyden arvioidaan tarjoavan alueellisesti kasvumahdollisuuksia yrityksille.

Maaseudulle merkittävimmissä EU-osarahoitteisessa politiikkaohjelmassa, CAP-suunnitelmassa on kolme pääteemaa: aktiivisen maatalouden ja ruuantuotannon edistäminen, ilmasto- ja ympäristöviisas maatalous sekä uudistuva ja monipuolinen maaseutu. Alueille vietyinä maaseudun kehittämissuunnitelmissa korostuvat osaamisen ja digitalisaation edistäminen, ilmasto ja ympäristö, kestävyys, innovaatioiden edistäminen, ruokasektorin ja maatalouden kehittämisen sekä maaseudun elinvoimaisuus. Tunnistetut osaamistarpeet liittyvät yleisimmin myynti- ja markkinointiosaamiseen, johtamisosaamiseen, tuotekehitys- ja tuotteistamisosaamiseen sekä rekrytointiosaamiseen. Edelleen tunnistetaan myös riskienhallintaan, ennakointiin, elintarviketurvallisuuteen ja huoltovarmuuteen liittyviä osaamistarpeita yhä useammalla toimialalla. Näiden lisäksi esimerkiksi johto- ja asiantuntijatehtävien osaamistarpeina korostuneet etä- ja virtuaalipalvelut ovat maaseudun näkökulmasta tärkeä kehittämiskohde myös monipaikkaisuutta ajatellen.

Osaamisen ennakointituloksen mukaan koko maan tasolla, mikä kattaa luonnollisesti myös eri maaseututyypit, kaikilta koulutusasteilta tarvittaisiin nykyistä enemmän tutkintoja, jotta avautuviin työpaikkoihin saadaan riittävästi työvoimaa. Suurimmat tutkintotarpeen vähennykset kohdistuisivat kaupan, hallinnon ja oikeustieteiden sekä humanististen ja taidealojen koulutukseen, joissa ennakointitulosten perusteella tarvittaisiin yli 1 500 tutkintoa vähemmän kuin viime vuosina. Myös terveys- ja hyvinvointialojen, kasvatusalojen ja yhteiskunnallisten alojen tutkintotarve on nykyistä pienempi. Luonnontieteissä koulutustarve olisi puolestaan lähellä nykytilaa.

Laajoja läpileikkaavia teemoja tulevaisuuden työvoiman tarpeessa ja laadussa ovat kestävyysosaaminen ja vihreä siirtymä. Ensin mainittu sisältää myös ilmastonmuutososaamisen, yrittäjyys- ja liikkeenjohto-osaamisen, kansainvälistymisosaamisen, huoltovarmuusosaamisen, planetaarisen hyvinvoinnin sekä alalla toimivien hyvinvoinnin edistämisen. Vihreän siirtymän teemaan sisältyy digitalisaatioalan ja teknologian kehityksen sekä innovaatio-osaamisen edistäminen, jolla tarkoitetaan kykyä ratkaista uusien teknologioiden ja digivihreän siirtymän haasteita. Tarvittavat osaamiset ja taidot eivät mitenkään rajaudu maaseudulle, mutta maaseutukontekstissa toimivat taidot ovat olennaisia. Nämä tulevaisuusteemat korostavat aluetyypit ylittäviä osaamiskosysteemejä.

Osaamiseen liittyvät panostukset ovat alueellisesti vinoja ja maaseudulle epäedullisesti painottuneita. Sitran teettämä selvitys (Aro ym. 2021) osoittaa, että väestön koulutustasoon liittyvät alueelliset erot ovat melko suuria ja luonteeltaan pysyviä. Koulutuksella ja inhimillisellä pääomalla on taipumus keskittyä sinne, missä on korkeakouluja, osaamis- ja tuotantokeskittymiä tai tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan ympärille muodostuneita ekosysteemejä. Toimialojen toiveissa korostuu etenkin ammatillisen koulutuksen lisääminen kaikilla maaseututyypeillä. Tarvitaan osaamistason nostoa kaikilla asteilla, ei niinkään merkittävää määrällistä koulutuspaikkojen lisäämistä. Tohtorikoulutukseen panostaminen ei saisi olla pois muista koulutuksen resursseista.

Tietotalouden perusedellytys eli digitalisaatio ei ole tähän mennessä tuottanut odotettua tulostoa maaseudun työpaikkojen määrän lisääntymisenä. Syyinä on Suomeen kertynyt vakava

maaseudun digi-infran investointivelka, joka halvaannuttaa toimialojen ja yritysten kehitystä ja sitä kautta työllisyyttä. Lehtosen ym. (2023b) tekemän spatiaalis-tilastollisen tutkimuksen mukaan digitaalinen infrastruktuuri jakautuu Suomessa kahteen alueeseen eli kaupunkeihin ja maaseutuun. Harvaan asutun maaseudun kunnista 93 prosenttia sisältyi huonon digitaalisen infrastruktuurin kuntaluokkaan, kaupungeista siihen kuului yksi kunta vuonna 2021. Ydinmaaseudun kunnista tähän kuntaluokkaan sijoittui 64 prosenttia kunnista, kaupungin läheisellä maaseudulla 34 prosenttia. Ongelmallista on myös se, että digitaalinen kuilu alueiden välillä ei ole loiventumassa vaan päinvastoin: vuosien 2019–2021 välisenä aikana mobiiliyhteyksien latausnopeudet parantuivat siellä, missä ne olivat jo aiemminkin parhaat, eli kaupungeissa. Eri tietoliikenneyhteyksien hyvä saatavuus näyttää keskittyvän samoihin kuntiin, mikä lisää kuntien välistä eriarvoistumista. (Emt.) Yrittämisen, työnteon ja sähköisten palvelujen kannalta tietoliikenneyhteydet ovat perusinfraa, jonka varassa alueet kehittyvät – ei päinvastoin, eli että tämä infra turvattaisiin vain, jos alue osoittaa kasvua. Lisäksi tulevaisuudessa tulee huolehtia maaseudun työllisten digitaalisuuteen liittyvien taitojen ajantasaisuudesta ja täydennyskouluttamisesta.

6.3 Tulevaisuus: vihreä siirtymä ja maaseudun työvoima

Laajasti ottaen vihreällä siirtymällä viitataan pitkän aikavälin kestävyys siirtymään, joka uudistaa koko yhteiskunnan. Meidän tulee irtautua fossiilisista polttoaineista ja muiden luonnonvarojen ylikulutuksesta. Kulutusta on vähennettävä, ja sekä kulutus- että tuotantojärjestelmiä uudistettava niin, että niistä aiheutuu vähemmän ilmastopäästöjä ja että ne hyödyntävät luonnonvaroja kestävästi. Muutoksen on myös oltava oikeudenmukainen sekä ihmisryhmien, alueiden että eri sukupolvien kannalta.

Vihreän siirtymän vaikutukset kokonaistyöllisyyteen arvioidaan kirjallisuuden perusteella olevan maltillisia pitkällä aikavälillä. Vihreän siirtymän aikaansaamien merkittävien muutosten työmarkkinoilla arvioidaan tapahtuvan kokonaistyöllisyyden sijaan toimialojen, yritysten, ammattien, työtehtävien sekä alueiden välillä, ja vaikutukset kohdentuvat lähes kaikkiin toimialoihin suoraan sekä välillisesti. Peukalosääntönä voi pitää sitä, että vihreä siirtymä kohtelee merkittävämmiin niitä toimialoja, joista syntyy paljon ilmastopäästöjä. Maaseudulla turvetuotanto on välitön kärsijä. (Busk ym. 2023)

Viljeltyjen turvemaiden päästöt ovat maatalouden osalta suurin yksittäinen nykyistä tuotantoa raskauttava piirre, josta voidaan irrottautua, mutta jolla on merkittäviä alueellisia työllisyysvaikutuksia.

Vihreä siirtymä vaikuttaa merkittävästi fossiiliseksi luokiteltavaan turvetuotantoon. Pellervon taloustutkimuksen selvityksen (Valonen ym. 2021, 27–28) mukaan alan työllisyys on arvioitu vuonna 2019 noin 1 400 henkilötyövuodeksi, ja koko tuotantoketjussa arviolta 2 500 henkilötyövuodeksi. Turvetuotanto on keskittynyt Pohjois-Pohjanmaalle, Etelä-Pohjanmaalle ja Keski-Suomeen. Suhteessa kaikkiin maakunnan yritysten työllisyyteen, suurin merkitys toimialalla on Etelä-Pohjanmaalla. Alueellisesti vertaillen turvetuotanto on merkittävin Luoteis-Pirkanmaalla ja Haapavesi-Siikalatvan seutukunnissa. Kansantalouden tasolla turvetuotannosta luopumisen vaikutukset työvoiman kysyntään ovat vähäiset, mutta paikallisesti merkittävät, kun myös välilliset työllisyysvaikutukset otetaan huomioon. (Emt.)

Maaseutua koskee ensinnäkin yleinen paine lisätä päästötöntä sähköntuotantoa. Suuri osa tuulipuistoista sijaitsee maaseudulla, ja merituulipuistojenkin sähkönsiirtolinjat halkovat

maaseutua. Maaseudun kannalta on iso ero siinä, tuotetaanko fossiilivapaa sähkö keskitetysti (isot tuulivoimapuistot, Olkiluoto-tyyppiset ydinvoimalat) vai hajautetusti, ja mikä on näiden ratkaisujen painotus. Isojen asutuskeskusten energiapäätöksissä usein unohtuu ottaa huomioon, mitä kulutuspäässä tehty kestävältä vaikuttava ratkaisu tarkoittaa energiantuotantopaikkakunnalla ja kaikilla niillä seuduilla, joiden kautta kulutuspäässä ympäristöystävälliseksi koetua sähköä siirretään.

Vihreä siirtymä edellyttää isoja muutoksia tavassamme käyttää metsiä niin, että hiilensidonta lisääntyisi. Menettelytavoista ei ole yksimielisyyttä, aihetta tutkitaan ja selvitetään. Etenkin Etelä-Suomessa luonnon monimuotoisuuden tukeminen edellyttäisi lisää suojelualueita. Biomassan polttoa energiaksi pitää vähentää, sillä tällä hetkellä yli puolet Suomessa käytetystä puusta päätyy energiaksi. Kaikkineen tämä tarkoittaa, että metsistä saatavaa jalostusarvoa olisi lisättävä: energiantuotannosta ja alhaisen jalostusasteiden tuotteista olisi siirryttävä arvokkaampiin lopputuotteisiin ja uudenlaisiin tuotantojärjestelmiin. Siirtymällä olisi potentiaalisesti myönteisiä työllisyysvaikutuksia maaseudulle, mikäli jalostusarvo edellyttäisi enemmän työvoimaa kuin energiantensiivinen ja paljon puhdasta vettä, mutta vähän työvoimaa tarvitseva selluteollisuus.

Maataloudessa tavoitteena on päästöjen vähentäminen ja niiden muuttaminen esimerkiksi biokaasun lähteiksi. Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen edellyttää uudenlaisia tuholais- ja kasvitautitorjuntamenetelmiä, jotka voivat olla nykyisiä työvaltaisempia. Fossiilipohjaiset lannoitteet on korvattava uusiutuvilla aineilla. Ruuan kulutuksessa tulee painottua kasvipohjaisiin tuotteisiin, joten niiden tuotanto lisääntyy eläintuotannon kustannuksella. Suomella on vahvuuksia nimenomaan nurmirehuun perustuvassa kotieläintuotannossa, joka myös työllistää kasvinviljelyä enemmän. Turvepeltojen viljelystä luopuminen tai niiden käyttötavan muuttaminen ovat keskeisiä keinoja vihreässä siirtymässä. Nämä pellot sijaitsevat maan keski- ja pohjoisosissa, ja vaikuttavat maatilojen työllistävyyteen. Kasvinviljelypainotus olisi toteutuessaan omiaan vähentämään maatalouden työvoimantarvetta ja siirtämään maataloustuotantoa etelämmäksi. Maataloustuotannon volyymin muutos vaikuttaa sekä sen panosteollisuuteen että jalostuksen työvoimatarpeeseen. Muutokset maatalouden alueellisessa painopisteessä ovat joka tapauksessa hitaita ja polkuriippuvuus raskas, sillä tuotantokapasiteettiin (erityisesti kotieläintuotannon rakennukset ratkaisuihin) sitoutuu valtavia pääomia.

Suomi on sitoutunut maailmanlaajuiseen luonnon monimuotoisuuskehykseen (Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework), eli 30 prosenttia kaikista maa- ja sisävesialueista sekä merialueista tulee suojella. Luonnon monimuotoisuutta tullaan parantamaan myös luontotyyppien ennallistamisella. Suurimmat ennallistamistarpeet ovat soilla, metsissä ja sisävesissä. Suojelu tarkoittaa alueiden poistumista kulloisestakin tuotantotarkoituksesta, ja pienentää niiltä osin työvoiman tarvetta. Metsätaloudesta tehdyt arviot ovat liikkuneet 4 900 ja 9 400 työpaikan vähenemisessä (Luke 2023). Toisaalta ennallistaminen itsessään edellyttää työpanosta ainakin hetkellisesti. Pidemmällä ajalla luonnon monimuotoisuus parantaa luonnon virkistysarvoja, mikä voi lisätä maaseudun edellytyksiä aineettoman hyvinvoinnin palvelujen tuottajana sekä luoda työpaikkoja. Niiden määrää on kuitenkin vaikea arvioida, koska päätöksenteko asiassa on vielä kesken.

Kaivosteollisuus on kasvava ala etenkin harvaan asutulla maaseudulla, mikä lisää työvoiman kysyntää paitsi itse kaivoksissa, myös niitä tukevassa rakentamisessa ja huoltotehtävissä. Kaivosalalla siirtymä tarkoittaa ympäristöturvallista mineraalituotantoa eli uudenlaisia menetelmiä ja tarvetta uudenlaiseen osaamiseen.

Edellä kuvatuissa alueiden kehitysnäkymissä akkutehtaat mainitaan monien maaseutuvaltais-ten maakuntien uusina panostuksina, ja niihin näyttää kohdistuvan suuria odotuksia. Tehdas-työssä käydään paljon etenkin kaupungin läheisellä maaseudulla ja ydinmaaseudulla. Kun ar-vioidaan akkutuotannon merkitystä, olennaista olisi pystyä ottamaan haltuun koko akkuarvo- ketjun hallinta yksittäisten elementtien tuotannon sijaan. Maaseudulle erityinen riski on sellai- nen akkualan kehitys, jossa tehtaissa hyödynnetään suomalaista halpaa tilaa, nopeaa luvi- tusta, kansallisia investointitukia ja puhtaita raaka-aineita kuten vettä, mutta työvoima alihan- kitaan ulkomailta ja sekä maisemaan että ympäristöön tehdään niitä pysyvästi muuttavia ja virkistysarvoja heikentäviä muutoksia. Kaikki vihreäksi siirtymäksi mielletty tuotanto ei ole maaseudun kannalta kestävää eikä toivottavaa.

Rakentaminen on tärkeä toimiala kaikilla maaseututyypeillä. Vihreä siirtymä edellyttää uudis- rakentamisen kriittistä arviointia sekä kierrätettävän ja korjaavan rakentamisen lisäämistä. Tämä tarkoittaa maaseudun rakennusallalla ainakin osittaista siirtymää elementtien tuottami- sesta korjaavan rakentamisen osaamiseen. Toisaalta juuri metsäteollisuuden siirtyminen kor- keamman jalostusasteen tuotteisiin osuisi yksiin puuelementtien käytön ja tuotannon lisäämi- sen kanssa. Suomessa on asetettu tavoitteeksi, että puurakentamisen osuus lisääntyisi julki- sessa rakentamisessa 45 prosenttiin vuoteen 2025 mennessä (Ympäristöministeriö 2020).

Vihreä siirtymä edellyttää, että liikenteessä tulee siirtyä fossiilisista polttoaineista uusiutuviin. Kaupungeissa tavoite toteutuu yksityistä autoilua vähentämällä, kun matkoja taitetaan jalkai- sin tai pyörillä, julkiseen liikenteeseen panostamalla sekä siirtymällä sähköautoihin. Sähköä tai muuta fossiilitonta polttoainetta kuluttavat autot ovat maaseudun ratkaisu, sillä julkisen lii- kenteen lisääminen isommassa mittakaavassa ei ole mahdollista. Maaseudun elinkeinojen kannattavuuteen vaikuttaa merkittävästi se, miten raskaiden ajoneuvojen käyttövoima ratkais- taan, ja miten kuljettamisen hinta kehittyy.

Busk ym. (2023) arvioivat, että noin viidennes suomalaisista työskentelee jo vihreän siirtymän ammattiteissa. Näihin tehtäviin siirtyminen edellyttää pikemminkin osaamisen päivittämistä kuin kokonaan uusia taitoja, ja se voi tapahtua koulutuksena ja oppimisena työpaikoilla. Vih- reän siirtymän ammattiteille tyypillistä ovat insinööritaidot, tutkimusosaaminen, toiminnan oh- jaus ja prosessien seuranta. Ne vaativat usein korkeaa koulutusta esimerkiksi prosessiteknii- kan erityisasiantuntijana, yhdyskunta- ja liikennesuunnittelijana sekä maa- ja vesirakentami- sen erityisasiantuntijana. Myös viestinnän, tiimityön, ongelmanratkaisun ja luovuuden taitoja tarvitaan. Kaikessa maaseudun yritys- ja palvelutoiminnassa tarvitaan jo nyt ja tulevaisuu- dessa vielä enemmän digitaalisia taitoja.

Vihreässä siirtymässä työpaikkoja siirtyy ilmastopäästöjä tuottavilta aloilta ilmastopäästöjä pienentäville aloille. Maaseudulla se tarkoittaa parhaimmillaan tuotannon muuttamista pääs- töjen tuottajasta niitä nieleväksi. Vihreässä siirtymässä iso kysymys on, mihin valtakunnalli- sesti päätetään kohdistaa infran toimivuus, investointikannusteet, TKI-panostukset ja koulu- tettujen osajien saatavuus. Riskinä maaseudun kannalta on, jos vihreä siirtymä jää Suomessa ensi sijassa energiamurrokseksi. Polttoaineen vaihtamisen lisäksi tulisi kehittää ja ottaa käyt- töön myös maaseudulla uusia teknologioita, markkinamalleja, liiketoimintamalleja ja jopa yri- tysmuotoja. Näitä tulisi kehittää sekä eri toimialojen yrityksissä että julkisella sektorilla (erityi- sesti kunnissa) ja kolmannen sektorin piirissä, joka on maaseudulla esimerkiksi palvelujen tuo- tannossa keskeisempi toimija kuin kaupungeissa. Olennaista olisi mahdollistaa TKI-rahoituk- sen kohdentaminen maaseudun talouden toimijoille. Nykyään yrityksiin kohdistettu kehittä- misrahoitus tulee lähinnä EU:n maaseudun kehittämispolitiikan kautta, joka on ensinnäkin

hyvin maatalouspainotteista, ja lisäksi välineenä kapea-alainen. Vihreän siirtymän maaseutuinnovaatiot pitäisi kirjoittaa sisään valtakunnalliseen TKI-rahoituspolitiikkaan.

6.4 Työvoima ja monipaikkainen maaseutu

Monipaikkaisuus tarkoittaa sitä, että toimimme arjessa useammalla paikkakunnalla joko asumiseen, työntekoon, opiskeluun tai harrastuksiin liittyen. Myös omistaminen tai yrittäminen voi olla monipaikkaista. Työnteon muutokset, vapaa-ajan lisääntyminen, kaupungistuminen sekä liikenne- ja viestintäteknologia ovat lisänneet yleistä liikkuvuutta ja monipaikkaisuutta. Maaseudun työvoiman kannalta keskeisiä monipaikkaisuuden muotoja ovat pendelöinti, kausityö sekä etätyö. Rannanpää ym. (2022) ennakoivat monipaikkaisen väestön painopisteen siirtyvän entistä vahvemmin kohti Etelä-Suomea ja suurten kaupunkiseutujen vaikutusalueita, mutta kokonaisuudessaan monipaikkainen väestö levittäytyy laajemmalle alueelle.

Pendelöinti on monipaikkaisen työn merkittävin muoto. Erittäin yleistä se on kaupungin läheisellä maaseudulla. Kun työmarkkinat todennäköisesti jatkavat palveluvaltaistumista tulevaisuudessa, työssäkäynti läheisessä kaupungissa jatkunee, ja maaseudun ja kaupungin keskinäisriippuvuus työssäkäyntialueella pysyy tiiviinä. Paljon riippuu palvelualueiden palkkakehityksestä sekä erityisesti hyvinvointialueiden työpaikkojen sijainnista tulevaisuudessa.

Rannanpää ym. (2022) ennakoivat seutukuntien sisällä kuntarajat ylittävän pendelöinnin lisääntyvän vuosien 2019–2030 aikana 2,7 prosenttia koko maan tasolla. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria lähinnä vakituisten väestön määrän kehityksen vuoksi. Pendelöinnin kasvu sijoittuisi selkeästi suurille kasvaville kaupunkiseuduille, etenkin pääkaupunkiseudulle ja Tampereen ympäristöön. Muualla maassa seudun sisäinen pendelöinti kasvaisi vain yksittäisillä seuduilla. Kaupungin läheisen maaseudun työllisyystilanne pysyisi vahvana tässä kehityksessä, muualla pendelöijien määrä on todennäköisesti vähenemässä.

Koronapandemia-aikana etätyön tekeminen oli poikkeuksellisen yleistä, vuonna 2022 palattiin jälleen työpaikoille, mutta samalla etätyötä jäätettiin tekemään lähityön ohella runsaasti. TEM:n Työolobarometrin (Lyly-Yrjänäinen 2024) mukaan etätyötä teki vuonna 2023 päivittäin joka kymmenes palkansaaja, noin viidennes viikoittain, kuusi prosenttia kuukausittain ja noin kymmenen satunnaisesti, eli noin joka kolmas vastaajista teki säännöllisesti etätyötä vähintään kuukausittain, ja sen lisäksi 11 prosenttia satunnaisesti. Etätyöskentely on yleisempää valtiolla työskentelevillä ja isojen työpaikkojen työntekijöillä – näitä molempia on selvästi enemmän kaupungeissa kuin maaseudulla (Lyly-Yrjänäinen 2024; Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit).

Monipaikkaisuus vaikuttaa kokonaisuudessaan hieman kokonaistyöllisyyttä lisäävästi, ja samalla se synnyttää työpaikkoja muuten taloudellisesti matalaintensiivisemmille alueille. Kausityö mahdollistaa sellaisten yritysten ja toimialojen toimintaa, kuten puutarha-, maa- ja metsätalous sekä matkailu, joiden työvoimatarpeessa on voimakkaita vaihteluja vuodenaikojen mukaan. Monipaikkainen kausityö todennäköisesti jatkuu vähintään nykyisellä volyyymilla, matkailussa se voi jopa kasvaa tulevaisuudessa. Maa-, puutarha- ja metsätalouden kausityövoiman turvaamiseksi tulisi yhä enemmän tehdä paikallista ja alueellista yhteistyötä eri toimialojen ja yritysten kesken, jotta kausitöitä ketjuttamalla saataisiin kokoaikaisempia työpaikkoja. Usein kyse on pariskunnista, jolloin paikkakunnalle asettumista mahdollistaisi myös kumppanin työllistyminen. Hyviä käytännön kokemuksia tällaisesta pitkäaikaisesta, sektorit ylittävästä kausityövoimamenettelystä on esimerkiksi Keski-Karjalan seutukunnasta (Rannanpää ym. 2022).

Vapaa-ajan monipaikkaisuus vaikuttaa työvoimamarkkinoihin välillisesti lisäämällä tarvikkeiden ja palvelusten kysyntää vapaa-ajan viettoon liittyvillä paikkakunnilla. Maaseudun työllisyyden kannalta paikkariippumatonta, korkeaa osaamista maaseudulle liikuttava ja maaseudun resursseja kuten aineettomia hyödykkeitä innovatiivisesti hyödyntävä monipaikkaisuus on toivottavampaa kuin pelkkä vapaa-aikaan liittyvä monipaikkaisuuden kasvu.

6.5 Poliittikasuosituksukset

6.5.1 Työllisyys

Maaseudun työllisyyttä tarkasteltaessa on pidettävä mielessä ensinnäkin pienempi palkkatyön osuus kuin kaupungeissa, ja suurempi osuus (pien- tai yksin-) yrittäjiä, sekä toimipaikkojen pieni koko. Suomessa on asumismaaseutu, eli maaseudulla ollaan ensi sijassa siksi, että siellä halutaan asua. Luonnonvara-alalla työskentelevät ovat tästä jonkinlainen poikkeus, kun näiden alojen töitä on vähän kaupungeissa – tosin kaupungista työssäkäynti on jossain määrin mahdollista. Maaseutuasumiseen kiinnittyneet hakevat työpaikkaa asuinpaikkansa rajoissa, tai tuovat tai luovat oman elinkeinonsa ja työpaikkansa. Kun maaseudun työllisyyttä halutaan tukea, on ensinnäkin **syytä panostaa myös yrittämisen mahdollisuuksiin**: kunnollisiin tietoliikenneyhteyksiin, tieverkon kuntoon, yritysten ja toimialojen paikalliseen ja alueelliseen verkottamiseen, paikallisiin ja alueellisiin digitaalisesti ohjattuihin logistiikkaratkaisuihin, sekä ennen kaikkea maaseutuyritysten innovaatioiden tunnistamiseen TKI-rahoituksessa.

Maaseudun yritykset ovat lähtökohtaisesti pienempiä kuin kaupungeissa, ja se on todennäköisesti tietoinen valintakin. Mutta kun pieniä yrityksiä on paljon, niistä kasvuhakuisimpien **kannustaminen ensimmäisen ulkopuolisen työntekijän palkkaamiseen on suositeltavaa**. Osaavan työntekijän löytäminen ja saaminen pysymään yrityksessä on tällä hetkellä suurin este kasvulle.

Omistajan- ja sukupolvenvaihdokset ovat ratkaisevia maaseudun työpaikkojen kehityksen kannalta. Näissä tilanteissa **toimet jatkajaa etsivän yrityksen ja kyseisestä alasta kiinnostuneen henkilön kanssa ovat tärkeitä**, eikä jatkajan tarvitse olla maaseudulta. EU:n maaseuturahaston elpymisvaroilla on päästy kokeilemaan omistajavaihdosten tukemista. Palvelut, jotka tuovat yhteen yrityksestä luopuvia ja yritystoiminnasta kiinnostuneita ovat myös harkinnan arvoisia, esimerkiksi TE-palveluiden Työmarkkinatorin käyttö tähän tarkoitukseen.

Läheskään kaikki maaseudun yritykset eivät tähtää kasvuun tai voiton maksimointiin. **Tiedon ja käytäntöjen jakaminen erilaisista yritysmuodoista, myös sosiaalisen yrityksen perustamisesta on etenkin tulevaisuudessa tärkeää**.

Suomi on perinteisesti **metalli- ja metsäteollisuuden sekä koneenrakennuksen** osaajien maa. Vaikka talous uusiutuu, nämä alat ja niiden osaaminen erityisesti maaseudun pienissä ja keskisuurissa, usein isojen vientiyritysten alihankkijoina toimivissa yrityksissä mitä todennäköisimmin pysyvät. On huolehdittava **näiden alojen toimintamahdollisuuksista – osaavan työvoima saatavuus oppilaitosyhteistyön tiivistämisellä, oppisopimuskoulutuksen tukeminen, TKI-rahoituksen saatavuus, perusinfra, erityisesti digi-infra toimivuus – myös tulevaisuudessa, uusien alojen ohella, ja tuettava niiden vihreää siirtymää**.

Palkkatyö on yleisintä kaupungin läheisellä maaseudulla, jossa teollisuus ja rakentaminen ovat isoja toimialoja. **Kaupungin läheisen maaseudun työllisyyttä on järkevää kehittää osana**

kaupunkiseudun työssäkäyntialuetta niin, että kaupungin läheisen maaseudun elinvoiman ja kestävyiden näkökulmat saavat ansaitsemansa painon kokonaisuuden kehittämisessä. Maaseutu ei ole pelkkä raaka-aineiden ja työvoiman lähde, sillä on myös oma arvonsa ja kehityksensä, joka pitäisi ottaa huomioon keskinäisriippuvuudessa mukana olevan kaupunkialueen kehittämisessä ja päätöksissä. Pitkän aikavälin seudullinen kokonaisnäkemys olisi suotavaa.

Hyvinvointialueiden toimintojen uudelleenorganisoinnissa on tehtävä aina maaseutuvaikutusten arviointi paitsi palvelujen saavutettavuuden, myös alueellisten työvoima-vaikutusten kannalta. Sote-ala on suurin yksittäinen toimiala kaikilla maaseututyypeillä, ja erityisen merkittävä se on harvaan asutun ja ydinmaaseudun työssäkäyville naisille, koska näillä alueilla työmarkkinat ovat voimakkaasti sukupuolittuneet.

Vihreään siirtymään on myös maaseudulla ladattu paljon odotuksia. Tällä hetkellä ei voi välttyä vaikutelmalta, että maaseudun osa on käytännössä tuottaa raaka-aineita, tarjota tilaa ja puhdasta vettä, sekä antaa maisemansa aurinkopaneelipelloiksi, tuulivoimapuistoiksi ja sähkönsiirron voimalinjojen pilkkomaksi. **Vihreässä siirtymässä on nykyistä paremmin otettava huomioon keskitettyjen, kestäviksi tarkoitettujen ratkaisujen maaseutuvaikutukset käyttäen maaseutuvaikutusten arviointi -menetelmää (MVA) (ks. Husberg ym. 2022) ja osallistettava kaikki, joita muutokset mahdollisesti koskevat. Samalla on pidettävä yhtä lailla esillä ja panostettava myös hajautettuihin, paikallisiin vihreän siirtymän ratkaisuihin.**

Työperäistä maahanmuuttoa maaseudulle on vahvistettava, mutta sitä ei tule nähdä ai-noana työvoimapulan ratkaisijana. Pula-ammattien rinnalla on myös ylitarjonta-ammatteja, jolloin ratkaisuna on ammattisiirtymien mahdollistaminen ja osaamisen laajentaminen.

Ulkomaisen ja varsinkin kausityövoiman käytäntöihin tarvitaan yhteiset pelisäännöt, jotta eri aloilla (mm. kasvihuoneet, luonnonmarjojen poiminta, metsänhoitotyöt) havaitut laiminlyön-nit voidaan kitkeä pois. Tämä lisännee ylipäätään näille aloille työllistyneiden työtyytyväisyyttä.

Mikään työnteko, yritys tai toimiala ei selviä maaseudullakaan ilman toimivia, nopeita tietoliikenneyhteyksiä.

6.5.2 Koulutus

Ammattiopetusta on palautettava riittävässä määrin myös harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun nuorten sekä ammattia vaihtavien ulottuville. Menettelyt voivat olla erilaisia kuin kaupunkiseuduilla: oppisopimuskoulutusta oppimimentorin ohjauksessa etäämmällä sijaitsevasta oppilaitoksesta käsin, etäopetuksen kehittämistä, oppilaitosten yhteistyötä myös harvaan asutulla maaseudulla toimivien yritysten kanssa. Ainoa joustava kohta järjestelmässä ei voi olla maaseudun 16-vuotias nuori tai potentiaalinen ammatinvaihtaja.

Oppisopimuskoulutusta ja muuta vastaavaa toimipaikkojen yhteydessä, yhdessä yritysten kanssa tapahtuvaa opetusta on lisättävä ja tarvittaessa tuettava. Tilastokeskuksen mukaan (18–29 v.) nuorista oli sekä koulutuksen että työn ulkopuolella (NEET) koko maassa 14,9 prosenttia, korkeimmat osuudet olivat maaseutuvaltaisilla hyvinvointialueilla

(aluetyypittäinen tieto ei ollut saatavilla), matalimmat isojen kaupunkiseutujen hyvinvointialueilla ja Helsingissä.

Koulutusta tulisi räätälöidä aluekohtaisesti, yhdessä kaikkien alueen kehittäjien ja yrittäjien kanssa hyvin joustavasti sekä opetustavan että ammattien suhteen. Alueella annettava ammattikoulutus ei ole vain opiskelijoiden, vaan myös alueen yritysten akuutti tarve.

Koulutuksessa tulee lisätä täydennys- ja muuntokoulutusta kokonaiseen ammattitutkintoon johtavan koulutuksen ohella ja sijasta. Niiden merkitys kasvaa vihreän siirtymän myötä. Monimuoto-opiskelua tulee edistää esimerkiksi oppimishubeissa, jotka tarjoavat opiskelutiloja eri oppilaitosten (etä-)opiskelijoille (ammattilliset, korkeakoulutus, työttömyyskoulutukset) ja henkilöresurssina opintoneuvontaa, työnhakuneuvontaa ja opiskelutaitojen tukea.

Osaamisen tason nostamiseen tulee panostaa maaseudulla kaikilla koulutusasteilla.

TKI-toiminnan alueellinen vinous ja keskittyminen on korjattava, sillä ne aiheuttavat rakenteellista erivertaisuutta, vaikeuttavat taloudellisen potentiaalin hyödyntämistä maaseudulla ja johtavat kansantalouden tasolla alisuoriutumiseen. Myös CAP-suunnitelmaa toteuttavissa yritystuissa olisi pyrittävä entistä enemmän painottamaan uudistavia toimia säilyttävien sijaan.

6.5.3 Kotoutuminen

Työperusteisten maahanmuuttajien lisäksi on kotoutettava vastaanottavia tahoja: toimipaikkoja, yrityksiä ja yhteisöjä.

Työperusteisen maahanmuuton tulee perustua alueen toimijoiden osallisuuteen ja tarpeisiin, sekä heidän ottamaansa vastuuseen tulijoista.

Viitteet

- Alasalmi, J. 2022. Selittävätkö alueellinen ja ammatillinen kohtaanto työmarkkinoiden kohtaannon heikentymistä? Työpoliittinen aikakauskirja 4/2022: 22–30.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-970-4>
- Alasalmi, J., Busk, H., Holappa, V., Huovari, J., Härmälä, V., Kotavaara, O., Lehtonen, O., Muilu, T., Rusanen, J. & Vihinen, H. 2020. Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-928-8>
- Alho, R. 2021. "Finland: Integration of asylum seekers and refugees in a tightened policy framework". Teoksessa Galgóczi, Béla (toim.), *Betwixt and Between: integrating refugees into the EU labour market*. European Trade Union Institute. ETUI: Brussel.
- Alho, R., Eronen, E., Paljakka, M., Penttilä, A., Simonen, J., Välimäki, M. & Väyrynen, T. 2022. Ukrainalaiset Suomessa 2022. E2 Tutkimus, sisäministeriö ja Sitra.
<https://www.e2.fi/media/julkaisut-ja-alustukset/ukrainalaiset-suomessa-2022/ukrainalaiset-suomessa-katsaus-final.pdf>
- Aro, T., Aro, R. & Mäkelä, I. 2021. Miten osaajat liikkuvat alueilla? Ammatillisen toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksesta valmistuneiden sijoittuminen työmarkkinoille ja alueille. Sitran selvityksiä 192. Sitra. <https://www.sitra.fi/julkaisut/miten-osaajat-liikkuvat-alueilla/>
- Bernelius, V. & Huilla, H. 2021. Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7. <http://hdl.handle.net/10138/330603>
- Björn, I., Pöllänen, P. & Saarti, J. 2021. Hajautusta tasa-arvon ja demokratian nimissä – Suomalaisen yliopiston aluesidos. *Kasvatus & Aika* 15(3–4): 315–332.
<https://doi.org/10.33350/ka.107250>
- Blom, R., Kankainen, T. & Melin, H. 2012. Jakaantunut Suomi. Raportti ISSP 2009 Suomen aiheistosta. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 10/2012.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8867-2>
- Brynjolfsson, E. & Mitchell, T. 2017. What can machine learning do? Workforce implications. *Science* 358(6370): 1530–1534. <https://doi.org/10.1126/science.aap8062>
- Busk, H., Holappa, V., Lähteenmäki-Smith, K., Sinerma, J., Valonen, M. & Valtakari, M. 2023. Vihreän siirtymän vaikutukset työmarkkinoille ja ammattirakenteeseen. Valtioneuvoston selvitys 2023:1. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023042138025>
- Bürgin, R., Mayer, H., Kashev, A. & Haug, S. 2022. Far away and yet so close: urban–rural linkages in the context of multilocal work arrangements. *Regional Studies, Regional Science* 9(1): 110–131. <https://doi.org/10.1080/21681376.2022.2042370>
- Demos Helsinki 2021. Uusimaa 2050 – Kolme skenaariota tulevaisuuteen. Uudenmaan liiton julkaisuja E 234 – 2021. <https://uudenmaanliitto.fi/wp-content/uploads/2021/09/Uusimaa-2050-Kolme-skenaariota-tulevaisuuteen.pdf>

- Etelä-Pohjanmaan liitto 2022. Huomisen lakeus. Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelma 2050, maakuntaohjelma 2022–2025 & älykkään erikoistumisen strategia 2021–2027. https://epliitto.fi/wp-content/uploads/2022/03/B_99_Huomisen_Lakeus-Maakuntastrategia.pdf
- Etelä-Savo ennakoi 2023. Yleiskatsaus. Verkkosivu. Päivitetty 2/2023. <https://www.esavoennakoi.fi/yleiskatsaus>. Viitattu 29.11.2023.
- ETLA 2023. Yrityskokodynamikka ja kasvun esteet Suomessa. ETLA Raportti No 141. <https://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-141.pdf>
- Euroopan parlamentti 2024. Työntekijöiden vapaa liikkuvuus. Faktatietoja Euroopan unionista. https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/fi/FTU_2.1.5.pdf. Viitattu 14.11.2023.
- Government of Canada 2024a. Atlantic Immigration Pilot. 15.5.2024. <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/atlantic-immigration.html>
- Government of Canada 2024b. Rural Northern Immigration Pilot. 21.6.2024. <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/rural-northern-immigration-pilot.html>
- GTK 2023. Kaivos- ja esiintymäkartat. Geologian tutkimuskeskus. <https://www.gtk.fi/ajankoh-taista/kaivos-ja-esiintymakartat/>
- Hanell, T., Mattila, M., Ahvenainen, T. & Raunio, M. 2023. Joko lähdet, vastahan tulit? Ulko-maalaistaustaisten henkilöiden muuttoliike Suomessa vuosina 2010–2021. Migration-Muuttoliike 2/2023, 34–41. <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/-view/141138>
- Helminen, V., Nurmio, K., Rehunen, A., Ristimäki, M., Oinonen, K., Tiitu, M., Kotavaara, O., Antikainen, H. & Rusanen, J. 2014. Kaupunkimaaseutu-alueuokitus. Paikkatietoihin perustuvan alueuokituksen muodostamisperiaatteet. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 25/2014. <http://hdl.handle.net/10138/135861>
- Helminen, V., Nurmio, K. & Vesänen, S. 2020. Kaupunki-maaseutu-alueuokitus 2018. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2020. <http://hdl.handle.net/10138/315440>
- Hirvonen, J., Stenhammar, A. & Tuhkuri, J. 2022. Teknologianvaikutuksista työn ja taitojen kysyntään. ETLA Muistio No 108. <https://pub.etla.fi/ETLA-Muistio-Brief-108.pdf>
- Huovinen, J. 2023. Omistajanvaihdoksilla kohti Mittelstandien maaseutua. <https://ov-foorum.fi/omistajanvaihdoksilla-kohti-mittelstandien-maaseutua/>
- Husberg, A., Muilu, T., Vihinen, H. & Voutilainen, O. 2022. Säädosehdotusten maaseutuvaikutusten arviointi. Maaseutuvaikutusten arviointiohje lainvalmistelijoille. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2022: 17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-739-6>
- Hämeen ELY-keskus 2021. Hyvää elämää Hämeen maaseudulla – Maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027. Kanta- ja Päijät-Hämeen maakunnat. Hämeen ELY-keskus 24.8.2021. <https://www.ely->

keskus.fi/documents/10191/56358/H%C3%A4meen+alueellinen+maaseudun+kehitt%C3%A4missuunnitelma+2023-2027.pdf/9eebf3ca-b0a2-73a4-bb3c-d7e69a984a8f?t=1629788807212

Hämeen liitto 2022. Kestävän kasvun Häme 2022–2025 Maakuntaohjelma. <https://www.ha-meenliitto.fi/wp-content/uploads/2022/05/Kestavan-kasvun-Hame-maakuntaohjelma-2022-2025.pdf>

Itä-Suomen yliopisto, Maaseutupolitiikka & RAVIT-hanke 2023. Valtiosektorin työpaikat osana julkisia rahavirtoja. Infograafi. PP-esitys 9.10.2023. <https://uefconnect.uef.fi/wp-content/uploads/2022/06/Valtiosektorin-tyopaikat-osana-julkisia-rahavirtoja-3.pdf>

Kainuun liitto 2021. Kainuu-ohjelma. Kainuun liitto A:15. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2022/11/Kainuu-ohjelma-web-final.pdf>

Kainuun liitto 2023. Kainuun kärkitoimialat. Verkkosivu. <https://kainuunliitto.fi/elinkeinot-ja-aluekehitys/karkitoimialat/>. Viitattu 30.11.2023.

Kangasharju, A. 2022. Hyvinvointi paranee kohtaamisilla. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2022: 11–21. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-970-4>

Karikallio, H. & Kiviholma, S. 2019. Työvoiman saatavuus vaivaa maaseutuakin - avuksi yhteistyö, koulutus ja maahanmuutto. PTT Policy brief 6/2019. Pellervon taloustutkimus. <https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/media/julkaisut/tyovoimabrief4.pdf>

Kattilakoski, M., Husberg, A., Kuhmonen, H.-M., Rutanen, J., Vihinen, H., Töyli, P., Lukkari, T., Osmonen, E., Väre, T. & Åström, C. 2021. Ajassa uudistuva maaseutu – Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>

Kauppalehti 2022. Monella kasvua yli 40 %, liikevoitto jopa 86 % - Selvitimme 20 suurinta metsäteollisuuden yritystä, ja niillä menee nyt erittäin lujaa. 23.10.2022.

Keski-Petäjä, M. 2022. Lapsia yhteiskunnan talkoisiin – syntyvyyden ja syntyvyyshuolen historiaa Suomessa. Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/lapsia-yhteiskunnan-talkoisiin-syntyvyyden-ja-syntyvyyshuolen-historiaa-suomessa/>

Keski-Pohjanmaan liitto 2021. Keski-Pohjanmaan maakuntastrategia 2040 ja maakuntaohjelma 2022–2025. Maakuntahallitus 15.11.2021, Maakuntavaltuusto 29.11.2021. <https://www.keski-pohjanmaa.fi/dl/905/457354/KP%20maakuntastrategia%20-2040%20ja%20maakuntaohjelma%202022-2025%2029.11.2021%20%28ID%2012-899%29.pdf>

Keski-Suomen liitto 2023. Keski-Suomen strategia 2025–2050. Verkkosivu. <https://strategia.keskisuomi.fi/>. Viitattu 29.11.2023.

Keskuskauppakamari 2023. Kauppakamarikysely: Työntekijäpula rajoittaa edelleen yritysten kasvua – 66 prosenttia yrityksistä kertoo osaajapulan estävän kasvua ja liiketoiminnan kehittämistä. (2023).11.10.2023. <https://kauppakamari.fi/tiedote/kauppakamarikysely-tyontekijapula-rajoittaa-edelleen-yritysten-kasvua-66-prosenttia-yrityksista-kertoo-osajapulan-estavan-kasvua-ja-liiketoiminnan-kehittamista/>

- Kettunen, M. & Prokkola, E.-K. 2022. Differential inclusion through education: Reforms and spatial justice in Finnish education policy. *Politics and Space* 40(1): 50–68. <https://doi.org/10.1177/23996544211001383>
- Keva 2023. Kevan kuntapäätäjäbarometri 2022. Kuntien työvoiman saatavuus, työvoiman houkuttelu sekä työhyvinvointiasioiden käsittely kuntien päätöksenteossa. <https://www.keva.fi/contentassets/d6cad4c5909a493ebd1bcf39621e5c61/kevan-kuntapaattajabarometri-2022-tulokset-010223.pdf>
- Kirkon maaseutulinjaukset 2023 "Monipaikkainen kirkko" 2023. <https://www.epressi.com/media/userfiles/132964/1695365247/kirkon-maaseutulinjaukset-2023.pdf>
- Kotavaara, O., Lehtonen, O., Alasalmi, J., Huovari, J. & Kotavaara, N. 2020. Alueiden välinen työssäkäynti ja työperäinen monipaikkainen asuminen Suomessa: Merkitykselliset vai marginaaliset virrat? *Alue Ja Ympäristö* 49(1): 69–86. <https://doi.org/10.30663/ay.85160>
- Kuhmonen, T., Kumpulainen, K., Lehtonen, O., Luoto, I., Lyytimäki, J., Matthies, A.-L., Moisio, S., Sinevaara-Niskanen, H., Teräs, J. & Vihinen, H. 2020. Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi. Viite: Maaseutupolitiikan kokonaisuohjelman 2021–2027 valmistelu, Asia: Maaseutupolitiikan strategia 2021–2027. 10.3.2020. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uploads/MANE-raportit/Maaseutupolitiikan-strategia-vuosille-2021-2027-FI-NAL.pdf>
- Kumpulainen, S., Paunonen, A., Pietikäinen, J., Riihimäki, M.-A., Seppänen, M., Tikkanen, J., Saarilampi, M.-L. & Nurkka, N. 2023. Biotalousalan korkeakoulutuksen arviointi. Hankesuunnitelma. Korkeakoulujen arviointijaoston hyväksymä 26.05.2023. Kansallinen Koulutuksen Arviointikeskus. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/Biotalous_Hankesuunnitelma-1.pdf. Viitattu: 16.10.2023.
- Kuns, B., Börjeson, L., Fischer, K., Hedberg, C., Olofsson, I., Ovaska, U., Refslund, B., Rye, J.F. & Vihinen, H. 2023. From panic to business as usual: What coronavirus has revealed about migrant labour, agri-food systems and industrial relations in the Nordic countries. *Sociologia Ruralis* 63: 907–927. <https://doi.org/10.1111/soru.12443>
- Kuntien työvoimaennuste 2030. Analyysi kuntien työvoima- ja osaamistarpeista. Keva / Aula Research Oy. 16.2.2021. https://www.keva.fi/contentassets/9034ce5888f14-123996a6b41b9c315ea/kevan_kuntien_tyovoimaennuste_2030_esitys_180221.pdf
- Kymenlaakson liitto 2023. Kymenlaakson Maakuntaohjelma 2022–2025 -internetsivut. <https://maakuntaohjelma.kymenlaakso.fi/>. Viitattu 27.11.2023.
- Larja, L. & Peltonen, J. 2023. Työvoiman saatavuus, työvoimapula ja kohtaanto-ongelmat vuonna 2022. Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM-analyyseja 113/2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164550/Ty%C3%B6voimatiekartat_hanken%20loppuraportti_tarkistettu.pdf
- Lautanen, E., Kilpeläinen, R., Jaakkola, S. & Sirviö, J. 2020. Muille aloille siirtyvät koulutetut metsäkoneenkuljettajat – syyt siirtymisiin ja ratkaisuja niihin. TTS Työteho-seura ry.

- Lehtonen, O. 2019. Yritysrahoituksen vaikuttavuus yritysten toiminnan mittareihin. Teoksessa Vihinen, H., Voutilainen, O. & Muilu, T. (toim.) 2019. Manner-Suomen maaseudun kehittämishelmien aluetalous- ja työllisyysvaikutukset. Vaikuttavuusanalyysi kaudelta 2007–2013. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-005-2>
- Lehtonen, O., Huovari, J., Kujala, P., Saukkonen, P., Vaahtoniemi, S. & Vartiainen, N. 2023a. Monipaikkaisuuden vaikutukset kuntatalouteen: Monimenetelmällinen tutkimus Manner-Suomen kunnista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:27. s. 167–183. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-377-7>
- Lehtonen, O. & Voutilainen, O. & Muilu, T. 2023b. Tietoliikenneyhteydet ja kuntien mahdollisuudet hyötyä digitalisaatiosta. Terra 135(1): 3–26. <https://doi.org/10.30677/terra.122269>
- Leskinen, T. 2022. Suomessa yrittäminen on yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa, osa-aikatyötä tehdään selvästi vähemmän. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/suomessa-yrittaminen-yleisempaa-kuin-muissa-pohjoismaissa-osa-aikatyota-tehdaan-selvasti-vahemman/>
- Luke, Taloustohtori. Maatalouden rakennekehitysennuste -palvelu. <https://www.luke.fi/taloustohtori>
- Luke 2023. Ennallistamisasetuksen vaikutukset Suomen luonnonvarasektoriin -webinaari 23.1.2023 esitykset. [https://luke.fotoware.cloud/fotoweb/archives/5044-Jaa-Share/Folder%2045/Luonnonvarakeskuksen ennallistamiswebinaari esitykset.pdf.info#c=%2Ffotoweb%2Farchives%2F5044-Jaa-Share%2F](https://luke.fotoware.cloud/fotoweb/archives/5044-Jaa-Share/Folder%2045/Luonnonvarakeskuksen%20ennallistamiswebinaari%20esitykset.pdf.info#c=%2Ffotoweb%2Farchives%2F5044-Jaa-Share%2F)
- Luonnonvarakeskus 2023. Maa- ja puutarhatalouden työvoima. Tilastotietokanta. Maatalous- ja puutarhayrityksissä työskennelleiden henkilöiden lukumäärä muuttujina Vuosi, ELY-keskus, Muuttuja ja Henkilöryhmä. https://statdb.luke.fi/PxWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE_02%20Maatalous_02%20Rakenne_04%20Maa-%20ja%20puutarhatalouden%20tyovoima
- Lyly-Yrjänäinen, M. 2024. Työolobarometri 2023. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:16. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-917-9>
- Maahanmuuttovirasto 2023a. Tilastot. Kausityö. (päivitetty 15.9.2023)
- Maahanmuuttovirasto 2023b. Tilastot. Kausityötodistus. (päivitetty 15.9.2023) <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23340/83/488000?start=612&end=623>
- Maahanmuuttovirasto 2023c. Tilapäisen suojelun tilastot. <https://migri.fi/tilapaisen-suojelun-tilastot>
- Maahanmuuttovirasto 2023d. Turvapaikkahakemukset (päivätty 15.9.2023) <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330/49?start=636>
- Maahanmuuttovirasto 2023e. Maahanmuutto Suomeen 2023. <https://migri.fi/-/tyoperusteiden-maahanmuutto-suomeen-jatkuu-korkealla-tasolla-talouden-laskusuhdanteesta-huolimatta>

- Maahanmuuttovirasto 2023f. Maahanmuuttoviraston tilinpäätös 2022. <https://migri.fi/documents/5202425/5915665/Maahanmuuttoviraston+tilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+2022.pdf/d625adb1-b3c4-19b4-ee71-c838acc4855e/Maahanmuuttoviraston+tilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+2022.pdf/Maahanmuuttoviraston+tilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+2022.pdf?t=1678975866000>
- Maliranta, M. & Määttä, M. 2014. Innovointi, luova tuho ja tuottavuus. ETLA Muistio No. 25. <http://pub.etla.fi/ETLA-Muistio-Brief-25.pdf>
- MDI 2023. Väestöennuste. Julkaistu 13.9.2023. MDI on nykyisin osa Finnish Consulting Groupia (FCG). <https://www.mdi.fi/vaestoennuste/>
- Nieminen, J. & Tolonen, S. (toim.) 2023a. Alueelliset kehitysnäkymät keväällä 2023. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2023:28. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164967/TEM_2023_28.pdf
- Nieminen, J. & Tolonen, S. (toim.) 2023b. Alueelliset kehitysnäkymät syksyllä 2023. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2023:45. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165273/TEM_2023_45.pdf
- Niilola, M. 2022. Maaseudun töissä poljetaan usein ulkomaalaisten palkkaa ja työehtoja – työntekijät itse pyytävät toisinaan tehdä työtä vuorotta. Yle 21.7.2022
- Niinivuo, S. 2023. Etlan Kangasharju: Menetetty elintaso jää menetetyksi, ellei talouspolitiikan suunta käänny. HS 8.12.2023.
- NRC Handelsblad 2023. Valt het monster van de arbeidsmarkt te temmen? (14.12.2023). <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/12/14/het-ontembare-monster-van-de-arbeidsmarkt-a4184140>
- NRC Handelsblad 2024. Wat kan Nederland leren van Japan, als het gaat om vergrizing? (11.1.2024) <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/01/11/moeten-we-straks-allemaal-japaner-worden-a4186436>
- OECD 2021a. Implications of remote working adoption on place based policies: A focus on G7 countries. <https://doi.org/10.1787/b12f6b85-en>
- OECD 2021b. The future of remote work: Opportunities and policy options for Trentino. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers 2021/07. <https://doi.org/10.1787/35f78ced-en>
- OECD 2024. Self-employment rate (indicator). doi: 10.1787/fb58715e-en. <https://data.oecd.org/emp/self-employment-rate.htm> Viitattu 22.6.2024.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022. Toisen asteen koulutuksen yhteistyön ja järjestäjärakenteen kehittämisen hankeryhmä. Laadukas toisen asteen koulutus kaikille : Toisen asteen koulutuksen yhteistyön ja järjestäjärakenteen kehittämishankkeen loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2022:31. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-796-3>

- Opetushallitus 2019. Osaaminen 2035 – Osaamisen ennakoitifoorumin ensimmäisiä ennakoitituloksia. Raportit ja selvitykset 2019:3. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osaaminen_2035.pdf
- Opetushallitus 2020. Koulutus ja työvoiman kysyntä 2035 - Osaamisen ennakoitifoorumin ennakoitituloksia tulevaisuuden koulutustarpeista. Raportit ja selvitykset 2020:6. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/koulutus_ja_tyovoiman_kysynta_2035.pdf
- Opetushallitus 2023. Laaja-alainen osaaminen 2030-luvulla - Laaja-alaisten osaamistarpeiden kehitys vuoteen 2030 mennessä. Osaamisen ennakoitifoorumin 2021–2024 tuloksia. Raportit ja selvitykset 2023:1. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Laaja-alainen_osaaminen_2030-luvulla.pdf
- Pehkonen, J., Huuskonen, J. & Tornberg, K. 2018. Kohtaanto työmarkkinoilla - havaintoja ja politiikkajohtopäätöksiä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 2018:15. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-518-1>
- Pelli, P. 2024. Riisto levisi metsiin. Helsingin Sanomat 10.3.2024, s. A 24–25.
- Pirkanmaan ELY-keskus 2023. Kestävä yhdyskuntarakenne – Pirkanmaa. Julkaistu 19.5.2022 / Päivitetty 28.4.2023. <https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/kestava-yhdyskuntarakenne/kestava-yhdyskuntarakenne-pirkanmaa>. Viitattu 29.11.2023.
- Pirkanmaan liitto 2023. Maakuntaohjelma. Verkkosivu. <https://www.pirkanmaa.fi/pirkanmaan-liitto-rahoittajana/maakuntaohjelma/>. Viitattu 29.11.2023.
- Pitkänen, J. & Hyrylä, L. (toim.) 2021. Kestävää kasvua Kaakkois-Suomen maaseudulta – Kaakkois-Suomen alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027, luonnos heinäkuu 2021.
- Pohjanmaan liitto 2022. Pohjanmaan maakuntastrategia, Maakuntasuunnitelma 2050, Maakuntaohjelma 2022–2025. <https://www.obotnia.fi/assets/Sidor/1/39/Pohjanmaan-maakuntastrategia-2022-2025-hyvaksyty-230522-liitteineen.pdf>. Viitattu 29.11.2023.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2020. Pohjois-Karjalan strategia 2040. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisu 197, 2020. <https://pohjois-karjala.fi/wp-content/uploads/-/2022/03/Pohjois-Karjalan-strategia-2040.pdf>
- Pohjois-Pohjanmaan liitto 2020. Pohjois-Pohjanmaan kuntien elinkeino- ja työllisyysrakenne – Ennakoivan rakennemuutoksen hallinnan lähtökohtia. Pohjois-Pohjanmaan liiton julkaisu B:83. <https://www.pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/09/B83.pdf>
- Pukkinen, T., Stenholm, P., Heinonen, J., Naumanen, M. & Vainikainen, S. 2023. Vauhtia yritysten perustamisaktiivisuuteen ja kasvuun: Tilannekuva yrittäjyydestä ja uuden yritystoiminnan edistämisestä Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:25. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-345-6>
- Päijät-Hämeen liitto 2021. Päijät-Hämeen maakuntastrategia 2022–2025. https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2022/04/130422Maakuntastrategia_2022-2025.pdf

- Randall, L., Jensen, T. & Vasilevskaya, A. 2022a. Remote work: Effects on Nordic people, places and planning 2021–2024. Report #2: Local and regional experiences of remote work and multilocality. <http://doi.org/10.6027/R2022:4.1403-2503>
- Randall, L., Vestergård, L.O., Rohrer, L., Huynh, D., Lidmo, J., Stjernberg, M., Weber, R., Rut Sigurjonsdottir, H., Guðmundsdóttir, H. & Kivi, L. 2022b. Remote work: Effects on Nordic people, places and planning 2021–2024. Report #1: Nordic knowledge overview. <http://doi.org/10.6027/R2022:3.1403-2503>
- Rannanpää, S., Antikainen, J., Aro, R., Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, K., Strandell, A., Nurmio, K., Rehunen, A., Vihinen, H., Lehtonen, O., Muilu, T. & Weckroth, M. 2022. Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-150-6>
- Raunio, M., Mattila, M., Bäckman, L. & Kosová, M. 2023. Alueellinen resilienssi ja työperusteinen maahanmuutto. Kasvihuoneteollisuuden ulkomainen työvoima Närpiön seudulla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2023:5. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-609-3>
- Ruokonen, H., Soininvaara, I. & Antikainen, H. 2020. Etelä-Karjala 2040 – Neljä vaihtoehtoista tulevaisuuskuvaa. Etelä-Karjalan liitto, MDI. https://www.ekarjala.fi/wp-content/uploads/2020/11/Etela-Karjala_tulevaisuustarkastelu_2040_raportti_28.10.2020_FINAL.pdf
- Räisänen, H. & Ylikännö, M. 2022. Minne uudet työpaikat syntyivät vuonna 2021? TEM-analyseja 112/2022. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-938-4>
- Saukkonen, P. 2023. Työperusteisen maahanmuuton edistäminen – Helsingin tavoite Suomen maahanmuuton tilannekuvan kontekstissa. Kvartti 01/2023. <https://kaupunkitieto.hel.fi/fi/tyoperusteisen-maahanmuuton-edistaminen-helsingin-tavoite-suomen-maahanmuuton-tilannekuvan>
- Satakuntaliitto 2021. Satakunta-strategia. Maakuntahallitus 22.11.2021. <https://satakunta.fi/wp-content/uploads/2021/12/Satakunta-strategia-1.pdf>
- Suomen CAP-suunnitelma 2023–2027. Raportin koostamispäivä: 2.5.2023. <https://maa-seutu.fi/eun-yhteinen-maatalouspolitiikka/cap-suunnitelma/>
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2023. Maatalous- ja puutarhayritysten rakenne. Luonnonvarakeskus. Viitattu 27.11.2023.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2024. Työvoimatutkimus. Tilastokeskus. Viitattu 19.6.2024.
- Suomen ympäristökeskus 2022. Kaupunki-maaseutu-luokitus. <https://www.ymparisto.fi/kaupunkimaaseutuluokitus> Päivitetty 11.5.2022.
- Suomen Yrittäjät 2021. Valtakunnallinen omistajanvaihdosbarometri 2021. <https://www.yrittajat.fi/tutkimukset/valtakunnallinen-omistajanvaihdosbarometri-2021/>
- Suomen Yrittäjät 2022. Yksinyrittäjäkysely. <https://www.yrittajat.fi/tutkimukset/yksinyrittajakysely-2022/>

- Suomen Yrittäjät 2023. Pk-yritysbarometri – syksy 2023. Suomen Yrittäjät. https://www.yrittajat.fi/wp-content/uploads/2023/09/sy_pk_barometri_syksy2023_web.pdf
- Sutela, H. & Pärnänen, A. 2021. Koronakriisin vaikutus palkansaajien työoloihin. Tilastokeskus, Työpaperi 1/2021. https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluetteloywrp1_202100_2021_25870_net.pdf
- Teollisuusliitto 2023. Alkutuotanto, toimialaseuranta kesäkuu 2023. <https://www.teollisuusliitto.fi/wp-content/uploads/2023/07/5.-Alkutuotanto.pdf>
- Tilastokeskus, Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset. <https://stat.fi/tilasto/kjarj>
- Tilastokeskus, Maaseutuindikaattorit. Maksullinen tietokanta. <https://www.stat.fi/tup/msind/index.html>
- Tilastokeskus, Oppilaitosrekisteri. Maksullinen tietokanta. <https://www.stat.fi/til/oppilaitosrekisteri>
- Tilastokeskus, sähköpostikeskustelu.
- Tilastokeskus, Toimialaluokitus 2008. <https://stat.fi/fi/luokitukset/toimiala/>
- Tilastokeskus, Työnvälitystilasto. <https://stat.fi/tilasto/tyonv>
- Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto a. <https://stat.fi/tilasto/tyokay#cubes>
- Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b. Erikseen tilattu aineisto.
- Tilastokeskus, Väestöennuste 2021. <https://www.stat.fi/tilasto/vaenn>
- Tilastokeskus 2020. Maaseutualueilla korkeampi syntyvyys, kaupunkialueilla enemmän syntyneitä. https://www.stat.fi/til/synt/2019/02/synt_2019_02_2020-12-04_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus 2024. Tilapäinen ulkomainen työvoima. Työelämä tilastoina. Tilastokeskus. <https://guides.stat.fi/tyoelama-tilastoina/esittely>
- Työsuojeluhallinto 2024. Ulkomaisen työvoiman käytön valvonta vuonna 2023. Työsuojeluhallinnon julkaisuja 1fin/2024. https://tyosuojelu.fi/documents/154017715/203855771/TSH_Raportti_Ulkovalvonta2023.pdf/
- Uudenmaan ELY-keskus 2021. Maistakaa Uuttamaata! Uudenmaan maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027. Elinvoimaa alueelle 2/2021. Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. <https://maaseutu.fi/wp-content/uploads/2024/04/Uudenmaan-maaseudun-kehittamissuunnitelma-2023%E2%80%932027.pdf>
- Uudenmaan liitto 2021. Uudenmaan elinkeinojen tilannekuva ja tulevaisuuden näkymät. 2021. Uudenmaan liiton julkaisuja E 241–2021. <https://uudenmaanliitto.fi/wp-content/uploads/2021/12/Uudenmaan-elinkeinojen-tilannekuva-ja-tulevaisuuden-nakymat.pdf>
- Uudenmaan liitto 2023. Uudenmaan elinkeinorakenne tarjoaa erinomaiset edellytykset talouden kasvuille. 8.8.2023. <https://uudenmaanliitto.fi/uudenmaan-elinkeinorakenne-tarjoaa-erinomaiset-edellytykset-talouden-kasvulle/>

- Valonen, M., Huovari, J., Sajeva, M. & Alimov, N. 2021. Turvetoimialan aluetalousvaikutukset. PTT työpapereita 203. <https://www.ptt.fi/julkaisut/turvetoimialan-alueetalousvaikutukset/>
- Valtioneuvosto 2021. Korkeakoulujen aloituspaikkoja lisätään vuodelle 2022 noin 2 300:lla. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 20.12.2021. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/korkeakoulujen-aloituspaikkoja-lisataan-vuodelle-2022-noin-2-300-lla>. Viitattu 18.12.2023.
- Valtioneuvosto 2022. Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2022/40. Valtioneuvoston periaatepäätös monipaikkaisen työn, opiskelun ja asumisen edistämiseksi. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8079e6cb>
- Valtioneuvosto 2023. Parlamentaarinen TKI-työryhmä 2022. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksen käyttöä koskeva monivuotinen suunnitelma: Parlamentaarisen TKI-työryhmän 2022 loppuraportti 2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-978-6>
- Varsinais-Suomen liitto 2023. Varsinais-Suomen liitto. Verkkosivu. <https://varsinais-suomi.fi/>. Viitattu 29.11.2023.
- Vasara, H., Pokki, J., Långbacka, B. & Kivinen, M. 2023. Kaivosalan toimialaraportti. TEM toimialaraportit 2023:4. Työ- ja elinkeinoministeriö Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165277/TEM_2023_4_T.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vihinen, H., Voutilainen, O. & Muilu, T. (toim.) 2019. Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmien aluetalous- ja työllisyysvaikutukset. Vaikuttavuusanalyysi kaudelta 2007-2013. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-005-2>
- Vihinen, H. & Ovaska, U. 2020. Maaseutubarometri 2020. Tutkimusraportti osa 2. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/maaseutubaro>
- Vihinen, H., Kull, M., Voutilainen, O. & Weckroth, M. 2023. Maaseutu ei ole tietotalouden erämaa. Politikkasuositus. 1.11.2023. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/maaseutu-ei-ole-tietotalouden-eramaa>
- Viilo, T. 2023a. Maatilojen töihin ulkomailta hakemusvyöryjä. Maaseudun Tulevaisuus 10.2.2023.
- Viilo, T. 2023b. Ukrainalaisiin tukeutumisen aika on ohi. Maaseudun Tulevaisuus 10.2.2023.
- Vipunen. Opetushallinnon tilastopalvelu. <https://vipunen.fi>
- Virtanen, H. & Riukula, K. 2020. The Effect of Access to Post-Compulsory Education: Evidence from Structural Breaks in School Supply. ETLA Working paper nro 85. http://pub.etla.fi/ETLA-Working-Papers_85.pdf
- Voutilainen, O., Muilu, T., Lehtonen, O., Niskanen, O. & Strandén, M. 2019. Maaseudun kehityskuva. Teoksessa: Vihinen, H., Voutilainen, O. & Muilu, T. (toim.). Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmien aluetalous- ja työllisyysvaikutukset :

Vaikuttavuusanalyysi kaudelta 2017–2023. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:16. s. 24–74. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-005-2>

Voutilainen, O., Korhonen, K., Ovaska, U. & Vihinen, H. 2021. Mökkibarometri 2021. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 47/2021. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-237-7>

Ympäristöministeriö 2020. Julkisen puurakentamisen kansalliset tavoitteet. Puurakentamisen toimenpideohjelma 2016–2022. 9/2020. Ympäristöministeriö. https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Julkisen-puurakentamisen-kansalliset-tavoitteet-45F5028E_8436_408A_8CD7_510C6C1AD000-161609.pdf/

Liitteet

LIITE 1. Työvoiman tarve avautuviin työpaikkoihin 2017–2035 eri koulutusaloilta, toimialojen osuus (%) tarpeesta (Opetushallitus 2020: 35).

Taulukon väreillä kuvataan, kuinka keskittyynyttä tai hajaantunutta kysyntä on toimialoilla. Mitä enemmän koulutusalan sarakkeessa on keltaista väriä, sitä tasaisemmin koulutuksen tarve jakaantuu kaikille toimialoille. Vihreä väri kertoo siitä, että koulutetun työvoiman kysyntä keskittyy näille toimialoille.

TAULUKKO 4. TYÖVOIMAN TARVE AVAUTUVIIN TYÖPAIKKoihin 2017–2035 ERI KOULUTUSALOILTA, TOIMIALOJEN OSUUS (%) TARPEESTA.

Toimiala	Osuus koulutusaloilta tarvittavasta työvoimasta, %										Toimialan osuus uuden työvoiman tarpeesta
	Kasvatusalat	Humanistiset ja taidealat	Yhteiskunnalliset alat	Kauppa, hallinto ja oikeustieteet	Luonnontieteet	Tietojenkäsittely ja tietoliikenne (ICT)	Tekniikan alat	Maa- ja metsätalousalat	Terveys- ja hyvinvointialat	Palvelualat	
Terveyspalvelut	0,0	1,1	11,0	1,6	5,4	1,4	0,1	0,0	48,5	1,0	9,3
Koulutus	84,0	20,5	10,1	4,6	33,1	5,8	1,0	1,3	8,0	2,6	7,5
Maa- ja vesirakentaminen	0,0	0,0	0,0	1,9	1,6	9,3	16,5	1,5	0,0	1,5	6,5
Kiinteistöala	0,0	0,0	0,0	16,2	0,0	7,0	8,9	5,1	0,4	3,8	6,3
Sosiaalipalvelut	4,8	0,7	9,7	1,1	0,0	0,0	0,1	0,0	25,4	8,2	6,0
Metallituotteiden, koneiden ja kulkuneuvojen valmistus	0,0	0,0	0,0	3,3	0,0	4,2	15,7	0,0	0,0	0,3	5,9
Talonrakentaminen ja suunnittelu	0,0	1,4	0,0	1,4	0,0	4,2	11,5	0,3	0,0	0,7	4,4
Kemiallisten tuotteiden valmistus	0,0	0,6	0,5	3,0	17,6	4,8	8,5	0,3	1,0	0,4	4,1
Liiketoiminnan ja kehittämisen palvelut liike-elämälle	0,7	13,0	10,1	11,6	16,8	5,0	1,6	2,2	0,4	0,5	4,0
Liikenne	0,0	0,0	0,0	2,2	0,0	0,7	4,7	0,0	0,0	16,9	4,0
Julkinen hallinto	2,4	2,6	24,3	8,2	5,9	4,0	0,7	0,5	2,7	6,7	3,9
Kauppa	0,0	3,0	0,3	6,3	-0,6	8,2	2,4	2,6	3,2	3,9	3,5
Maatalous, kalatalous ja eläinlääkintäpalvelut	0,0	0,0	0,0	2,0	3,4	0,2	0,6	59,3	0,1	0,5	3,1
Ravitsemistoiminta	0,0	0,4	0,0	1,3	0,0	0,5	0,3	0,6	0,1	20,0	2,9
Henkilökohtaiset palvelut, urheilu- ja virkistyspalvelut	0,5	0,3	0,0	4,0	0,0	0,1	0,0	0,4	1,4	15,2	2,7
Vuokraus- ja tukipalvelut liike-elämälle	0,6	4,6	4,2	5,8	0,0	3,7	1,2	0,2	2,5	3,8	2,7
Järjestöt	4,7	8,5	7,2	2,1	2,4	2,1	0,8	2,1	4,3	1,7	2,6
Paperin ja sahatavaran valmistus	0,0	0,9	0,1	2,2	0,5	1,4	6,1	2,6	0,0	0,3	2,6
Viestintä ja kustannustoiminta	0,0	17,7	8,7	2,9	0,0	4,5	0,1	0,0	0,0	0,0	2,0
Televiestintä, ohjelmisto- ja tietopalvelut	0,0	1,3	0,4	1,2	0,0	18,1	0,7	0,0	0,0	0,0	1,7
Yhdyskuntatekniset palvelut ja jätehuolto	0,0	0,2	0,0	1,1	3,2	1,9	3,9	0,0	0,0	0,7	1,7
Sähkö- ja elektronisten laitteiden valmistus	0,0	0,4	0,0	1,1	1,1	5,5	3,1	0,0	0,0	0,0	1,6
Elintarvikkeiden valmistus	0,0	0,0	0,0	1,6	0,6	0,4	2,5	1,6	0,0	2,2	1,4
Malmien louhinta ja metallien jalostus	0,0	0,0	0,1	0,7	2,2	1,2	3,4	0,0	0,0	0,4	1,4
Rahoitus- ja vakuutuspalvelut	0,0	0,0	6,3	6,6	3,7	2,2	0,1	0,0	0,0	0,0	1,3
Kulttuuri- ja viihdetoiminta	0,0	16,1	5,3	0,6	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	1,3
Toimiala tuntematon	2,3	1,4	1,6	1,2	1,4	1,4	0,9	0,7	1,2	1,0	1,1
Varastointi ja postitoiminta	0,0	0,4	0,0	1,9	0,0	0,9	1,1	0,1	0,0	3,3	1,1
Metsätalous	0,0	0,0	0,0	0,2	1,2	0,1	0,3	18,6	0,0	0,3	1,0
Moottoriajoneuvojen kauppa ja korjaus	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,3	1,8	0,0	0,0	0,1	0,7
Vaatteiden ja tekstiilien valmistus	0,0	3,3	0,0	0,7	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5
Huonekalujen ym. valmistus	0,0	1,5	0,0	0,2	0,0	0,3	0,7	0,0	0,4	0,0	0,4
Majoitus	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	2,8	0,4
Matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien toiminta	0,0	0,3	0,2	0,4	0,4	0,2	0,0	0,1	0,0	1,1	0,2
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

LIITE 2. Tilastokeskuksen Työssäkäyntitilastossa käytettyjä määritelmiä.

Tilastokeskuksen Työssäkäyntitilastossa (Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto a) on käytetty seuraavia määritelmiä:

*Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastot on kokonaistilasto, jossa työlliseen työvoimaan luetaan kaikki 18–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä eivätkä olleet työttömänä työnhakijana työvoimatoimistossa tai suorittamassa varusmies- tai siviilipalvelua. Tieto työllisyydestä perustuu työeläke- ja veroviranomaistietoihin.

**Yrittäjiksi määritellään 18–74-vuotiaat henkilöt, joilla on vuoden viimeisellä viikolla voimassa oleva yrittäjäeläkevakuutus, ja jotka eivät ole työttömiä vuoden viimeisenä työpäivänä eivätkä varusmiehiä tai siviilipalvelusmiehiä vuoden viimeisellä viikolla. Mikäli henkilöllä on yrittäjäeläkevakuutuksen lisäksi samanaikaisesti voimassa oleva työsuhde, edellytetään, että yrittäjätulot ovat suuremmat kuin palkkatulot. Yrittäjiksi määritellään lisäksi henkilöt, joilla yrittäjätulot ylittävät määritellyn tulorajan, edellyttäen, että he eivät ole eläkkeellä tutkimusviikolla. Tuloraja määritellään vuosittain päättelyiden yhteydessä käyttäen hyväksi työvoimatutkimuksen yrittäjiä koskevia tietoja.

***Palkansaajiksi määritellään 18–74-vuotiaat henkilöt, joilla on työssäkäyntitilaston rekisteritietojen mukaan vuoden viimeisellä viikolla voimassa oleva työsuhde tai työeläkevakuutus. Palkansaajiksi määritellään myös vuoden viimeisellä viikolla työllistävässä toimenpiteessä (muu kuin starttiraha) olevat henkilöt. Edellytyksenä on, että palkansaajaksi määriteltävä henkilö on vuoden aikana saanut palkkatuloa, ja että henkilö ei ole suorittamassa varusmies- tai siviilipalvelusta tai ole vuoden viimeisenä työpäivänä työttömänä työnhakijana työnhakijarekisterissä.

Mikäli henkilöllä on työsuhteen kanssa samanaikaisesti voimassa yrittäjäeläkevakuutus, henkilö määritellään palkansaajaksi, jos hänen vuoden aikana kertyneet palkkatulonsa ovat yrittäjätuloja suuremmat ja hän ei edellisenä vuonna ole ollut yrittäjänä tilastossa.

Mikäli henkilö ei ole yrittäjä, työtön, opiskelija, eläkeläinen, siviilipalvelusmies tai varusmies ja hänen palkkatulonsa ylittävät määritellyn tulorajan, määritellään hänet palkansaajaksi, vaikka hänellä ei työsuhdeaineistojen mukaan olisikaan voimassa olevaa työsuhdetta.

**Löydät meidät
verkosta**

luke.fi

